

[*ed.*, emanare] noscuntur, quanto beator est anima quæ centum quinquaginta Psalmorum fontibus irrigatur. Nec solum intra hunc numerum divina virtus operata est, multa latius **503** patent, sive quæ pro parte intellecta sunt, sive quæ adhuc funditus ignorantur diversa miracula. Nam et in illis centum quinquaginta tribus piscibus quos apostolorum retia de pelagi profunditate traxerunt (*Joan.* xxi, 11), sanctorum numerus comprehensus exponitur. Et arca Noe in typum sanctæ Ecclesiæ trecentis cubitis in longitudine, quinquaginta in latitudine, et triginta in altitudine legitur fabricata (*Gen.* vi, 15) : unde multa Origenes mystica (ut solet) expositione tractavit. Quapropter indubitanter apparet Creatorem atque Opificem rerum, cum cælestia cuncta terrenaque disponderet, sub mensura, et numero, et pondere fecisse omnia quæcunque creata sunt, sicut Sapientissimus dicit : *Omnia in mensura, et numero, et pondere disposuisti* (*Sap.* xi, 21). Nunc propter virtutem memoriam breviter intinemus, quæ supra latius videntur effusa. Primum meminisse nos convenit quod de titulorum diversa varietate narratum est. Recordari etiam debemus personas in textu Psalmorum aptissime commutatas, conclusionisque eorum contra hæreticos maxime fuisse formatas. Vel quare alphabetum Hebræum ponatur in psalmis. Cur de partibus psalmorum unus confectus esse videatur. Quare intercalares psalmi sint positi. Quare repetitio versuum reperitur in psalmis. De interpretatione nominum Hebræorum. De his qui unilines appellantur. De quindecim psalmis gradalibus. Quare pœnitentium septem psalmi esse doceantur. Quare lamentantium pro civitate Jerusalem cum lacrymis verba funduntur. Quare ordo psalmorum in laudibus Domini fuerit terminatus ; ubi quot modis prædicatur exponitur, cum tamen præconiia ipsius nullis libris, nullis possint humanis viribus explicari. Sic varietas ista Psalmorum, aut pretiosissimo lapidi topazio, aut pulcherrimo pavoni congrue forsitan comparatur, qui toties diversos reddunt colores corporis sui, quoties in eis delixus fuerit oculus intuentis. Hæc, quantum Dominus præstare dignatus est, pro nostra mediocritate decursa sunt. Vos autem, magistri, qui cælestium litterarum copiosa lectione pinguescitis, parcite rudi, dimittite

A constanti, estote benevoli. Difficile opus humanum reperitur, quod non patiat aliquam questionem, Jacobo apostolo protestante : *Si quis in verbo non offenderit, hic perfectus est vir* (*Jac.* iii, 2). Quod si nonnulli sacris litteris calumnias parant, quid infirmis non faciant, quos audacter accusant? Prolata semper ad animum dicentis aptanda sunt. Nam si omnia contentiosa altercatione destruere volumus, piam devotionem incauta potius contradictione damnamus. Sed jam tempus est ad Dominum corda convertere, ad quem magis debet omnis intentio tendere, et laboris terminus pervenire.

ORATIO.

B Tu, Domine verus doctor et præstitor, advocatus et iudex, largitor et monitor, terribilis et clemens, corriprens et consolator, qui cæcis mentibus donas aspectum ; qui facis infirmis possibile quod præcipis ; qui sic pius es, ut assidue rogari velis ; sic munificus ut neminem desperare patiaris : dona quod te præstante bene quærimus, et illa maxime quæ nostram infirmitate noscimus. Quod ex tuo diximus, suscipe, quod ex nobis ignoranter protulimus, parce ; et perduc nos ad illam contemplationem ubi jam non possumus errare. Dona facere quæ te inspirante loqui præsumpsi ; dona compleri quæ alios observare commouit : ut qui præstitisti piam sermonem, probabilem quoque conferas tuis famulis actionem. Libera nos, amator hominum, ab illo periculo, ne, sicut dicit Apostolus, *dum a iis prædico, ipse reprobus inveniar* (*I Cor.* ix, 27). Quam infirmi sumus tu veraciter nosti ; quali hoste deprimamur agnoscis. Te quarit certamen impar, te expetit mortalis infirmitas : quia majestatis tuæ gloria est, si leo rugiens ab infirma ovis superetur ; si spiritus violentissimus a debilissima carne vincatur, ille qui de cælo cecidit, et hic te pugnante subdatur ; ut si potestatem ipsius ad tempus tua permissione patimur, nequaquam ejus insatiabilibus faucibus sorbeamur. Fac illum tristem de humana lætitia, qui de offensione nostra semper exultat. Amen.

C Hactenus quæ ad expositionem Psalmorum pertinere videbantur, Domino largiente, decursa sunt [*ed.*, discussa] : nunc Salomonis dicta videamus, quæ proprios expositores habere noscuntur.

EXPOSITIO IN CANTICA CANTICORUM

M. AURELIO CASSIODORO ATTRIBUTA.

MONITUM.

505 Cassiodori nomen huic opusculo præfigunt tam manuscriptorum codicum editi, saltem quos videre licuit ; bibliothecarii quoque omnes, si unum exceperis, illique etiam melioris notæ auctores quamplurimi absque ulla controversia auctori nostro illud ascribunt. Mihi tamen Cassiodori non esse certissimum videtur : sed quibus potissimum argumentis in eam adducar sententiam, præfatio nostra, quam hujus operis capiti præmisimus, satis ostendet. Hanc igitur, si lubet, consulas, antice lector.

PROLOGUS.

D Salomon inspiratus divino Spiritu composuit hunc libellum de nuptiis Christi et Ecclesiæ, et quodammodo epithalamium fecit Christi et Ecclesiæ, id est canticum super thalamos. Unde et Cantica canticorum vocavit hoc opus : quia omnia cantica superexcellit. Sicut enim dicitur, *Rex regum, et Dominus dominantium* (*Apoc.* xvii, 14), et solemnitas sollemnitas : sic dicitur Canticum canticorum ob excellentiam et dignitatem. Est autem in hoc obscurior iste

libellus, quia nullæ ibi commemorantur personæ, et A quasi comico stylo compositus est.

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1. *Osculetur me osculo oris sui.* Vox est Synagoga desiderantis Christi adventum. Quasi diceret: Toties mihi adventum suum promisit per prophetas; veniat ergo jam et *osculetur me osculo oris sui*, id est, per seipsum mihi loquatur.

Quia meliora sunt ubera tua vino. Repente ad ipsum cujus desiderio flagrabat, verba convertens, subdit, *Quia meliora sunt ubera tua vino.* Per ubera Christi dulcedo Evangelii intelligitur: quia eo veluti lacte nutritur infantia credentium. *Vinum* autem austeritatem legis significat: sed ubera Christi meliora sunt vino, quia dulcedo Evangelii melior est austeritate legis. In lege enim nihil reservatur penitentia, sed præcipitur ut qui peccat occidatur: Evangelium autem dicit: *Nolo mortem peccatoris* (Ezech. xviii, 32), etc.

Vers. 2. *Fragrantia unguentis optimis. Unguenta sunt dona Spiritus sancti, vel etiam operationes virtutum; de quibus Apostolus: Christi bonus odor sumus* (II Cor. ii, 15).

Oleum effusum non in tuum. Nomen tuum, o Chryste, effusum est. Chrisma Græce, Latine unctio, unde Christus. Nomen Christi ab unctione dicitur. Solet enim Spiritus sanctus olei nomine appellari, juxta quod Psalmista ait: *Unxit te Deus Deus tuus oleo* (Psal. xlii, 8), id est Spiritu sancto. Hoc oleum effusum est, quando hæc gratia quam Christus singulariter habuit, data est omnibus electis. Unde et a Christo Christiani dicuntur, participio nominis Christi. Et bene non stillatum, sed *effusum oleum* dicitur, quia abundanter hæc gratia omnibus data est fidem Christi recolentibus.

Ideo adolescentulæ dilexerunt te. Adolescentulæ dicuntur animæ electorum, quæ in baptismo reliquerunt sordes veteris hominis, et renovatæ sunt in Christo. Bene autem feminino genere dicuntur: quia animæ sanctorum, quo majoris fragilitatis sibi conscie sunt, eo amplius Christum diligunt.

Vers. 3. *Trahe me post te, curremus.* Vox Ecclesiæ. Hic est permutatio personæ; nam hactenus locuta est Synagoga, hic incipit loqui Ecclesia de gentibus: *Trahe me post te, curremus.* Quia (inquit) meam infirmitatem cognosco, et video me nihil meis viribus boni posse agere, tua gratia *trahe me* ad tui imitationem; vel etiam cum **506** cælum ascenderis, *Trahe me post te*, ut te sequi merear.

Introduxit me Rex in cellaria sua. Hic loquitur Ecclesia de Christo sponso suo ad animas fideles. *Cellaria Dei* sunt æterna beatitudo, et supernæ patriæ gaudia, in quæ *introducia est jam Ecclesia* per fidem et spem, et quandoque *introducetur* per rem.

Exsultabimus et lætabitur in te. De donis (inquit) tuis *exsultabimus et lætabitur.* Sed quia scimus hoc non nostri esse meriti, *in te*, non in nobis *exsultabimus.* Hoc est quod Apostolus ait: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur* (I Cor. i, 31).

Memores uberrimæ tuorum super vinum. Id est *Memores gratiæ tuæ, et misericordiæ* qua salvati sumus. *Ubera enim sunt ipsa gratia* qua salvamur. Recordantes etiam, quod tu austeritatem legis uberibus doctrinæ evangelicæ temperare dignatus es.

Recti diligunt te. Illi (inquit) qui recti cordis sunt diligunt te; id est, illi qui nihil suis meritis tribuunt, sed omnia tuæ gratiæ deputant. Nullus enim te diligit nisi rectus, et nullus est rectus, nisi qui te diligit.

Vers. 4. *Nigra sum, sed formosa, filie Jerusalem.* Hic rursus loquitur Ecclesia de suis pressuris ad sanctas animas. *Nigra sum*, quia persecutiones patior; *sed formosa sum* virtutibus, o filia Jerusalem, id est animæ fideles. *Nigra sum*, id est, deformis persecutionibus et ærumnis quas sustineo; *sed formosa sum* decore virtutum. Quomodo autem *nigra* sit, et quomodo *formosa* ostendit, cum subdit:

Sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis. Ita

enim distinguitur: *Nigra* sum sicut tabernacula Cedar, formosa sicut pelles Salomonis. *Cedar* filius Ismaelis fuit, qui interpretatur tenebræ. Ismaeliticæ vero semper in tabernaculis habitare soliti sunt, et non habent domos. Dicit ergo Ecclesia se *nigram esse sicut tabernacula Cedar*, propterea persecutiones quas patiebatur a filijs tenebrarum, quod interpretatur Cedar. Hinc Psalmista dicit: *Habitavi cum habitantibus Cedar* (Psal. cxix, 5), id est, conversus sum inter persecutores et peccatores *infidelitate* nigros. *Formosam* vero dicit se *sicut pelles*, id est tabernacula Salomonis, qui pacificus interpretatur: quoniam digna erat visitatione et consolatione sponsi sui Christi inter angustias. Et sicut *tabernacula* ex pellibus mortuorum animalium sunt, ita Ecclesia, tabernaculum videlicet Dei, ex his construitur qui seipsos cum vitiiis et concupiscentiis mortificant (Galat. v, 24).

Vers. 5. *Nolite me considerare quod fusca sim, quia decoloravit me sol.* O animæ fideles et devotæ Deo, *Nolite me considerare quod fusca sim*, id est, quod tribulationibus afficiar, quod persecutionibus opprimar; *quia decoloravit me sol*, id est, persecutionibus feror meum splendorem quodammodo offusavit. Ac si diceret: Interiorum pulchritudinem meam cigitur, et illam attendite, non illa que foris pati videor. Tale est quod et Apostolus dicit: *Nolite deficere in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra.* Non enim sunt condigne passionis (Ephes. iii, 15), et reliqua. Sol autem in Scripturis multos habet sensus. Aliquando significat ipsum Dei et hominum Mediatorem; unde scriptum est: *Vobis timentibus nomen meum orientur sol justitiæ* (Malach. iv, 2), id est Christus. Significat et Ecclesiam, sicut Dominus dicit: *Tunc surgent justi sicut sol* (Matth. xiii, 43). Aliquando fervorem persecutionis, sicut hic et in Evangelio, ubi dicitur de semine quod cecidit supra petram, et orto sole exarsitavit; quod ipse Dominus aperit exponens: *Facta autem persecutio propter verbum scandalizantur* (Matth. xiii, 6, 21).

Filii matris meæ pugnauerunt contra me. Unde ceperit hæc persecutio ostendit, cum subdit: *Filii matris meæ pugnauerunt contra me.* Vox est primitivæ Ecclesiæ, cujus Synagoga mater est, cui per prophetam dicitur: *Et vocaberis civitas fidelis* (Isai. i, 26), et mater civitatum filia Sion. Hujus filii sunt Judæi, qui pugnauerunt contra Ecclesiam primitivam, quando excitaverunt persecutionem contra credentes, et omnes dispersi sunt per regiones Samariæ (Act. viii, 1).

Posuerunt me custodem in vineis. Vineæ una fuit primitiva Ecclesia Jerosolymis; sed ob Judaicam persecutionem dispersis credentibus omnibus, multæ vineæ factæ sunt, id est multæ Ecclesiæ constrictæ per universum mundum. Dicit ergo primitiva Ecclesia: *Posuerunt me* (scilicet apostoli et doctores) *custodem*, id est, ut essem custos Ecclesiarum. Unde et in Græco bene dicitur, *disseminati sunt*, ubi nos legitimus, *dispersi sunt* (Act. viii, 1); ad hoc enim divinitus dispersi sunt, ut plures Ecclesiæ fierent per universum mundum.

Vineam meam non custodivi, id est, unam illam Ecclesiam quæ Jerosolymis fuit, non custodivi. Hoc non ad votum, neque ad mentem est referendum, sed ad locum. *Non custodivi*, subaudi, ut esset ibi ubi caput.

Vers. 6. *Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie.* Vox Ecclesiæ est ad sponsum suum Christum. O sponse, quem diligit anima mea, id est quem tota mentis intentione diligo, *indica mihi ubi pascas*, id est ubi oves tuas pascere facias; ipse est enim *Pastor bonus*, sicut ipse dicit in Evangelio (Joan. x, 14). *Indica mihi ubi pascas et ubi cubes*, id est requiescas, et hoc *in meridie*, id est in fervore persecutionis vel tentationis. Laborans enim Ecclesia in persecutionibus, obsecrat sponsum suum ut ei dicat in quorum mentibus requiescat. Nam cubare sponso requiescere est, sicut ipse dicit: *Super quem requiescit spiritus meus* (Isai. lxxvi,

2), etc. Ne enim sancti æstu tentationis arescant, ipse in eorum cordibus cubat et requiescit, atque ab omni fervore tentationum et persecutionum protegit. Quare hoc?

Ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum. Greges sodalium appellat conventicula hæreticorum, qui sodales Christi sunt, quia et ipsi greges suos pascunt. Et est sensus: O sponsa, indica mihi sanctos et electos tuos, ne forte offendam et incurram in hæreticos, putans te ibi posse inveniri. Hunc versum male hæretici distinguunt, tanquam sponsa interrogaret: Ubi pascas, ubi cubes? Et ipse responderet: In meridie cubo, et in australi parte.

Vers. 7. Si ignoras te, o pulchra inter mulieres, egredere, et abi post vestigia gregum. Vox sponsi ad sponsam suam Ecclesiam. Ac si diceret: Tu queris te quasi a me derelictam et persecutionum fervoribus denigratam; nec consideras quam pulchra sis inter mulieres, id est, non attendis virtutum spiritualium pulchritudinem, qua præ cæteris decoraris, licet tentationibus denigeris. *Si ignoras ergo te, id est, si hanc dignitatem et formositatem tuam non recognoscis, egredere de meo consortio, et abi post vestigia gregum*, hoc est, sequere et imitare doctrinam errantium hæreticorum, **507** qui contempto vero Pastore unius gregis, multos sibi coacervaverunt greges.

Et pascas hædos tuos, id est peccatores et erroneos auditores; et hoc *juxta tabernacula pastorum*, id est secundum dogmata hæreticorum. Unus enim pastor est Christus, qui unum habet gregem, id est unitatem catholicæ Ecclesiæ. Pastores vero multi sunt hæretici, qui gregem deceptorum hominum sibi aggregant, quos diabolo pascunt; de quibus et Psalmista: *Sicut oves in inferno positi sunt* (Psal. XLVIII, 15). Oves vocantur in hoc loco mali, non propter simplicitatem vel innocentiam, sed propter hebetudinem: quia nesciunt resistere prævæ doctrinæ: sed omnia quæ sibi imponuntur a pravis doctoribus, sustinent non bona patientia.

Vers. 8. Equitatum meo assimilavi te, amica mea, in curribus Pharaonis. Equitatum suum appellat exercitum filiorum Israel, videlicet sexcenta et sex millia qui egressi sunt de Ægypto, et transierunt mare Rubrum (Num. II, 52; Exod. XIV, 22). *Equitatum autem suum illam multitudinem dicit: quia sicut auriga currui præcæst, ita Deus illi plebi præerat, protegens illam et defendens, et ad terram repromissionis introducens.* Hinc *quo equitatum assimilavi amicam suam*; quoniam sicut ille populus per mare Rubrum salvatus est, Pharaone demerso (Exod. XIV, 27, 28), ita Ecclesiæ gentium per baptismum de diaboli servitio liberata, et ad veram repromissionis terram, et evangelicam libertatem introducta est; sicque quæ erat ancilla vitiorum, facta est amica Christi, emundata et abluta per baptismum a sordibus peccatorum.

Vers. 9. Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis. Turturis na ura est, ut si casu conjugem perdiderit, alium ultra non requirat. Turturi ergo assimilatur Ecclesia: quia ex quo Christus mundum præsentia corporali deseruit, et cælos petiit, Ecclesia in ejus amore tenacissime perseverat; nec recipit ullum adulterinum amatorem: quia contemnit mundum et omnes concupiscentias ejus, et solius sponsi sui pulchritudinem mente contempletur. Genis autem turturis genas Ecclesiæ comparat: quia in genis maxime verecundia apparet, et per hoc pudor et verecundia Ecclesiæ ostenditur: quia erubescit omne sædum, et quod sponso suo displicere eat, perpetrare formidat. Et est sensus: noli timere ne vageris per greges sodalium tuorum, quia tanto te amoris mei pudore, et tanta verecundia donavi et munivi, ut certus sim te me non posse deserere et ad alienos deflectere.

Collum tuum sicut monilia. Per collum Ecclesiæ doctores sancti designantur; nam per collum cibi reficiendo corpori ministrantur. Sermones etiam quibus arcana mentium designantur, per colli fistulam

A egrediuntur. Sic doctores sancti et cibum nobis salutaris doctrinæ monstrant, et etiam secreta Scripturarum nobis manifestant. Hoc ergo *collum* Ecclesiæ quasi monile est, quia castæ doctrinæ gemmis et virtutum ornamentis sancti doctores decorantur. *Monile enim ornamentum est virginum vel matronarum.*

Vers. 10. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argenteas. *Murenulæ* juxta litteram ornamentum sunt colli virginilis et puellaris, videlicet virgulæ auri perplexæ, intermixtis nonnunquam pulchra varietate subtilissimis argenti filis; et hoc est quod dicit: *Vermiculatas argenteas*, id est in modum vermium terrenorum, quos lumbricos dicunt, distinctas; et inter se conjunctas. *Murenulæ* autem dicuntur a similitudine piscis marini, qui murena vocatur. Mystice, *murenulæ* sunt perplexa Scripturarum dogmata, ex diversis sanctorum Patrum sententiis inter se conjuncta. Aurum quippe claritatem significat sensus spiritualis: argentum vero nitorem eloquii designat. *Murenulas ergo aureas* sponsus sponsæ suæ fecit, cum Christus Ecclesiam suam doctrinis sanctorum Patrum sensu et eloquio fulgentibus instruit, atque ad illorum fidem et virtutem imitandam accendit. Notandum quod pluraliter dicit, *faciemus tibi*; quasi enim Christus se personis de totum conjungit, per quos ipsæ *murenulæ* concatenantur, ut illis Ecclesia exornetur.

Vers. 11. Dum esset rex in accubitu suo. Vox sponsæ regem sponsum suum Christum dicit, qui per divinitatem suam omnia regit, et etiam secundum humanitatem de regia Davidis stirpe natus est. *Accubitus regis* fuit incarnatio ejus. Accumbere enim est recubari vel discumbere. Et tunc Christus accubuit, quando pro nostra redemptione se usque ad suscipiendam naturam nostram inclinavit. Et tunc

Nardus mea odorem suum dedit, quando virtus Ecclesiæ magis enituit. Cum enim considerat Deum pro se hominem factum, amplius ad spiritualium virtutum studium et amorem sui conditoris accenditur. *Nardus* enim fragrantiam virtutum spiritualium designat. Erant quidam ante incarnationem sancti Dei, sed (sicut dictum est) sanctitas magis a tempore incarnationis excrevit, et tunc quodammodo *nardus* Ecclesiæ, id est odor virtutum fortius dedit odorem suum. Juxta litteram *nardus* herba est aromatica, crassa et fragili radice; folioque parvo et denso, ejus cacumina in aristas se spargunt. Hoc unguento Maria Magdalene pedes et caput Domini perunxit: in Evangelio legitur in domo Simonis (Math. XXVI, 7; Marc. XIV, 5; Luc. VII, 58; Joan. XII, 3).

Vers. 12. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi. Myrrha species est aromatica nimis amaritudinis, qua mortuorum corpora condiuntur. Hoc loco passio Christi et sepultura designatur: nam depositum corpus Domini de cruce a Nicodemus et Joseph, myrrha et aloë conditum est, et involutum lintheis cum aromatibus, ac sepulturæ traditum (Math. XXVII, 59; Marc. XV, 46; Luc. XXIII, 53; Joan. XIX, 40). Dicit ergo Ecclesia sponso suo: *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi factus est*: quia propter me mortuus et sepultus est.

Inter ubera mea commorabitur. Nemo dubitat locum cordis inter ubera esse. Dicit ergo: *Inter ubera mea commorabitur*, id est, in cordis mei memoria æternaliter habebitur, et nunquam tantorum ejus beneficiorum obliviscar; sed sive in prosperis, sive in adversis sim, tamen recordabor ejus qui me tantum dilexit, et pro me mortuus est.

Vers. 13. Botrus Cyprî dilectus meus mihi, in vineis Engaddi. *Cyprus* insula est ubi vites nobiles esse feruntur, maximos botros procreantes. *Engaddi* similiter locus esse fertur habens arbusculas liquorem balsami desudantes. Loquitur ergo sponsa de resurrectione Christi sponsi sui: *Botrus Cyprî dilectus meus mihi*; ac si diceret: Sponsus meus, qui mortis amaritudinem pro me gustavi, **508** et quasi fasciculus myrrhæ mihi fuit, in resurrectione sua factus

est mihi botrus Cypri, quando me gaudio resurrectionis suae lactificavit. Vinum enim lactificat cor hominis (Psal. ciii, 15); et hoc in vineis Engaddi: quia sua resurrectione, quasi suavissimo balsami odore per universum mundum redolevit, et fragrantiam suam fidei late dispersit. Engaddi autem tons hædi interpretatur, per quod significatur baptisma, et sacrificium in quo peccata omnia abluuntur. Hædus namque peccatores significat. Baptismus ergo fons est hædi; quia peccatores suscipit, sed immaculatos et mundatos ab omnibus peccatis reddit.

Vers. 14. *Ecce tu pulchra es, amica mea: ecce tu pulchra es.* Vox sponsi Christi ad sponsam suam Ecclesiam. Bis eam repetit esse pulchram, propter perfectionem operis et munditiam cogitationis. *Ecce tu pulchra es*, id est in bonis operibus perfecta es, sancte, et pie, et iuste vivendo secundum Apostolum (Tit. ii, 12). *Ecce tu pulchra es*, mundam et simplicem cordis habens intentionem: quia non propter terrena commoda, vel mundi gloriam, sed ut solis oculis Dei placeas, bona operaris.

Oculi tui columbarum. Columba simplicissima avis est, et per hanc simplicitas atque innocentia Ecclesiae figuratur. Quasi enim oculos columbarum habet, quia ab omni fictione et simulatione se immunem custodit. Vel etiam oculos columbarum habet, quia scientiam divinarum Scripturarum casto et simplici intuitu intelligit, spirituales et divinos sensus in ea requirit. Nam quoniam Spiritus sanctus in specie communi apparuit (Matth. iii, 16), recte doctrina cælestis in oculis columbæ intelligitur.

Vers. 15. *Ecce tu pulcheres, dilecte mi, et decorus.* Ac si diceret: Tu quidem me pulchram in opere et cogitatione esse dicis; sed ego omnem hanc pulchritudinem a te me credo habere et cognosco. Tu enim es pulcher et decorus, tu es fons tuius boni, et quidquid boni habeo, tua gratia habeo. Pulcher autem et decorus dicitur: quia et divinitatis perpetuitate et etiam susceptæ humanitatis dignitate mirabilis est.

Lectulus noster floridus. Lectulus Ecclesiae est qualiscunque tranquillitas, vel requies presentis vitæ. Nam quasi in bello est Ecclesia, dum pro Christo diversa tolerat certamina: quasi vero in lectulo requiescit, cum aliquantulum pace sibi concessa fruitur. Sed hic lectulus floridus est, hoc est, varietate virtutum quasi vernantibus floribus distincta est requies Ecclesiae. Tunc enim liberius contemplationi divinæ insistit; tunc jejunia, vigiliis et cætera bonorum operum exercitia liberius exsequitur.

Vers. 16. *Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.* Domus Ecclesiae sunt conventicula fidelium per totum orbem dispersa. Tigna vero et laquearia sunt ipsæ personæ fidelium, ex quibus Ecclesia constat. Sed attendendum quod Tigna ad munimentum sunt domus, laquearia ad ornatum. Ideoque per tigna designantur doctores, quorum doctrina fulcitur et sustentatur Ecclesia; per laquearia vero sancti simplicitate gaudentes, qui suis virtutibus exornant Ecclesiam, non autem doctrina muniant. Et hoc attendendum quod laquearia lignis ælixa sunt: sic et vita fidelium in Ecclesia e doctoribus pendet, quia illorum doctrina instruit et roboratur. Bene autem Tigna cedrina, et laquearia cypressina dicuntur; nam utraq; arbores impubilibus naturæ sunt, sanctos designantes qui immarcescibili desiderio flagrant amore sui Conditoris, et contemptis transitoriis ad æterna festinant. Cedrus etiam serpentes odore suo fugat: sic sancti doctores demones vel hæreticos fragrantia doctrinæ suæ repellunt.

CAPUT II.

Vers. 1. *Ego flos campi, et lilium convallium.* Postquam sponsa qualem domum ipsa et sponsus ejus habeant ostendit, ipse quoque sponsus de se qualis sit ostendit, dicens: *Ego flos campi*, et reliqua; videlicet quia odorem mee virtutis per latitudinem

A totius mundi diffundo. *Ego flos campi*, id est sum decus mundi. Sicut enim campus floribus adornatur et vernat, ita totus mundus Christi fide et notitia decoratur. Sum etiam *lilium convallium*: quia illis mentibus præcipue meam gratiam tribuo, quæ nullam in se spem habentes, mihi se humiliter devotione submitunt. *Convallium* enim significant humiles vel humilium mentes, quarum lilium Christus est, quia pulchritudo humilium mentium ipse est qui dixit: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde* (Matth. xi, 29). Potest et hoc quod dicit, *Ego sum flos campi*, ad incarnationem referri. Campus enim non aratur, non scinditur, non ullo vomere prosulcatur. Dicit ergo, *Ego sum flos campi*, id est filius Virginis: non ergo ruris, sed *campi florem* se vocat: quia virginæ carnis fructus est secundum vaticinium Isaiæ: *Egredietur virga de radice Jesse* (Isai. xi, 1). Lilium convallium est idem Christus, hoc est filius humilium parentum: convallium enim humiles et pauperes parentes ejus significant. Veniens enim Dei Filius in mundum, non solum homo fieri dignatus est, sed etiam pauper homo pro nobis; nec divites, sed pauperes elegit habere parentes; et particeps factus paupertatis nostræ, divitiarum et gloriæ suæ nos participes faceret.

B Vers. 2. *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Videns sponsam suam ad requiem festinare, et labores æternos fugere, ac per quietem præsentis temporis ad æternam beatitudinem tendere, monet eam tali comparatione et prædicatione, ut non se per pressuras et labores hujus sæculi illuc pervenire debere. *Sicut*, inquit, *lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Spinæ quæ pungunt et lacerant, significant perversos quosque vel intra vel extra Ecclesiam. Et est sensus: Sic tibi vivendum est ad tempus in mundo, et sic parata esse debes contra omnia adversa, sicut lilium inter spinas est, et tamen florere, et gratum odorem ex se emittere non cessat: *sic amica mea inter filias*; quia non solum ab his qui extra Ecclesiam sunt, mala pateris: verum etiam ab illis qui regenerati per baptismum in filiationem Dei venisse videntur. Et nota quod se superius sponsus *lilium* appellavit *convallium*: nunc sponsam suam dicit, *Quasi lilium inter spinas*; quia ipse qui vere est *lilium*, per gratiam facit Ecclesiam suam esse *lilium*, candidatam videlicet virtutibus, vel ab omni vitiorum labe immunem.

C Vers. 3. *Sicut malus inter ligna silvarum, sic dilectus meus inter filios.* Nunc sponsa laudata a sponso vicem ei reddit et dicit qualis quoque ipse sit. *Sicut malus*, inquit, et reliqua. *Sicut malus* 509 pulchritudinem habet pomorum, et gratum odorem inter agrestia ligna silvarum: ita et Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus (1 Tim. ii, 5) speciali refulget gratia inter filios, id est inter electos. Ipse enim Dei Filius per naturam est, reliqui electi per gratiam, potestate accepta ab unico Filio Dei, ut sint filii Dei. Hinc Joannes: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre* (Joan. i, 14); non qualemcunque, sed quasi Unigeniti a Patre.

Sub umbra illius, quam desiderabam, sedi: quia in ejus protectione confido, et ab eo inter adversa gubernari spero. Umbra enim Christi protectio est Divinitatis, qua electos tuetur et defendit.

Et fructus ejus dulcis gutturi meo, id est Divinitatis contemplatio, qua me satiari confido; hæc enim est sanctorum expectatio, hoc præmium et satietas, visio conditoris sui. Desiderat ergo umbram conditoris sui Ecclesia: quia protectionem illius exoptat inter præsentis vitæ adversa. *Fructus illius dulcis gutturi meo* est, quia expecto perfrui specie visivis illius, et satiari dulcedine charitatis illius.

Vers. 4. *Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem.* Cella vinaria est Ecclesia, in qua est vinum evangelicæ doctrinæ. In hanc ergo cellam amica sponsi introducitur, quando ex omnibus gentibus in unam Ecclesiam fideles adunantur. Or-

dinarit, inquit, in me charitatem. Inter omnes virtute primatum tenet charitas, qua ipsa subsistit Ecclesia. Charitas ergo in Ecclesia ordinatur: quia non temere, nec confuse, sed ordinate tenenda est Dei pro hominis dilectio. Deus enim diligendus est super omnia toto corde, tota anima, totis viribus, omni mente. Proximus diligendus est et denique sicut se unusquisque diligit (*Deut. vi, 5; Matth. xxii, 39; Marc. xii, 30, 31; Luc. x, 27*). Nam confundere vult charitatem qui proximi charitatem Dei dilectioni præponit: de quibus Dominus in Evangelio: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus (Matth. x, 37)*. Vel etiam *ordina it in me charitatem*, id est, ipse prior me dilexit. Deinde qualiter eum diligere deberem, docuit, unde ipse dicit: *Non vos me elegistis, sed ego elegeri vos (Joan. xv, 16)*. Et Joannes dicit: *Diligantur Deum, quoniam ipse prior dilexit nos (Joan. iv, 19)*.

Vers. 5. *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore languo.* Postquam Ecclesia vel anima Deo dilecta in se charitatem ordinatam dixit, qualiter velit requiescere, vel in quo lecto cum dilecto sponso suo pausare, ostendit dicens: *Fulcite me floribus*, et reliqua. Alloquitur animas jam perfecte divino amori inhærentes. Per flores inita sanctæ conversationis intelliguntur: Per mala vero, perfecta bonorum operum exempla; et est sensus: O sanctæ animæ, quæ dilectioni conditoris vestri inhæretis, *fulcite me bonorum operum exemplis*, et qualiter in exordio virtutum, vel in propectu, vel in perfectione bonorum operum vixeritis, ostendite, *quia amore languo*. Tunc enim anima Dei amore languet, quando ejus dilectioni nihil præponit; imo quasi ad sæcularia opera languida et imbecillis efficitur, nihilque eam delectat, nisi meditatio cælestium, et contemplatio conditoris sui.

Vers. 6. *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplectabitur me.* Cum (inquit) in tali lecto jacuero, *Læva ejus*, id est sponsi, erit *sub capite meo*. Per *lævam* præsentis temporis prosperitas, vel etiam dona Dei intelliguntur, quæ sanctis in præsentis vita conferuntur. Per *dexteram* vero cælestis patriæ beatitudo accipitur. *Læva* Dei est pignus Spiritus sancti, Scripturarum divinarum intellectus, et cætera talia dona ac charismata, quibus sancta Ecclesia in præsentis consolatur. *Caput*, principale mentis accipitur. *Læva* ergo sponsi *sub capite* sponsæ est, quia hæc omnia dona ad hoc percipit Ecclesia, ut per hæc disratur aspirare ad æterna. Dextra vero sponsi eam amplectatur: quia tota intentio Ecclesiæ vel animæ fidelis hæc est, ut ad æternam beatitudinem quandoque perveniat, et specie sui conditoris gaudeat. Et bene prius *læva sub capite* sponsæ, post sponsi *dextra* eam amplectitur; quia nemo ad amplexum æternæ beatitudinis poterit pervenire, nisi hic mysteriorum cælestium et donorum divinorum studeat esse particeps.

Vers. 7. *Adjuro vos, filiæ Jerusalem, per capreas cervosque camporum, ne suscitatis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.* Vox sponsi adjurantis filias Jerusalem, id est amicas æternis desideris intentas, et visionem pacis requirentes, ne quiescentem sponsam suscitent et inquietent. *Adjuro vos* et reliqua, ut *dilectam*, hoc est animam divinæ contemplationi deditam, orationibus vel lectionibus divinis occupatam inquietare, et ad exteriora opera *suscitare* ne velitis, *donec ipsa velit*, hoc est, donec expleto contemplationis tempore, admonente corporis fragilitate, ipsa velit suscitari a somno æternæ quietis, et ad temporaria agenda procedere. Videamus autem per quid *adjuret filias Jerusalem*, per *capreas* videlicet *cervosque camporum*. Capræ et cervi munda animalia sunt, serpentibus et venenis inimica. Significant virtutes sanctorum, quæ munditia spirituali refulgent, et venena fraudis diabolicæ non solum cavent, sed etiam insectantur, et ad nihilum redigunt. Et est sensus: *Adjuro vos, filiæ Jerusalem* per virtutes vostras, quas divina gratia vobis collatas

gaudetis; ut animam contemplationi meæ deditam non inquietetis, donec contemplationis hora finita, ipsa aliud quid agere velit.

Vers. 8. *Vox dilecti mei.* Vox *dilecti mei*, subaudis, hæc est. Lætabunda enim Ecclesia quod tantum diligitur a sponso, ut etiam filius Jerusalem pro illa adjuret, ut non eam requiescentem inquietent, dicit: hæc est *vox dilecti mei* pro me loquentis. Quem de siderans videre dilectum, sed non valens, adnectit:

Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Montes et colles intelliguntur perfecti quæ sancti, conversationis sublimitate a terrenis sublevari, et quasi camporum planitie melioris vite meritis excedentes. De his montibus Isaïas dicit: *Erit mons domus Domini præparatus in vertice montium, et elevabitur super colles (Isai. ii, 2)*. Loquitur ergo sponsa de dilecto suo: *Ecce iste venit saliens in montibus, et transiliens colles*, hoc est, etiam secundum humanitatem omnem sanctorum excellentiam, omnem contemplationis divinæ puritatem excedens, nec stare in montibus, sed transilire dicitur: quia etsi ad horam per internam inspirationem cor sanctorum visitat, subito tamen recedit, ut eos in sui **SIO** dilectionem accendat. Potest etiam hoc ad incarnationem Christi referri, qui veniens quosdam salus dedit: quia de cælo venit in utero Virginis, de utero Virginis in præsepe, de præsepi in baptismum, de baptismum in crucem, de cruce ad sepulcrum, de sepulcro ad cælum; hinc Psalmista: *Exsultavit ut gigas ad curandum viam (Psal. xviii, 6)*, et reliqua.

Vers. 9. *Similis est dilectus meus caprea hinnuloque cervorum.* Capræ et cervi, quamvis in sua natura multa habeant quæ allegoricis sensibus convenient, hoc habent tamen singulare, quod in planioribus non morantur, sed in arduis et excelsis locis quosdam saltus dare solent. Recte ergo his assimilatur Christus propter subtilem contemplationem in eum; et quia a nullo intellectu divinitatis ejus majestas comprehendendi potest. Non autem cervis, sed capræ assimilatur, minoribus videlicet animantibus propter humilitatem incarnationis suæ: quia non solum homo fieri, sed humilis homo fieri dignatus est. *Hinnulo* autem *cervorum* similis dicitur: quia secundum humanitatem de cervis, hoc est de patriarchis duxit originem; vel etiam propter varietatem virtutum et innocentiam hinnulo cervorum comparatur.

En ipse stat post parietem nostrum. *Paries*, mortalis nostra conditio appellatur: quia quodammodo inter nos et Deum quasi crassus quidam paries constitutus, non permittit nos ejus contemplatione perfrui; namque primus homo ita conditus est, ut visione et alloquio Dei frueretur (*Gen. i, 26*): sed postquam peccavit (*Gen. iii, 6*), appositus est quidam paries, ipsa videlicet mortalitas, qua prægravamur. Nam (ut Sapiens dicit) *Corpus quod corrumpitur aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem (Sap. ix, 15)*. Sponsam ergo suam, quem superius capreis vel hinnulis cervorum comparavit, nunc dicit post suum parietem stare: quia Christus aliquando vicinus sit cum se, quantum humana mens capere potest, contemplari permittit: aliquando vero elongatur, et quasi caprea vel cervus quibusdam salibus effugit. Quia ergo paries oppositus erat inter nos et ipsum, nec videre illum poteramus, dignatus est in ipso pariete facere fenestras et cancellos, per quos utcumque sentiri, utcumque perspicui possit. Unde et sequitur.

Respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. Quasi enim fenestræ et cancelli in pariete sunt, cum ipse sua gratia se contemplari permittit, licet in speculo et ænigmate. Potest et hoc quod dicit: *Ipsa stat post parietem nostrum*, ad humanitatem ejus referri; quasi enim *post parietem nostrum* stetit, cum carnem nostram sibi apposuit, in qua divinitas ejus latuit. Quod vero sequitur, *Respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos*, hoc ad divinitatem ejus re-

fertur. Ille enim qui per fenestras vel cancellos in- A
tuetur, cuncta quæ foris aguntur videt, et ipse a ne-
mine videtur; ita Deus, cum omnia videt, ipse in-
vestigari et comprehendi non potest.

Vers. 10. *En dilectus meus loquitur mihi*, ad præ-
dicandum hortatur me, dicens: *Surge, propera,*
amica mea, columba mea, formosa mea, et veni. Vox
sponsi ad publicæ operationis studia provocantis.
Surge, propera, amica mea, per fidem et dilectionem;
columba mea, per innocentiam et simplicitatem; *for-*
mosa, per virtutum pulchritudinem festina et veni.
Ac si diceret: *Surge* de strato tuo illo dulcissimo,
hoc est de quiete, in qua soli mihi placere in psalmis,
hymnis et orationibus desideras, festina et veni, id
est, festina ad utilitatem proximorum; ut illos quo-
que prædicationis officio, et bonorum operum exem-
plo tui imitatores facias, et ad salutem tecum perducas.
Et notandum quod superius filias Jerusalem
adjurabat, ne excitarent neque evigilare facerent
dilectam: hic vero ipse eam suscitavit et surgere
ad laborem hortatur; quia omnia tempus habent,
et omnium rerum tempus est sub cælo, tempus
contemplationis, tempus etiam actionis. Alio enim
tempore debent sancti prædicatores divinæ contem-
plationi insistere, et mentem suam cælesti quiete
oblectare: alio vero tempore per charitatem debent
curam proximorum agere, et eis bonorum operum
exempla præbere, ac divinæ contemplationis doctri-
nam impendere.

Vers. 11. *Jam enim hiems transiit, imber abiit, et*
recessit. Hiemis et imbris nomine asperitas infidelitatis
exprimitur, quæ totum mundum tenebat usque ad
advantum Christi: Dicit ergo sponsus: *Surge, amica*
mea, et veni, quia hiems transiit. Sole justitiæ appa-
rentio; et imber infidelitatis recessit, ac serenitas
veræ fidei in mundo respendit. Tale est quod Apo-
stolus ait: *Nox præcessit, dies autem appropinquavit*
(Rom. xiii, 12).

Vers. 12. *Flores apparuerunt in terra nostra, tem-*
pus putationis advenit. Finita hieme et imbre, flores C
in terra apparuerunt, decor videlicet virtutum et po-
dicitur; et transeunte asperitate infidelitatis, verba
fidei successit temperies, *tempus putationis venit*, hic
est purgationis sanctorum. Putatio enim vinearum
sanctorum significat purgationem, quæ in Christo et
per Christum est; de qua ipse: *Ego sum vitis, vos*
palmites (Joan. xv, 5).

Vox turturis audita est in terra nostra. Hoc est, vox
prædicantium apostolorum. Turtor enim avis est
castissima; et quoniam in excelsis semper arboribus
morari solet et nidificare, apostolos vel cæteros do-
ctores significat, qui possunt dicere: *Nostra conver-*
satio in cælis est (Philip. iii, 20). Quod etiam gemitum
pro cælo habet, sanctorum ploratum significat, qui
suis ad cælum et lamenta hortantur, dicentes: *Miseri*
estote, et lugete, risus vester in luctum convertatur
(Jac. iv, 9). *Vox turturis audita est in terra nostra*,
id est vox prædicantium apostolorum; *in terra nostra*,
hoc est in Ecclesia, de qua Psalmista, *Domini est*
terra et plenitudo ejus (Psal. xxiii, 1).

Vers. 13. *Ficus protulit grossos suos.* Ficus Syna-
gogam significat; grossi autem dicuntur primitivæ et
immaturæ ficus, inhabiles ad edendum, quia ad pul-
sum ventu facile cadunt. Voce autem turturis inso-
nante *ficus protulit grossos suos*: quia apostolis præ-
dicantibus emergerunt multi de Synagoga Judæorum,
qui et in Christum crederent, et tamen legem carnal-
iter observare velent, magisque auctoritate legis
delectarentur quam dulcedine Evangelii: volentes
circumcisionem, sabbatum, et alia legis præcepta
juxta litteram observare; de quibus Apostolus dicit:
Emulantur vos non bene; sed volunt vos circumcidi,
ut in carne vestra glorientur (Galat. vi, 13).

Vineæ florentes dederunt odorem. Postquam vox
turturis audita est, postquam ficus protulit grossos
suos, *vineæ florentes dederunt odorem*: quia multi-
tudo Ecclesiarum per latitudinem orbis diffusa est,

quæ flores virtutum et odorem bonæ operationis late
de se spargent.

Surge, propera, amica mea, speciosa mea, et veni.
Noli (inquit), sponsa mea, quam mihi per fidem et
dilectionem amicam feci, otioso torpore lentescere;
sed *surge et veni*, et exempla virtutum foris proximis
ostende.

Vers. 14. *Columba mea in foraminibus petrae.*
Si petra est Christus, juxta quod Apostolus ait: *Petra*
autem erat Christus (I Cor. x, 4); foramina petrae
sunt vulnera quæ pro salute nostra in cruce suscepta,
fixuræ videlicet clavorum et lanceæ percussura
(Joan. xix). In his ergo foraminibus columba, id est
Ecclesia moratur: quia totam spem salutis suæ in
passione sui Redemptoris constituit. Ibi ab insidiis
malignorum spirituum quasi a raptu accipitris secunda
delitescit; ibi nidificat, il est fetus bonorum operum
congerit.

In caverna maceris. *Maceris* ex siccis lapidibus
ad munimenta vinearum solent fieri, ad repellendas
vulpes vel cæteras nocivas bestiolas. Per maceriam
ergo significatur cœlestium custodia virtutum, ange-
licum videlicet præsidium; sicut Isaias de Domini
vineæ ait: *Et maceriam circumdedit, et circumfodit vi-*
neam (Isai. v, 2). In caverna ergo maceris moratur,
quia præsidio angelorum undique circumdatur, et
a tentationibus diaboli custoditur.

Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus
meis: quia vox tua dulcis, et facies tua decora. Tu
(inquit) dilecta mea quæ in lecto contemplationis
dulcissime quiescis, veni et ostende mihi faciem tuam,
id est, a secreto quietis egredere ad publicam actio-
nem, et pulchritudinem bonorum operum tuorum
alios ad exemplum demonstra. *Ostende mihi*, dicit;
quasi enim Deo faciem suam ostendit Ecclesia, cum
proximis ad utilitatem et profectum pro virtutum
opera, quantum intrinsecus habeat pulchritudinem,
demonstrat. Hoc est quod Dominus dicit in Evange-
lio: *Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem*
vestrum, qui in cælis est (Math. v, 16). *Sonet vox tua*
in auribus meis. Vox videlicet prædicationis, vel
divinæ laudis, qua alios facias proficere. *In auribus*
enim Domini vox Ecclesiæ sonat, cum per prædica-
tionem ex multorum conversione delectatur Deus.
Bene autem dicit: *Ostende mihi faciem tuam, et sonet*
vox tua, non aliena; *Tuam* videlicet *faciem mihi*
ostende, quam in baptismo tibi dedi, quando mun-
davi te ab omni peccato. *Vox tua*, dicit, *in auribus*
meis sonet; ut ex sincera intentione dilectionis meæ
procedat; ut non propter aliud prædices, nisi propter
me.

Vers. 15. *Capite nobis vulpes parvulas quæ demo-*
liantur vineas, nam vinea nostra floruit. Vox sponsi
præcipientis sponsæ suæ et filius Jerusalem, sanctis
videlicet doctoribus, vel animabus fidelibus.
Capite (inquit) nobis vulpes parvulas. *Vulpes* est dolo-
sum animal et fraudulentum, in cavernis et specubus
habitans, nec recto, sed tortuoso incedens itinere;
ideoque designat hæreticos, vel schismaticos, qui
demoliuntur vineas, hoc est Ecclesiam Dei, plebem
videlicet fidelium lacerare et decipere non cessant.
Præcipit ergo ut *parvulas vulpes capiant*, id est, ut
hæreticam pravitatem in ipso initio debellare et
destruere non cessent, ne robusta facta fortius im-
pugnet. *Nam vinea nostra floruit*, id est, Ecclesia per
universum mundum flores virtutum emittit. Et nota
quod cum superius vineas pluraliter dixerit, modo
dicit singulariter, *vinea nostra floruit*: quia ex multis
Ecclesiis una est electa Ecclesia.

Vers. 16. *Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pasci-*
tur inter lilia donec aspiret dies, et inclinatur umbrae.
Vox sponsæ. *Dilectus meus mihi*, subaudi, societur
vincto charitatis et amoris, et ego illi conjungar, et
consentiam vicissitudine mutua dilectionis. Vel *Di-*
lectus meus, subaudi, det verba exhortationis et di-
vinæ promissionis; et ego, subaudi, ostendam illi
faciem meam. Vel etiam, *Dilectus meus* dignetur

mibi conjungi glutino charitatis, et ego illi conjungar vinculo dignæ obedientiæ, obtemperans præceptis ejus. *Qui pascitur inter lilia*, hoc est, delectatur et jucundatur inter candidas et odoríferas virtutes sanctorum. Et notandum quod superius liliam singulariter dicitur; hic vero pluraliter *lilia*, quia multæ sunt virtutes sanctorum, una tantum fides est, et una charitas, quibus præcipue Deus delectatur. Sive etiam *pascitur inter lilia*, hoc est, suavissime delectatur inter virginæ choros. Candor enim liliorum recte munditiæ virginali comparatur. *Donec aspiret dies*, hoc est, donec transeant nubila præsentis vitæ, et appareat dies, hoc est, veniat claritas sempiternæ beatitudinis. Et est sensus: *Dilectus meus mihi præstat auxilium, et ego illi dignam præbeo obedientiam*, qui virtutibus sanctorum delectatur, quousque transcursum nocte præsentis vitæ, in qua per speculum et in ænigmate ceruatur, appareat dies supernæ claritatis, ut facie ad faciem videatur (1 Cor. xiii, 12).

Vers. 17. *Revertere; similis esto, dilecte mi, capræ aut hinnulo cervorum super montes Bethel*. Vox Ecclesiæ sponsi sui speciem desiderantis. O dilecte mi, qui de lecto quietis me surgere præcipis; et ut tibi faciem meam ostendam, hortaris, *revertere*, hoc est, claritatem divinitatis tuæ me speculati permittit, et hoc quod mihi perfecte promittis in alia vita, beatitudinem videlicet et cognitionem tuam in hac adhuc peregrinatione me saltem in figura et ænigmati labere permittit. *Similis esto capræ aut hinnulo cervorum super montes Bethel*. Jam dictum est superius, quod capræ campos despiciunt, et ad alta montium eunt. Christus ergo capreis comparatur, quia secundum carnem resurgens a mortuis, cælorum aita petiit. *Hinnulus vero cervorum vocatur*, hoc est filius antiquorum Patrum. Cervi enim sunt patriarchæ et prophetæ, de quibus Christus carnis dedit originem. Fertur *hinnulus* hanc habere naturam, ut fervente sole opaca et umbrosa loca requirat, in quibus ab æstu protegatur: sic et Christus in eorum mentibus requiescit, qui rore Spiritus sancti ab æstibus carnalium voluptatum temperantur. Ac si diceret: *O dilecte mi, revertere*, hoc est, sæpius me tua visitatione illustrando letifica, qui per carnem quam assumpsisti, jam cælorum sublimia penetrasisti. *Montes autem Bethel mentes sanctorum significant*, a terrenis per superna desideria elevatas. Nam Bethel domus consurgens, vel domus vigiliarum interpretatur, et vigiles mentes sanctorum significat, quæ ad desideranda 512 superna consurgunt, et ad ea percipienda invigilant: habentes in se Deum inhabitatorem, qui dicit per prophetam: *Inhabitabo in illis et inambulabo* (Levit. xxvi, 12). Super hos ergo *montes Bethel dilectus similis est capræ vel hinnulo cervorum*: quia illas visitare dignatur quæ domus Dei esse student.

CAPUT III.

Vers. 1. *In lectulo meo per noctes quæsi vi quem diligit anima mea; quæsi vi illum et non inveni*. Vox est Ecclesiæ de gentibus congregatæ. *In lectulo* (inquit) *meo*, hoc est, cum adhuc in desideriis carnalibus requiescerem, et cum adhuc infidelitatis et ignorantie tenebris posita essem, *quæsi vi quem diligit anima mea*. Multi enim philosophorum Deum ignorantibus, studio tamen summo illum requirebant, per creaturam Creatorem cognoscere volentes, sicut Plato, qui in Timæo multa de anima disputavit, et sicut Aristoteles, Socrates et cæteri, qui omne vitæ suæ tempus in studiis causa exquirendæ veritatis expendebant. *Quæsi vi illum, et non inveni*; non enim per mundanam sapientiam Deus cognosci potuit.

Vers. 2. *Surgam, et circuibo civitatem: per vicus et plateas queram quem diligit anima mea: quæsi vi illum, et non inveni*. Exsurgam (inquit) de strato corporis et carnalis delectationis, et circuibo civitatem hujus mundi, maria ac terras peragrando. *Per vicus et plateas queram quem diligit anima mea*, hoc

est, per lata itinera gradientes hujus sæculi, et suis voluptatibus deditos aspiciam, si forte dilecti mei vestigia inveniam. Hoc cum causa exempli de multis dici possit, præcipue tamen in illo Eunuchus impletum est, qui a sinibus terræ venit Deum cœli Jerusalem adorare, quem Philippus invenit, eique Christum in propheta Isaiæ ostendit (Act. viii, 27). Hoc quoque in Cornelio adimpletum est, qui adhuc paganus et ignorans Deum, elemosinas faciebat, et orationibus vacabat, quem Petrus cum omni domo sua baptizavit (Ibid. x, 22). Itera autem difficultatem inventionis, et dicit: *quæsi vi, et non inveni*.

Vers. 3. *Invenerunt me vigiles qui custodiunt civitatem*. Vigiles sunt sancti apostoli et cæteri doctores Ecclesiæ, qui civitatem, id est sanctam Ecclesiam custodiunt, et ab insidiis infidelium et spiritualium hostium defendunt, quos interrogat.

Num quem diligit anima mea vidistis? Quasi vigiles Ecclesia interrogat, cum intenta aure eorum prædicationem percipit.

Vers. 4. *Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea*. Pertransire vigiles, est eorum dicta et doctrinam diligenter perscrutari. Solemus namque dicere: Transcurri librum legens, vel pertransivi. *Cum* (inquit) *pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea*: quia cum sollicita meditatio dicta vel scripta sanctorum requirimus, statim dilectum invenimus: quia Deum in eorum dogmatibus reperimus. Potest et sic intelligi: *Cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea*; hoc est, cum intellexissem Christum omnem sublimitatem et gratiam superare, tunc inveni quem diligit anima mea, hoc est, tunc vere intellexi quantum ipse a cæterorum sanctorum meritis distet.

Tenui cum, nec dimittam donec introducam illum in domum matris meæ et in cubiculum genitricis meæ. Hoc est, ardentissima fide ac devotiose illi inhaerens; *nec dimittam eum*, sed in ejus amore et fide perseverabo, *donec introducam eum in domum matris meæ et in cubiculum genitricis meæ*; hoc est, donec illum Synagoga, quæ est mater mea spiritualiter, prædicem, et eam quoque ad ejus fidem perducam. Hoc fiet in fine mundi, quando (ut ait Apostolus) *pleno mundo gentium introierit, tunc omnis Israel salvus fiet* (Rom. xi, 25, 26). Tantum ergo sibi de charitate sponsi sui Ecclesia promittit, ut etiam se credat Synagogam posse convertere. Quod autem dicit, *donec introducam illum*, non est putandum quod tunc relicta sit illum, cum in cubiculum matris introduxerit; sed, *donec pro sempiterno, id est, semper illi inhaerebam, semper in ejus fide et dilectione perseverabo*. Tale est in psalmo: *Ita oculi nostri ad Dominam Deum nostrum, donec misereatur nostri* (Psal. cxvii, 3). Nunquid postquam nostri miseratus fuerit, non erant oculi nostri ad eum? Ut que erunt.

Vers. 5. *Adjuro vos, filie Jerusalem, per capreas cervosque camporum, ne scitelis neque erigilate faciatis dilectam, quoadusque ipsa veñit*. Bis repetitur iste versiculus; nam jam superius positus est: sed supra ad Ecclesiam primitivam de Judæis corde tam peccat; hic vero ad Ecclesiam de gentibus congregatam et amoris vinculo Christo arcibus copulatam. Una enim eademque cura est Deo de sanctis, qui vel in circumcissione, vel etiam tempore baptismatis coruscante gratia Evangelii, illi placuerunt. Quis vero iste versiculus superius expositus est, jam videndum est quare veluti dormientem inducat Ecclesiam, unde et adjurat filias Jerusalem non eam excitent, cum paulo superius non dormientem vel quiescentem, sed studio laboriosissime inquisitionis insistentem, qua sponsum inquirebat introducat. Si ergo requirebat sponsum, quomodo requiescebat? sed dulcissimus et suavissimus somnus est Christum querere. Dormit ergo Ecclesia, et Christum querit; dormit videlicet a desideriis terrenis et ab actibus sæculi: vigilat autem et requirit sponsum, quia ejus

contemplationi inhæret, eum solum desiderat, ad illam pervenire contendit. Adjurat ergo sponsus filias Jerusalem, animas videlicet desiderii supernæ patriæ inhærentes, ne illam excitent ab hoc somno suavissimæ quietis et contemplationis, *donec ipsa velit*. Somnus autem merito amor appellatur: quia sicut dormiens a visibilibus oculis claudit, et invisibilia contemplatur: ita is qui divinæ contemplationi insistit, quasi alienus exterioribus dormit; et sola spiritualia et caelestia videt. Nec mirum si amor somnus vocetur, cum in sequentibus mors amor appellatur: *Fortis est ut mors dilectio*. Cum autem dicit, *donec ipsa velit*, ostendit Ecclesiam de gentibus voluntarie se præparaturam ad labores et persecutiones pro Christo perferendas.

Vers. 6. *Quæ est ista quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, et thuris, et universi pulveris pigmentarii?* Vox illiarum Jerusalem, id est sanctorum primitivæ Ecclesiæ, admirantium pulchritudinem Ecclesiæ de gentibus congregatæ. *Quæ est* (inquit) *ista?* *Quæ*, 513 id est qualis. Quanta laude et admiratione digna, quæ circumcisione mundata, nec adhuc baptismo sanctificata jam currit ad Deum? *Ascendit* (inquit) *per desertum*; hoc dicitur ad imitationem præcæ plebis Judaicæ, quæ liberata de Ægyptia servitute, *per desertum*, mari Rubro transito, venit ad terram repromissionis: sic et Ecclesia *per desertum* nationum ascendebat jam de Ægypto, hoc est, de confusione idololatriæ liberata, et Pharaone, id est diabolo submerso, ut caelesti manna pasceret, et veram terram repromissionis ingrederetur. Ascendit (inquit) ad montes virtutum, vel etiam ad ipsum coelum virtutibus sublevata; quæ in psalmo dicit: *Levavi oculos meos in montes* (Psal. cxx, 1), etc.; et alibi: *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in caelis* (Psal. cxxii, 1). Montes isti sunt patriarchæ, prophetæ, apostoli et cæteri sancti Dei, qui merito virtutum appellantur montes. Primo enim ad montes, id est ad sanctos sublevat oculos Ecclesia, vel anima fidelis quæ istorum doctrinam actusque considerat, illorum exemplo et intercessione muniri gaudet. Postea proficiens ad ipsum quoque qui fecit montes, audent cordis aspectum dirigere, et dicit: *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in caelis*; id est, gratanter requiescis in sanctis. *Sicut* (inquit) *virgula fumi ex aromatibus myrrhæ et thuris*. Fumus ex igne nascitur, et mox altiora aeris expellit, donec aspectibus intuentium subtrahatur. Fumus igitur significat sanctum desiderium igne divini amoris perfusum; nec absolute fumo comparantur, sed *virgulæ fumi*: quia sancta Ecclesia vel anima Deum amans, gracilis est et delicata, disciplina Spiritus sancti attenuata, non habens grossitudinem carnalium desideriorum. Sive *virgulæ fumi*, non sparso fumo comparantur propter unitatem Ecclesiæ, quæ in Christo unum est. Unde vero esset ille fumus ostendit, cum subdit, *Myrrhæ et thuris et universi pulveris pigmentarii*. *Myrrha* conduntur mortuorum corpora; *thus* vero adoleitur in sacrificia Dei; ideoque per myrrham carnis mortificatio designatur; per thus munditia orationum exprimitur. *Virgulæ ergo fumi myrrhæ et thuris* Ecclesia assimilatur: quia sancti mortificatione carnis suæ et orationibus mundo et simplici corde profusis, Deo placere student. *Et universi* (inquit) *pulveris pigmentarii*, id est congerie omnium virtutum. Non enim integra fuisse aromata, sed in pulverem redacta dicuntur: quia sanctorum actiones magna discretione considerande sunt, et tanquam cribro subtilissimæ considerationis eventilandæ, ne quid forte in illis durum aut inconveniens existat: ne saltem per ipsas virtutes adversarius milleformis subrepat, qui callidus per bona etiam consuevit nocere.

Vers. 7. *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi.* Quo hæc dicta et mirabilia ascenderit, ostenditur cum subdit, *En lectulum Sa-*

lomonis, et reliqua. Lectus Salomonis quamvis superna illius supernæ beatitudinis requies accipi possit, in qua Deus eum suis sanctis requiescit, probabilius tamen præsens accipitur Ecclesia, in qua sancti Dei sopitis tumultibus vitiorum, amplexu Salomonis, id est viri pacifici delectantur. Unde et Psalmista de Christo dicit: *Factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion* (Psal. lxxv, 3). *Lectulum ergo Salomonis*, id est Ecclesiam, *sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel*. Per sexaginta fortes ordo doctorum intelligitur, qui vel prædicando Ecclesiam muniunt, vel contemplando ad illam supernam beatitudinem pervenire desiderant. Sexagenarius autem numerus ex senario et denario constat; sexties enim deni, vel decies seni, sexaginta sunt. Senarius vero perfectionem significat operis: quia sex diebus perfecti Deus opera sua: denarius vero remunerationem et præmium quod in fine electis dabitur; unde et hi qui in vineam venerunt, denarium leguntur accepisse (Matth. xx, 10). *Sexaginta ergo fortes* significant (ut dictum est) *ancios doctores, fortes et animo constantes*. Additur vero *ex fortissimis Israel*, omnes in Christum credentes, et Christum diligentes. *Israel*, id est vir videns Deum, appellantur. *Fortissimi vero Israel* sunt, qui Ecclesiam tueri prædicando, et ab incurisibilibus dæmonum, vel impugnatione hæreticorum defendere noverunt. Hi enim *ambiant lectulum Salomonis*: quia illis commissa est Ecclesia, et ab illis vigilanti cura est custodienda. *Omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi*. Tenent enim *gladium spiritualem*, verbum Dei, de quo Apostolus: *Et galeam* (inquit) *salutis assumite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei* (Ephes. vi, 17). *Ad bella vero sunt doctissimi*: quia necesse est ut spiritualis prælii arte instructi sint, qui *adversus mundi principatus et potestates, adversus mundi retores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in caelestibus bella gerunt* (Ibid., 12). Versutissimus enim iste est hostis, et tam subtilitate spiritualis naturæ, quam etiam temporis longævitate doctissimus, contra quem sancti bella suscipiunt.

Vers. 8. *Uniuscujusque ensis super femur suum propter timores nocturnos.* Per femur propagatio sobolium accipitur; super femur ergo enses habent, qui timore Dei omnes comprimunt et coercent motus carnalis voluptatis. Et hoc propter timores nocturnos, id est propter occultas insidias maligni hostis, qui in nocte hujus sæculi sanctis maxime, qui in Ecclesia præminent, insidiatur; ut illis dereptis, lectulum Salomonis, id est requiem sanctorum fœdere possit. Et notandum quod superius tenere gladios dicuntur: hic vero *super femur enses* habere. Gladios enim tenent, ut adversariis resistent, ut eos superent, et ut hæreticos et omnes sanæ fidei contradicentes confodiant. Super femur ergo enses habent, ut summet curam gerant, ut fluxus carnalium voluptatum reprimant: ne aliis prædicantes, ipsi reprobi efficiantur (I Cor. ix, 27).

Vers. 9. *Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani.* Quod superius per lectulum Salomonis, sic nunc designatur per *ferculum*, sancta videlicet Ecclesia, in qua velut in lecto requie cuncti sancti Dei, et velut in lecto discumbunt ad epulas æternæ beatitudinis et satietatis. *De lignis Libani fecit Salomon ferculum*. Libanus mons est Phœnicis, cujus arbore et proceritate et pulchritudine et durabilitate cunctis præeminent, ideoque significant sanctos virtutum specie fulgentes, et ad æterna festinantes. *Libanus* enim candidatus, vel candidatio interpretatur, vel dealbatio. *Ligna ergo Libani* sunt sancti candidati, vel dealbati in baptismo, et exornati omnium virtutum pulchritudine.

Vers. 10. *Columnas ejus fecit argenteas.* Per columnas 514 doctores ejusdem Ecclesiæ significantur, qui eam verbo et exemplo sustinent et roborant; unde et in Actibus apostolorum dicitur: *Jacobus et Joannes et Cephas, qui videbantur columnæ iste* (Gal

n. 9). *Ille columnæ sunt argenteæ*, quia nitore celestis eloquii resurgunt; *Elaquia enim Domini eloquia casæ* (Psal. xi, 7), et reliqua.

Reclinatorium aureum, ascensum purpureum. Per reclinatorium aureum requies æterna accipitur, quæ sanctis in Ecclesia reprovittitur; ad quam tamen ascensus est purpureus. Purpureus ascensus est passio Christi: quia purpura colorem sanguinis imitatur. Ascensu ergo purpureo ad reclinatorium pervenitur: quia illi ad æternarum epularum discutium, et ad supernæ quietis requiem veniunt, qui in præ-enti passionem Redemptoriæ digue venerari et imitari satagunt. Quia nisi quis actiones ac vitam Christi imitatus fuerit, ad æternam requiem pervenire non poterit.

Media charitate constravit propter filias Jerusalem. Media charitate constravit: quia omnibus fidelibus suam charitatem Christus commendavit patiendo pro nobis, et requiem nobis præparando, juxta quod Apostolus dicit: *Commendat autem Deus suam charitatem in nobis; quoniam cum adhuc peccatores essemus, pro nobis filium suum in mortem tradidit* (Rom. v. 8). Aliter, per columnas argenteas apostoli et apostolici viri designantur: per reclinatorium aureum doctorum ordo, qui cum ineffabili æternæ vitæ gaudia promittunt, usque nos suaviter requiescere faciunt. Et hoc reclinatorium bene aureum dicitur: quia ineffabile e-illud præmium, quod sancti expectant. In rebus enim caducis nihil pretiosius est auro. Per ascensum vero purpureum ordo signatur martyrum, qui passionem Christi imitati, pro illo suum sanguinem fuderunt. Sed quid nos faciemus, dicit Leatus Gregorius, qui nullius meriti sumus, non inter doctores, non inter martyres locum nos habere videmus? Sequitur, *media charitate constravit.* Ille amicus ergo charitatem, qua media hujus serculi constrata sunt, quæ et ideo latum mandatum vocatur, quia omnibus observatoribus suis æternam salutem parat. Hanc efficaciter tenemus, et per hanc salvabimur, et hoc propter filias Jerusalem, hoc est, propter animas simplices et nullius sibi virtutis concias; quæ quanto majoris fragilitatis sibi sunt consciæ, tanto amplius Salvatorem et Redemptorem suum diligere satagunt.

Vers. 11. *Egredimini, et videte, filie Sion, regem Salomonem in diademate quo coronavit eum mater sua in die desponsationis illius, et in die lætitiæ cordis ejus.* Vox Ecclesiæ invitantis animas fidelium ad intendendum quam mirabilis et speciosus sit sponsus ejus. *Filie* namque Sion Ecclesiæ sunt, quæ et filie sunt Jerusalem, sanctæ videlicet animæ, supernæ illius civitatis cives, quæ et perpetua cum angelis pace fruuntur, et per contemplationem gloriam Dei speculantur. *Egredimini*, inquit, *filie Sion*, hoc est, exite de turbulenta hujus sæculi conversatione; ut mente expedita eum quem diligitis, contemplari possitis. *Et videte*, inquit, *regem Salomonem*, hoc est verum pacificum Christum, in diademate quo coronavit eum mater sua. Ac si diceret: Considerate Christum pro vobis carne indutum, quam carnem de carne Virginis matris suæ assumpsit. *Diadema* namque vocat carnem quam Christus assumpsit pro nobis, in qua mortuus destruxit imperium mortis, in qua etiam resurgens, resurgendi nobis spem conulit. De hoc diademate Apostolus ait: *Vidimus Je-um per passionem gloria et honore coronatum* (Hebr. ii, 9). *Mater* vero sua eum coronasse dicitur, quia Virgo Maria illi de sua carne materiam prebuit. *In die desponsationis ejus*, hoc est in tempore incarnationis ejus, quando sibi Ecclesiam conjunxit, non habentem maculam aut rugam (Ephes. v, 27); vel quando Deus homini conjunctus est. *Et in die lætitiæ cordis ejus*. Lætitia enim et gaudium Christi, salus et redemptio humani generis est; juxta quod in Evangelio multos ad fidem suam conuenit confluere. *In illa*, inquit evangelista, *hora exsultavit et dixit: Confiteor tibi, Pater cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis* (Matth. xi,

A 25). Et in evangelica parabola, inventa ove, convocavit amicos dicens: *Congratulamini mihi* (Luc. xv, 6). Potest hoc et simpliciter totum ad passionem Christi referri juxta litteram. Prævidens enim Salomon in spiritu passionem Christi, longe ante præmonerat filiam Sion, id est plebem Israeliticam: *Egredimini*, inquit, *et videte regem Salomonem*, id est Christum, *in diademate*, in spina corona qua coronavit eum mater sua Synagoga, *in die desponsationis ejus*, quando videlicet sibi conjunxit Ecclesiam, *et in die lætitiæ cordis ejus*, quo gaudebat per suam passionem redimi mundum de diaboli potestate. *Egredimini* ergo, hoc est, exite de tenebris infidelitatis, *et videte*, hoc est, mente intelligite: quia ille qui ut homo patitur, verus est Deus; vel etiam egredimini extra portam civitatis vestræ, ut eum in Gogtha monte crucifixum videatis.

CAPUT IV.

Vers. 1. *Quam pulchra es, amica mea; quam pulchra es et decora.* Vox Christi bis repetit, *quam pulchra es*, in opere videlicet et prædicatione. In opere, quia ni il fœdum, si il oculis meis indignum agis; in prædicatione, quia ad considerandum incarnationis meæ mysterium etiam sodales tuas filias Jerusalem invitare non cessas.

Oculi tui columbarum. Per oculos intelligitur acumen sensuum spiritualium, quibus divina et sempiterna contemplatur Ecclesia. *Columbæ autem oculi* Ecclesiæ comparantur propter spiritualem gratiam: quia Spiritus sanctus in specie columbæ apparuit (Matth. iii, 16). Sequitur autem.

Absque eo, quod intrinsecus latet, id est, absque supernæ illius retributionis gloria, quam in fine sæculi es perceptura; quam etiam in præsentem per fidem contemplaris, latet tamen intrinsecus; nec enim in præsentem videri potest, sed in futuro perditur.

Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad. Per capillos Ecclesiæ, subtiles Ecclesiæ cogitationes accipiuntur, quibus temporalia plerumque disponuntur. Comparantur vero gregibus caprarum, quia hæc animalia munda sunt, et in rupibus, sive in excelsis locis resupinata pascuntur: quia cogitationes sanctorum, etsi pro corporali necessitate in temporalibus sunt, **515** tamen in interiorum intentione non discedunt; et in ista etiam eura, quam necessitati corporis impendunt, quasi cœlum semper intuentur. Possumus etiam per oculos doctores Ecclesiæ et prædicatores accipere, qui in corpore cui caput Christus est, summum locum tenent, et ecclesiæ ac spiritus iam præ cæteris membris vident. *Per capillos* vero innumerabilem multitudinem simplicium fidelium in laicali ordine constitutorum intelligimus: qui etsi minus vident spiritualia, sua tamen multitudine et numerositate magnam decus præstant Ecclesiæ. Et bene gregibus comparantur caprarum. *Capra* peccatoribus convenit, per quam peccato agi non possunt, intelliguntur. Bene autem sequitur, *Quæ ascenderunt de monte Galaad.* *Galaad* acervus testimonii interpretatur, juxta litteram quidem; ideo quia cum Jacob recederet de Mesopotamia, persecutus est eum Laban, et die tertia reperit eum, ibique in testimonium manui foderis acervum lapidum erexerunt (Gen. xxxi, 46). Mystice acervus testimonii Christus est, in quo multitudine consistit omnium sanctorum, qui sunt lapides vivi, adherentes illi vero lapidi, de quo Petrus dicit: *Ad quem accedentes lapidem vivum, et isti tanquam lapides vivi superædificamini* (I Petr. ii, 4). Greges ergo caprarum de monte Galaad ascenderunt, quia sanctorum multitudines ad excelsa virtutum conscendunt, et Christi doctrinam ac præcepta in omnibus sequi satagunt.

Vers. 2. *Dentes tui sicut greges tonsarum orium, quæ ascenderunt de lavacro.* Sicut per capillos Ecclesiæ innumerabilis multitudo simplicium fidelium in-

telligitur, ita et per *dentes* Ecclesiae doctores intelliguntur. Dentibus enim cibos commolimus; et sancti doctores bene dentibus conformantur: quia spirituales cibos, quos simplices capere nequeunt, ipsi quodammodo exponendo comminunt. Dens Ecclesiae praecipuus erat Petrus, cui dictum est in visione: *Surge, occide, et manduca* (Act. x, 13); ac si diceretur, eos quos ad fidem convertis, occide ab eo quod sunt, id est, ut desinant esse peccatores; et *manduca*, hoc est transfer, vel transforma in corpus Ecclesiae. Bene autem hi dentes ovibus tonsis et lavacro lotis comparantur. Solent enim oves post tonsionem currenti aqua alui, ne illotus sudor corpori adherescat et scabiem generet. Tonsi ergo sunt sancti doctores et magistri Ecclesiae, qui ex lavacro baptismi abluti, vellera, id est facultates et substantias suas pro Christo amiserunt. Omnibus quidem fidelibus convenit quod dicit: *Quae ascenderunt de lavacro*; nullus enim sine lavacro baptismi fidelis esse potest. Non autem omnibus tonsio convenit: quia non omnes ita sunt perfecti, ut sua pro Christo valeant amittere: sed illis specialiter hoc congruit, qui secundum verbum Domini vendunt omnia sua, et dant pauperibus (Math. xix, 21), et nudi atque expediti sequuntur Christum. Tales ergo sunt *dentes* Ecclesiae sanctae, id est praedicatores et ministri ejus, oves per innocentiam abluti baptismo: voluntaria paupertate et rerum spoliatione gaudentes. Sequitur.

Omnes gemellis fetibus, et sterilis non est inter eas. Quia gemina charitate et dilectione Dei et proximi praeminent, et hanc observari docent: vel etiam quia fidem et operationem praedicant. *Et sterilis non est in eis*; nullus videlicet alienus est a bonis operibus.

Vers. 3. *Sicut vitia coccinea labia tua, et eloquium tuum dulce.* Per *labia* Ecclesiae, sancti praedicatores accipiuntur, qui et per *dentes* figurantur. Coccus autem sanguinis vel ignis habet speciem. *Labia* ergo Ecclesiae (id est sancti praedicatores) *vittae coccineae* comparantur: quia passionem Christi assidue praedicant qui pro nostra redemptione sanguinem suum fudit. Sive *vittae coccineae* assimilantur, quia praedicatores ardente dilectione: diligentes eos quibus verba praedicationis impendunt, et etiam a quibus mala patiuntur. Ad hoc etiam pertinet quod Spiritus sanctus in linguis igneis apparuit (Act. ii, 3), quia loquentes et ardentes fecit apostolos: ardentes dilectione, loquentes praedicatione. Et bene *vittae coccineae* dicitur; vitia enim capillos ligat et constringit, et sancti doctores sua praedicatione ad unitatem fidei et dilectionis multitudine fidelium in Ecclesia nectunt, et in unum decorem redigunt. Possunt etiam per capillos, subtiles cogitationes mentis accipi. Vitta ergo coccinea crinis ligamus, quando cogitationes nostras disciplina timoris Dei constringimus et coercemus. *Et eloquium tuum dulce.* Dulce est eloquium Ecclesiae, cum sancti doctores vel passionem sui Redemptoris ad memoriam reducant, et praedicant quantum Deus hominem dilexerit, vel etiam cum caelestia premia auditoribus annuntiant.

Sicut fragmen mali panici, ita gena tua, absque eo quod intrinsecus latet. Per *genas* superius diximus Ecclesiam figurari. Nam cum verecundamur, rubor sanguinis in genis effunditur. Malum autem punicum rubicundum habet corticem, interioris vero multitudine granorum plenum est, unde et malum granatum vocatur. Per fragmen ergo mali panici, memoria ejusdem passionis dominicae accipitur, quae et in cocco superius figuratur. Solet enim una res diversis exprimi figuris. Genae ergo Ecclesiae fragmini mali panici comparantur, quia sancti doctores venerabiliter agunt memoriam passionis Redemptoris sui, nec erubescunt crucem ejus, imo gloriantur, dicentes cum Apostolo: *Non habetis absque gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* (Gal. vi, 14); et alibi Apostolus ad discipulum suum scribens: *Noti* (inquit) *erubescere crucem Christi, neque me rinctum ejus* (1 Tim.

i, 8). Bene autem *genae* non integro malo punico, sed fragmini comparantur. Malum enim punicum cum frangitur, exterius rubor, interior candor apparet: sic et sancti praedicatores et doctores cum passionem Christi annuntiant, quasi rubor est exterius: cum vero quanta utilitas nostrae redemptionis inde provenerit, et quod homo per passionem Christi non solum a peccatis justificari, sed etiam quod divinum consortium inierit; demonstrant, quasi candidum est quod intrinsecus latet. Possunt etiam per *genas* Ecclesiae, martyres figurari, qui rubicundi sunt effusione sanguinis sui veluti malum punicum; sed fracto malo punico, candor interior apparet, quia post mortem miraculis coruscant.

Vers. 4. *Sicut turris David collum tuum, quae edificata est cum propugnaculis.* Collum sanctae Ecclesiae praedicatores sancti et doctores ejus sunt. fidem enim hic designantur per *collum*, qui superius per *oculos*, vel per *dentes*, sancti videlicet 516 praedicatores, qui veluti colla acceptos verbi Dei cibos nutriendo corpori transmittant, et vocem praedicationis divinae auditoribus proferunt. Vel etiam sancti doctores per *collum* signantur, quia sicut per eorum caput et caetera membra corpori conjunguntur, ita sancti doctores quasi mediatores sunt inter Christum et reliquos quos instruunt fideles, et quasi Christum corpori suo, id est Ecclesiae conjungunt. Hoc autem *collum turri David* comparatur, qui interpretatur manu fortis, vel visu desiderabilis, Christum significat. Et tota quidem Ecclesia civitas David, id est magni Regis Christi est, qui est manu fortis: quoniam diabolus devicit, juxta quod Psalmista dicit: *Dominus fortis et potens, Dominus potens in pterio* (Psal. xxiii, 8). Est et visu desiderabilis: quia (ut Apostolus dicit) *in eum desiderant angeli prospicere* (1 Petr. i, 12). Turris autem civitatis hujus, illi sunt qui vel scientia vel operationis perfectione caeteris praeminent. *Quae edificata est cum propugnaculis.* Propugnacula sunt divinarum Scripturarum sacramenta, de quibus veluti jacula procedunt, quibus adversariae repelluntur potestates.

Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. *Mille clypei* intelliguntur innumera defensionis divinae praesidia, quibus sancta vallatur et defenditur Ecclesia. *Omnis armatura fortium*, id est omnis instructio vel sanctae operationis vel divinae praedicationis. Et bene *collum* Ecclesiae, hoc est praedicatores et doctores turri David comparantur, quia semper quasi in bello sunt, pro defensione sanctae Ecclesiae pugnant.

Vers. 5. *Duo ubera tua sicut duo himali capreae gemelli.* Duo ubera Ecclesiae eosdem significant sancti doctores. Nec mirum quod una eademque res diversis figuratur modis. Sancti enim doctores *oculi* sunt, quia vitae vias quas ingredi debeant, subjectis demonstrant. *Dentes* sunt, quia cibos divinarum Scripturarum molant et comminunt, ut mandi possint, scilicet a simplicibus, hoc est intelligi. *Collum* sunt, quia caput et membra, hoc est Christum et Ecclesiam conjungunt; ipsi ergo doctores sunt et *ubera* Ecclesiae quia parvulos et simplices fideles lacte verbi Dei nutriunt, juxta quod Apostolus simpliciori us loquens, dicit: *Non potui vobis loqui tanquam spiritualibus, sed quasi carnalibus; et parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam* (1 Cor. iii, 2). Et bene non absolute ubera, sed cum addimento dicit, *duo ubera*, cum femina neque plus neque minus habeat quam *duo ubera*: quia nimium sancti doctores parvulos ex utroque populo, Judaico videlicet et gentili, lacte verbi Dei nutriunt. Nam et Paulus de seipso dicit: *Qui operatus est Petro in apostolatu circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes* (Gal. ii, 8). Et apte *duo ubera*, sicut duo himali gemelli capreae esse dicuntur, qui videlicet fetus sunt et illi Salvatoris nostri Jesu Christi qui superius per capreas designatus est; haec enim animalia et acutissime vident, et nitida vel citate altiora consuecunt: sic et sancti

doctores quæ agenda sunt et ipsi vident, et aliis monstrant, et despectis terrenis ad superna ascendere nituntur.

Vers. 6. *Qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ. Qui pascuntur in liliis*, hoc est, delectantur purissimis et nitidissimis sensibus Scripturarum. *Donec aspiret dies*, hoc est dies illa æterna veniat, quam desiderabat Psalmista, dicens: *Melior est dies una in atrii tuis super millia (Psal. LXXXIII, 11)*: *Et inclinentur umbræ*, hoc est, transeant mœrores et perturbationes huius sæculi. *Donec aspiret dies*, id est oriatur dies; aspirabit enim dies, id est oriatur, quando verus ille Sol iustitiæ, id est Christus apparebit; et tunc *inclinantur umbræ*, hoc est, omnia nubila mœroris et tenebræ præsentis sæculi pertransibunt. Sed et si ipsam litteram velimus aspicere, pulchre expressit ortum diei et noctis: nam nox nihil est aliud nisi umbra terræ, quæ sole descendente sub terras consurgit; sole autem iterum super terras ascendente, inclinantur umbræ, id est, cedit nox. Pascuntur ergo in liliis donec aspiret dies et inclinentur umbræ, quia sanctorum doctorum in præsentem tantum vita necessaria est prædicatio et doctrina; nam in alia vita postquam apparuerit æterna dies, et finita fuerit nox præsentis sæculi, non necesse erit doceri aliquem: quia *omnes revelata facie gloriam Domini (II Cor. III, 18)* contemplabuntur. Unde et Dominus per prophetam Jeremiam dicit: *Non ultra docebit vir fratrem suum dicens: Cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me a minimo usque ad maximum (Jer. xxxi, 34)*.

Vadam ad montem myrrhæ, et ad collem thuris. In myrrha carni mortificatio, vel passionum pro Christo tolerantia; in thure vero sanctorum orationum devotio accipitur. *Mons ergo myrrhæ, et collis thuris*, devotio sanctorum sunt, excelsæ per contemplationem. Promittit ergo sponsus se ad montem myrrhæ venturum, et ad collem thuris: quia illas mentes sua visitatione visitare dignatur, quæ membra sua cum vitii et concupiscentiis mortificant (*Gal. v, 24*), quæ etiam seipsas per sancti rum orationum studia gratum Deo sacrificium faciunt.

Vers. 7. *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te.* Vox sponsi ad amicam suam sponsam. *Tota pulchra es.* Omni (inquit) ex parte nullam recipis maculam, neque rugam. Non enim soli doctores vel perfecti quique pulchri sunt ante oculos Dei, qui summa scientia et contemplatione præminent; sed etiam simplices quique fideles, qui recta fide et bonis operibus exornantur, pulchri in oculis sponsi habentur. Nam, ut Psalmista dicit: *Benedixit omnibus qui timeant Dominum, pusillis cum maioribus (Psal. cxvii, 13)*; ideo dicit: *Tota pulchra es*, non tantum una pars tua. Hoc ideo dicimus, non quod aliquis in præsentem vita sine peccato esse possit, cum scriptum sit: *Nemo est super terram sine peccato, nec infans unius diei (Job xiv, 4)*: sed ideo quia fides perfecta et cælestis desiderium omnem absterget maculam levioris peccati; non enim de gravioribus nunc ratio est, quæ qui committunt, jam sponsa Christi non sunt, nec ullam habent particulam huius sanctæ pulchritudinis. Hinc est quod Iohannes dicit: *Qui natus est ex Deo non peccat (I Joan. III, 6)*, subaudit, peccato ad mortem; non quod levi peccato quis careat, sine quo vita ista non ducitur. Tota ergo pulchra est Ecclesia, in quantum se castam et immunem ab omni peccato custodit. Si quando autem levi peccato fuscatur, cito penitentiæ et fide recta ad cælestis desiderium in ea prisca pulchritudo reparatur.

517 Vers. 8. *Veni de Libano, sponsa mea, veni de Libano, veni.* Libanus mons est Phœnicis: interpretatur autem de Hebræo dealbatio vel candidatio; ex Græco autem thus interpretatur. Unde et supra ubi loquitur: *Vadam ad montem myrrhæ et ad collem thuris, collis habetur Libani.* Vocat ergo sponsus sponsam suam candidatam baptisate, dealbatam nitore omnium virtutum, flagrantem studio sanctorum oratio-

num. Vocat autem eam, ut veniat, id est, ut in virtutibus proficiat. Non solum vocat Deus animam, quando eam a vinculis carnis exutam ad cælestia præmia ducit; sed etiam per internam inspirationem, ut in virtutibus proficiat, hortatur. Quot enim in virtutibus sancti proficiunt, quasi tot passibus ad Deum tendunt. Et tertio dicit, *veni*, quia vult eam perfectam esse in cogitatione, locutione et opere. Vel eam vocat primo, ut ad se veniat per fidem; vocat secundo, ut dignam cælestium præmiorum retributionem jam liberata a corpore accipiat; vocat tertio, ut in die generalis resurrectionis jam resumpto corpore, duplici stola perpetuo coronata gaudeat.

Coronaberis de capite Amanæ, de vertice Sanir et Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum. Amanæ ipsum dicunt esse montem Ciliciæ Amanum, qui et Taurus appellatur. Sanir vero et Hermon montes sunt Judææ in quibus leones et pardi feruntur habitare; per quos autem montes, sæculi potestates, reges videlicet et principes intelliguntur, qui vetuti montes in superbia extolluntur, et malignis spiritibus quasi leonibus et pardis cubilia præbent. Maligni enim spiritus leones vocantur propter superbiam, pardi propter ferocitatem, vel etiam propter mille aries nocendi, quia pardus varium animal est. De his ergo montibus coronatur Ecclesia, quando principes sæculi ad fidem Christi convertuntur; et non solum propter suas virtutes, sed etiam propter talium conversationem ad salutem remuneratur Ecclesia. Potest et hoc in præsentem accipi. Nam coronatur Ecclesia de vertice horum montium, quando subjectis principibus catholicæ fidei, Ecclesia, quæ antea premebatur, coronatur et gloriatur in Christo; sicut factum est tempore Constantini, quando illo converso mirabiliter glorificata est Ecclesia. Coronatur et de cubilibus leonum, et montibus pardorum, quando superbos et quosque sævos ac dolosos convertit, et pro illorum quoque conversione æterna præmia recipit.

Vers. 9. *Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa; vulnerasti cor meum.* Sponsam et sororem suam sanctam dicit Ecclesiam, quæ et sponsa est, quia eam sibi Christus incarnatus despondit, eamque emundatam sordibus peccatorum, dote Spiritus sancti sibi conjunxit. Soror vero est, quia propter eam incarnatus frater ejus fieri dignatus est, sicut resurgens a mortuis dixit mulieribus: *Ite, nuntiate fratribus meis (Math. xxviii, 10)*. Cum ergo dicit vulneratum se cor habere, magnitudinem amoris expressit, quo sanctam suam diligit Ecclesiam. Afirmat autem hoc iterans et inculcans: *Vulnerasti cor meum*, ut tali iteratione quantum Ecclesiam suam diligit, ostendat. Qua autem re vulneratum sit, subjungendo demonstrat.

In uno oculorum tuorum, et in uno crine colli tui. Per oculos Ecclesiæ, spirituales sensus vel doctores sanctos accipimus: per crines vero multitudines subjectarum plebium, quibus sancta decoratur Ecclesia. Et est sensus: rum tota sis pulchra, o Ecclesia, et cum te ob multa diligam, præcipue tamen nitor spiritualium sensuum, et doctorum tuorum sinceritate delectat, simplicitas etiam vitæ subjectarum plebium, quæ pie et fideliter verbis doctorum obtulerant. Bene autem cum superioris pluraliter dixit oculos et capillos, hic singulariter dicit *in uno oculo, et in uno crine*; ut per hoc unitas sanctorum doctorum exprimat. Unitas est enim cælestis doctrinæ quam subjectis impendunt. *Unus enim Dominus*, ut Apostolus dicit, *una fides, unum baptisma (Ephes. iv, 5)*, nec non et una devotio subjectorum fidelium. Potest et hoc quod dicit, *Vulnerasti cor meum*, de passione Christi accipi. *Vulnerasti cor meum*, id est, tuo amore fecisti ut ego in cruce vulnerarer. Notandum vero quod dicit, *In uno crine colli tui*. Per collum enim diximus doctores significari, et crinis Ecclesiæ collo adhæret, quo subjectæ plebes a sanctis docto-

ribus nutriuntur, et eorum sanæ doctrinæ inhererent, A ac secundum illorum præcepta vivere satagant.

Vers. 10. *Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa!* Per mammas superius eosdem doctores diximus figurari, qui et per oculos designantur; nam sancti doctores *mammæ* sunt, id est simplici doctrinæ humiles nutriunt; *oculi* sunt cum summa quæque et celestia prædicant. At ergo: *Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa!* id est, quam pulchri sunt doctores tui! quoniam sermo illorum et eloquio præeminet, et pondere sensuum pretiosus est.

Pulchriora sunt ubera tua vino. Hic versiculus jam superius expositus est, ubi dicitur: *Meliora sunt ubera tua vino.* Et hoc notandum quod Ecclesia superius ubera sponsi sui laudavit, dicens: *Meliora sunt ubera tua vino;* nunc vero vicissim sponsus sponsæ suæ ubera extollit, ut per hoc unitas Ecclesiæ commendetur. Christus enim caput est, et Ecclesia corpus ejus; præcellit enim initium prædicationis evangelicæ legale sententiam.

Et odor unguentorum tuorum super omnia aromata. *Unguenta* Ecclesiæ sunt doctrinæ celestis charismata vel etiam fama virtutum, quæ de Ecclesia fragrat; *aromata* vero intelliguntur legales observationes. Super aromata ergo est odor unguentorum Ecclesiæ: quia dignitas et fama evangelicæ perfectionis transcendit omnem laudem legalis observationis.

Vers. 11. *Favus distillans labia tua, sponsa.* Favus est mel in cere; mel autem in cera est spiritualis intelligentia in littera. Labia ergo Ecclesiæ favus distillans vocantur, quia sancti doctores, qui per labia designantur, spiritualia documenta proferant instruendis fidelibus. Nec solum favus, sed etiam distillans vocantur Ecclesiæ labia; distillat enim favus, cum mellis copia exuberans, jam non potest cereis capsulis contineri. Recte ergo divina Scriptura favus distillans vocatur, quia multipliciter intelligitur, et variis sensibus exponitur, nunc juxta litteram, nunc juxta allegoriam, nunc juxta moralitatem, nunc juxta anagogem, id est superiorem sensum.

Mel et lac sub lingua tua. Lac parvulis convenit, 518 ideoque per lac designatur simplex doctrina, qua initium credentium imbutur. Mel vero, quod de rore cæli conficitur creditur, celestem et spirituales doctrinam significat, quæ perfectis et instructis convenit. *Sub lingua* ergo Ecclesiæ mel et lac est: quia aliquando cælestia mysteria perfectis, aliquando rudibus plana et simplicia annuntiat.

Et odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris. Vestimenta Ecclesiæ sunt honorum operum ornamenta, juxta quod Joannes in Apocalypsi dicit: *Byssinum enim justificationes sanctorum sunt* (Apoc. xix, 8); et in Job dicitur: *Justitia indutus sum, et indui me sicut ornamento et diadema iudicio meo* (Job, xxxix, 14). Thure autem diximus sanctarum orationum munditiam designari. Vestimenta ergo Ecclesiæ thuri comparantur: quia omnia opera Ecclesiæ quasi orationes sunt; in cunctis enim quæ agit, semper Dominum deprecatur et tali modo impletur illud quod Dominus dicit: *Oportet semper orare* (Luc. vii, 1). Nec semper ante Dominum hoc aliter impleri potest, nisi tota nostra vita et conversatio talis sit, ut in conspectu Dei oratio deputetur. Thus arbor est Arabiæ, cortice et folio lauro similis, succum amygdalæ modo emittens, qui his in anno colligitur, in autumno et vere. In autumnali collectione præparantur arbores incisis corticibus flagrantissimo æstatis ardore, ac sic prosiliente spuma pingui quæ concreta densatur, ubi natura loci poscat, tegete palmae excipiente. Quod in arbore hæsit, ferro depercutitur; ideoque videtur corticem esse purissimum, id est candidum thus. Secunda vindemia est vere, ad eam hieme incisis corticibus, rubrum hoc exit, nec comparandum priori. Creditur et novellæ arboris candidius esse, sed veteris odoratius. Quod ex eo rotunditate guttæ pendit, masculum

vocamus; guttam concussu etiam, mannam vocamus.

Vers. 12. *Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus.* Sororem et sponsam suam Ecclesia dicit, quam ex ancilla sororem sibi esse constituit, et dote Spiritus sancti pignoratam, sibi sponsam efficit. Hæc ergo Ecclesia *hortus* est: quia spiritualium virtutum germina profert, quæ in consequentibus aromatum vocabulis designatur. *Conclusus* vero *hortus* est iste: quia sancta Ecclesia Redemptoris Domini sui adjutorio munita est, et præsidio angelicarum virtutum vallata, nullis malignorum spirituum patet insidiis. Hæc ipsa Ecclesia est *fons signatus*: fons ideo, quia doctrinæ celestis fluentis manat, quibus omnes in Christo credentes a peccatis lavat, et veritatis scientiam potat. *Signatus* vero *fons* est iste: quia sermo fidei evangelicæ veritatis signaculo munitus est, ita ut neque hæretici, neque maligni spiritus fidem catholicam violare aut irrumperere valeant. Hic hortus, vel hic fons, id est Ecclesia, primum in parvo Jædæa locello plantatus vel exortus est: deinde per universum mundum disseminata prædicatione areolas suas, vel rivulos suos emisit; unde sequitur:

Vers. 13. *Emissiones tuæ paradisi malorum punctorum cum pomorum fructibus.* Emissiones Ecclesiæ (ut dictum est) incrementa sunt fidei et disseminationis prædicationis; quæ *emissiones paradisi* sunt. *Paradisus* Græce, hortus Latine dicitur: quia illa primitiva Ecclesia, quæ in Judæa quasi hortus fuit, per universum mundum multos hortos, id est Ecclesiæ emisit. *Mala* autem *punica*, quæ rubicundum habent corticem, eos significant qui non solum generali baptismo sanctificati sunt, verum etiam qui proprio sanguine in passione baptizati, martyres effecti sunt. *Fructus* vero *pomorum*, opera significant virtutum, sive eos qui ipsas virtutes opere exercent. *Emissiones* ergo Ecclesiæ *paradisus malorum punctorum* fuerunt: quia primum locum in Ecclesia post apostolos martyres obtinuerunt, qui ipsam Domini passionem patiendi imitari studuerunt; quamvis generaliter omnis multitudo *paradisus malorum punctorum* possit accipi, qui mala punica sunt, quia passionem sui Redemptoris semper in memoria retinent. Et sicut malum punicum intra unum corticem multitudinem continet granorum: ita in Ecclesia multitudo fidelium intra fidem dominicæ passionis continetur. Hinc Apostolus dicit: *Quotquot baptizati estis in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati estis* (Rom. vi, 3).

Vers. 14. *Cyprus cum nardo, nardus et crocus, fistula et cinnamomum cum universis lignis Libani.* Cyprus arbor est aromatica, semen simile coriandri habens, id est allium et subliquidum, quod oleo coquitur, et inde exprimitur quod cyprus vocatur, unde regium unguentum paratur. Legimus in Exodo quod manna erat quasi semen album coriandri (Exod. xvi, 31). Cyprus ergo et manna unam habent significationem: significant enim gratiam celestem tanquam manna de cælestibus venientem. *Cyprus* ergo in horto Ecclesiæ nascitur, cum fideles quique docentur gratiam cælestem omnibus præferre, et per illam salutem sperare. Nemo enim suis virtutibus, sed sola gratia Dei salvari potest. Nardus typus est dominicæ passionis, unde et Maria Magdalena nardo pistica caput et pedes Jesu unxit (Joan. xii, 3). Nardus ergo in horto Ecclesiæ est, cum sancti quique memoriam dominicæ passionis venerantur, cique gratias agunt quod in tantum eos dilexerit, ut pro eorum salute et liberatione mortem susciperet. *Nardus et crocus.* *Crocus* aurosi coloris habet florem; ideoque significat charitatem. Sicut enim aurum inter omnia metalla pretiosius est, ita charitas inter omnes virtutes primum tenet, dicente Apostolo: *Nunc autem manent fides, spes, charitas, major autem his est charitas* (I Cor. xiii, 13). Cum nardo ergo crocus in horto Ecclesiæ nascitur, cum membra Christi, hoc est

fileles quique charitatem Dei et proximi efficaciter tenere student. *Crocus* autem fertur ignitas febres refrigerare: sic vera charitas ardorem concupiscentiæ secularis et carnalis refrigerat, et dilectionem Dei et proximi in mente accendit. *Fistula et cinnamomum*. *Fistula* brevis est arbuscula quæ et *casia* vocatur, cortice purpureo; significat sanctos in Ecclesia humilitate et patientia præcipuos, pauperes videlicet spiritu, quorum est regnum cælorum (*Matth. v, 3*). Purpureus autem cortex significat similitudinem passionis Christi, quam humiles spiritu semper in corde retinent, vel quam illi qui in vera humilitate fundantur, in corde semper retinentes, imitari stant. *Cinnamomum* et ipsa brevis est arbuscula, sed miræ virtutis et odoris, ideoque profectum designat humilitatis, quæ et per fistulam designatur. *Fistula* ergo et *cinnamomum* in Ecclesia sunt, cum sancti Dei humilitatem et patientiam, **519** et in corde veraciter tenent, et foris aliis ostendunt. Quod autem *fistula* rubicantulum habet corticem, *cinnamomum* vero cinericeum habet colorem, significat quod sancti Dei quanto plus sunt memores passionis Redemptoris sui, tanto in oculis suis viliores et despectiores sunt, dicentes cum Abraham: *Loquar ad Dominum meum quamvis sim cinis et pulvis* (*Gen. xviii, 27*); et cum Job: *Idcirco me reprehendo, et ago poenitentiam in favilla et cinere* (*Job xliii, 6*). Cum universis lignis Libani. Ligna Libani pulchritudine et proceritate ac robore præminent, ideoque significant doctores et perfectos quosque in Ecclesia, de quibus superius domus Ecclesiæ legitur facta, dicente eadem Ecclesia: *Ligna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina* (*Cant. i, 18*): quia videlicet sancti doctores prædicatione sua Ecclesiam muniunt. Cum *fistula* ergo et *cinnamomum* universa ligna Libani in horto Ecclesiæ memorantur: quia sive humiles et patientes, sive perfecti quique doctores eandem fidem habent in Ecclesia, et eandem beatitudinem expectant.

Myrrha et aloë cum omnibus primis unguentis. *Myrrha* arbor est cuius succus stacte dicitur, tantæ virtutis, ut quidquid eo tactum fuerit, ab omni putredine et veribus servetur illæsum. *Aloë* arbor est suavissimi odoris, alicui ut vice thymianatis altaribus adoleatur. Habet vero succum amarissimum, resistentem putredini et veribus. Hinc et in passione Domini Nicodemus detulisse dicitur mixturam myrrhæ et aloës quasi libras centum (*Joan. xix, 39*). Per has ergo arbores designatur carnis continentia et castimonia. Nam putredo luxuriam solet designare, juxta quod propheta de quibusdam dicit: *Computruerunt iumenta in stercore suo* (*Joel. i, 17*). In horto ergo Ecclesiæ *myrrha* et *aloë*, hoc est, mentes cælestes et omnis corruptionis immunes, audientes ab Apostolo: *Pacem acclamini cum omnibus, et castimoniam, sine qua nemo videbit Deum* (*Hobr. xii, 14*). Cum omnibus primis unguentis. *Primo unguenta*, quid melius quam charitas intelliguntur? de qua Apostolus dicit: *Adhuc excellentiorem riam vobis demonstrat* (*I Cor. xii, 31*); ac deinde: *Si linguas* (inquit) *hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest* (*I Cor. xiii, 1*). Post myrrham autem et aloë bene prima unguenta ponuntur: quia post carnis continentiam succedit vera charitas quæ Deus est, quæ Deus super omnia diligitur (*I Joan. iv, 16*). Neque enim illi qui mundana dilectione tenentur, hoc est, qui voluptatibus et illecebris adhuc delectantur, hujus charitatis participes esse possunt.

Vers. 15. *Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fiunt impetu de Libano. Fons hortorum*, ipsa est primitiva Ecclesia, quæ veritatis scientia hortos, id est Ecclesias per universam mundam disseminat irrigat; ipsa est et *puteus aquarum viventium*: quia scientia veritatis quæ est Ecclesia, in quibusdam quasi fons est ubi patet, in quibusdam quasi *puteus* ubi latet, et ad liquidum percipi non

potest. Nam inter fontem et puteum hoc distat, quod fons et in imo et in superficie terræ dicitur esse, puteus vero semper est in imo. Ecclesia ergo *fons* est et *puteus*: quia mysteria Dei in quibusdam veluti fons facile capiuntur; in quibusdam vero cum difficultate tanquam aquæ puteo extrahuntur. *Aquæ viventes* ipsa mysteria designant Scripturarum, quæ in se cælestem habent virtutem. At contra cisternæ vocantur, id est collectiones aquarum, documenta hæreticorum, de quibus Dominus per prophetam: *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et sederunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas* (*Jer. ii, 13*). Hæ fluentes aquæ fiunt impetu de Libano, hoc est, manant de Ecclesia, quæ albata est et candidata baptismate et bonis operibus, quod Libano interpretatur. De hoc Libano (hoc est de Ecclesia) *fiunt*, hoc est, emanant aquæ doctrinarum cælestium, et hoc cum impetu, id est cum quadam virtute, quæ omnia hæreticorum signamenta destruantur et subvertantur. Hinc et Psalmista: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei* (*Psal. xlv, 5*), id est virtus divinarum eloquiorum.

Vers. 16. *Surge, Aquilo, et veni, Auster: perfla hortum meum, et fluant aromata illius*. Enumeratis Ecclesiæ virtutibus sub nomine aromatum, sciens Dominus qui est sponsus et redemptor Ecclesiæ, ipsam Ecclesiam persecutionibus esse multiplicandam, subsequenter ipsam quodammodo jubet ventre, persecutionem non præcipiendo, sed permittendo. *Surge* (inquit), *Aquilo, et veni, Auster*. Per Aquilonem et Austrum flatus persecutionum et perturbationum intelliguntur contra Ecclesiam sævientium. Aquilo quidem frigidissimus ventus est, Auster calidus; et ideo per Aquilonem terrores et minæ designantur, per Austrum blandimentorum decipulæ, quibus duobus modis probatur Ecclesia, terroribus videlicet et blandimentis. Quod autem dicit: *Surge, Aquilo, et veni, Auster*, non imperat malis, nec cogit eos ad mala faciendâ; sed permittit, et facultatem illis dat, ut possint sævire contra Ecclesiam; quatenus per horum malitiam Ecclesia probetur, et illi gravior puniantur. Novit enim Dominus malis hominum bona quædam facere, et ipsam persecutionem in potestate sua habet, ut non tantum sæviant quantum volunt; unde scriptum est: *Qui facit ventis pondus* (*Job xxviii, 25*): quia videlicet flatibus persecutionum modum imponit quemdam, juxta quod Apostolus dicit: *Faciens cum tentatione etiam proventum, ut possitis sustinere* (*I Cor. x, 13*). *Perfla* (inquit) *hortum meum*, hoc est Ecclesiam meam, et *fluant aromata illius*, hoc est, fragrantia virtutum et odor bonorum operum ex illa procedat. Quo enim acerbius Ecclesia concutitur, eo majorem virtutum odorem ex se emittit.

CAPUT V.

Vers. 1. *Veniat dilectus meus in hortum suum, ut comedat fructum pomorum suorum*. Audiens Ecclesia persecutionem vocari, tanquam se præparans contra adversa, dicit: *Veniat dilectus meus in hortum suum*, hoc est, Christus sponsus meus veniat, quam toto corde diligo, ad Ecclesiam suam, ut comedat fructum pomorum suorum, hoc est, delectetur atque partietur bonis operibus fidelium suorum. Nam eibus Domini, bona nostra opera sunt, sicut ipse fidem Samaritanorum vel gentium intuens, dixit discipulis suis: *Ego cibum habeo manducare quem vos nescitis* (*Joan. iv, 32*).

Veni in hortum meum, soror mea sponsa. Desideranti Ecclesiæ ut ad se veniat sponsus respondet æ jam hoc fecit-e. Ego (inquit) jam veni. Nam veni, hic, non est imperantis, sed præteritii temporis indicativum. O soror mea sponsa, **520** jam veni in hortum meum, jam visitavi Ecclesiam meam; sed et quotidie visito, et virtutum illius pomis pascor atque odore fruor. Venio ad eam, ut errantes corrigam, infirmantes roborem, dubios confirmem, et perfectos quosque præmiis cælestibus donem.

Messui myrrham meam cum aromatis meis. Per *myrrham* designantur illi qui martyrio vitam fi-erunt, vel etiam carnem suam cum vitis et concupiscentiis crucifixerunt (*Gal. v, 24*). Aromata vero sunt opera sanctorum virtutum, bonæ operationis odoribus fragrantia. *Metit* ergo Dominus *myrrham cum aromatis* suis, quando sanctos martyres vel reliquos electos bonis operibus insignes, ab hac vita falce mortis præcidit, atque ad maturitatem bonorum operum perductos in horrea supernæ patriæ recondit.

Comedi favum meum cum melle meo, bibi vinum cum lacte meo. Per *favum* et *vinum* sancti prædicatores figurantur: per *mel* vero et *lac* boni auditors. *Favus* enim sunt prædicatores, qui arcana et intima Scripturarum mysteria quasi mella de favis producant, cum ea prædicando aliis manifestant. *Mel* vero boni audi ores sunt: quia dulcedinem verbi Dei attente suscipere, eaque delectabiliter pasci student. *Vinum* sunt ipsi prædicatores, qui et *favus*: quia fortia sacramenta Scripturarum annuntiant. *Lac* vero sunt infirmi quique auditors, quibus aperta mysteria quasi lac conveniunt. Cum ergo horum omnium vita diversis studiis agatur, et horum omnium bona intentione Redemptor pascitur et delectatur; et sic quasi *favum cum melle comedit, et vinum cum lacte bibit*. Possumus hoc etiam ad mortem electorum referre, quos Dominus comedit, cum ad æternam vitam per mortem vocat, et corpori suo, hoc est societati electorum in illa jam cœlesti felicitate lætantium conjungit. Quod si hoc de morte sanctorum accipimus, debemus in *vino* eos accipere, quorum animæ jam cœlesti felicitate gloriantur; in *favo* vero eos qui jam corpore et anima in illa beatitudine gaudent, quales sunt illi qui cum Domino surrexerunt (*Matth. xxvii, 52*).

Comedite, amici, et bibite, et inebriamini, charissimi. Non solum Dominus profectum sanctorum gaudet, verum etiam nos hortatur ut illorum virtutibus gaudeamus, et illos imitemur: *Comedite* (inquiens), *amici*, hoc est fideles mei, qui amici estis faciendo quæ jubet; *charissimi* mei estis, perfecta me animi charitate diligendo. *Comedite* ergo (inquit) *et bibite*, id est, sanctorum bonis actibus congaudeate, et illos vobis ad imitandum proponite. Notandum vero quod dicit, *bibite et inebriamini*. Ebrietas aliquando in Scripturis pro saturitate ponitur, sicut de fratribus Joseph dicitur: *Biberunt et inebriati sunt coram eo* (*Gen. xliii, 34*); et Psalmista: *Visitasti terram, et inebriasti eam* (*Psal. lxxiv, 16*), id est, satiasti et replesti. Hortatur ergo nos ut non solum comedamus et bibamus, verum etiam satureremur: quia sunt quidam qui comedant et non saturantur, quia videlicet delectabiliter prædicationem divinam audiunt, sed negligenter obliviscuntur, nec ad effectum boni operis quod audierint perducunt. Comedunt autem et saturantur qui verba vitæ quæ audiunt, in internis sensibus recondunt et opere implere satagunt; de quibus Psalmista dicit: *Edent pauperes et saturabuntur* (*Psal. xxi, 27*). Si vero (ut superius dictum est) de morte sanctorum hoc acceperimus, *amici et charissimi* ipsi sunt angelici spiritus, quos jubet Dominus congratulari electis suis, cum ab hac vita ad æternæ beatitudinis requiem transferuntur, juxta quod in evangelica parabola legitur: *Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam quæ perierat* (*Luc. xv, 9*).

Vers. 9. Ego dormio et cor meum vigilat. Vox Ecclesiæ, *Ego dormio*: quia aliquantula pace largiente sponso meo requiesco, nec tales patior pressuras quales perimitiva Ecclesia, et ideo *cor meum vigilat*, quia securus concessa mihi pace amori sponsi mei inhæreo, et ad istum oculos cordis mei intendo. Sed quia hoc tempus non est quietis, sed potius laboris et certaminis, rursus sponsus Ecclesiam ad labores excitat, et ad prædicationis certamen hortatur.

Vox dilecti mei pulsantis. Pulsat dilectus, cum Christus fideles suos ad profectum virtutum hortatur, sive *pulsat*, cum eos ut proximos prædicando lucrentur, admonet. Et est tertia pulsatio, quia pulsat electos suos Dominus, cum per ægritudinis molestiam esse mortem vicinam designat; de qua pulsatione in Evangelio dicitur: *Ut cum venerit et pulsaverit confestim aperiant ei* (*Luc. xii, 56*). Sed hoc loco *pulsare* dicitur, hoc est, Ecclesiam ad opus prædicationis instigare.

Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea. *Aperi mihi, soror mea.* Soror, quia cohæres es regni mei facta; *amica mea*, quia de jugo servitutis liberata, arcana veritatis mæ cognovisti; *columba mea*, quia Spiritus mei dote es sanctificata; *immaculata mea*, quia effusione mei sanguinis ab omni peccatorum macula purgata es. *Aperi mihi*, hoc est, de quiete et otio dulcedinis et contemplationis egredere ad opus prædicationis.

Quia caput meum plenum est rore, et cincinni mei guttis noctium. *Caput* Ecclesiæ (ut Apostolus dicit) Christus est (*Ephes. v, 23*); *cincinni* vero sunt intimæ cogitationes sanctorum; quæ non laxæ et dissolute sunt, sed vinculo timoris et amoris Dei colligantur. *Ros* vero et *guttes noctium* hoc loco tenebrosas et infidelitate plenas, frigidisque mentes designant. *Caput* ergo sponsi *plenum est rore*, cum sæculares quique a charitate Dei torpescunt, et juxta quod Dominus dicit: *Abundante peccato refrigescit charitas* (*Matth. xxiv, 12*). Et cum tales sanctos Dei cœlestia meditantem persequuntur et odiunt, quasi *cincinni sponsi pleni sunt guttis noctium*. Cum ergo tales multi cantur et gravant Ecclesiam, tunc sponsus admonet sponsam suam ut surgat et operi prædicationis insistat.

Vers. 3. Exspoliavi me tunica mea, quomodo induar illa? Provocata Ecclesia a sponso suo ad officium prædicationis, respondet: *Exspoliavi me tunica mea: quomodo induar illa?* Exui me curis et occupationibus hujus sæculi, sine quibus officium prædicationis aut vix aut nullatenus agitur, et quomodo fieri potest ut iterum ad ea quæ deseui revertar? Nam qui se ad officium prædicationis adaptat suscipiendum, debet quoque temporalia subditis providere, quæ sine magna sollicitudine agi non possunt. Quod autem tunica sollicitudines et curas sæculi significet, Dominus ostendit in Evangelio: *Et qui in tectis non descendat tollere tunicam suam* (*Matth. xxiv, 18*); quod est aperte dicere: Qui in sublimi contemplationis arce consistit, non descendat ut tollat tunicam suam, id est, non descendat tollere curas sæculi; hoc est, ne iterum occupationibus sæculi implicetur. Timet ergo Ecclesia vel anima quæque sancta hac tunica exui, et in contemplatione sui Conditoris requiescens, iterum reindui et sæcularibus negotiis occupari.

Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos? Lavi pedes meos, hoc est, actiones quibus nunquam pulverem tangere, hoc est, terrena agere consueveram, dignis poenitentis stibus ablui, adeo ut nihil nunc nisi divina me libeat cogitare. *Quomodo inquinabo illos?* id est, quomodo fieri potest, ut iterum ad cogitanda caduca et terrena rediam, quæ nunc in occupato et libero corde divino fror contuitu?

Vers. 4. Dillectus meus misit manum suam per foramen, et venter meus intremuit ad tactum ejus. *Dillectus* manum per foramen mittit et ventrem tangit, cum interna Conditor inspiratione cor visitat, et ad profectum virtutum accendit: seu etiam cum nos ad memoriam operum sanctorum revocat, ut cogitemus: quia cum Deus esset, pro nobis homo fieri dignatus est; ut terrena nostra suscipiens, cœlestes nos faceret, et moriendo pro nobis vitam æternam nobis donaret. Quod cum fit, *venter intremuit*: quia cum talia cogitare incipimus, cordis nostri arcana se contentunt, dum stupere incipimus, quanta dignatione hæc Conditor pro nobis agere dignatus est.

Nam quod venter cor significet, ostendit propheta dicens: *Ventrem meum, ventrem meum doleo* (Jer. iv, 19); quod quid esset ostendit, dicens: *Sensus cordis mei dissipati sunt.*

Vers. 5. *Surrexi, ut aperirem dilecto meo.* Aperimus dilecto non solum cum adventum ejus suscipimus, verum etiam cum aliis prædicamus; et eos qui per malitiam peccus clausuram, nostra prædicatione conversos, facimus ut ipsi quoque januam cordis Christo aperiant. Bene autem primo dicitur, *Surrexi*; deinde, *ut aperirem dilecto meo.* Qui enim prædicando aliorum corda Christo vult aperire, prius debet surgere, hoc est, ad studium bonorum operum erigi, et opere implere quod prædicat: *ne forte alii prædicans, ipse reprobus efficiatur* (I Cor. ix, 27); hinc et Lucas de Domino dicit: *Quæ cepit Jesus facere et docere* (Act. i, 1); prius dicit facere, deinde docere.

Manus meæ distillaverunt myrrham, et digiti mei pleni myrrha probatissima. Per manus quibus operamur, ipsa operatio designatur; per digitos vero discretio operationis: quia in nullo membro tantæ sunt distinctiones articuloꝝ, quantæ in digitis. *Manus Ecclesiæ myrrham stillant,* cum prædicatores ejus continentia et mortificationi carnis suæ operam dant, dicentes cum Apostolo: *Castigo corpus meum, et in servitatem redigo* (II Cor. ix, 27). Sive cum pro Christo mori parati sunt; sicut Joannes dicit: *Si Christus pro nobis animam suam posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere* (I Joan. iii, 16). Digiti vero sunt pleni myrrha probatissima, cum ipsum opus mortificationis subtiliter discernimus, utrum pro intuitu supernæ mercedis fiat, an pro laudibus sæculi. Qui enim pro humanis favoribus jejunit, vel abstinentiæ sive continentia operibus insistit, in manibus quidem myrrham habet, sed in digitis non habet: quia non discernit quare hoc faciat; de quibus Dominus dicit: *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam* (Matth. vi, 2). Sive manus sponsæ distillant myrrham, cum operibus sanctæ Ecclesiæ, castimonie vel sanctæ continentie se ipsos aptant.

Vers. 6. *Pessulum ostii mei aperui dilecto meo, at ille declinaverat atque transierat.* Pessulum ostii aperit, cum Ecclesia vel fidelis quæque anima cor adveniendi Conditori pandit. At ille declinaverat atque transierat. Plerumque enim cum spiritualia quæque tractare volumus, quanto subtilius intendimus, tanto acies cordis reverberatur; unde Salomon dicit: *Dixi, sapiens efficiar, et ipsa longius recessit a me* (Eccl. vii, 24); Psalmista quoque dicit: *Accedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus* (Psal. lxxiii, 8). Quanto enim quisque magis ad contemplationem divinam purificatione carnis cor sustollit, tanto altius quod quærebat, esse invenit. Dicit ergo: *Ille declinaverat atque transierat,* quia nemo eum in præsentis vite, sicuti est, comprehendere potest.

Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est. Quanto (inquit) viciniam adventum sponsi mei persensit ad tactum secretæ inspirationis, tanto magis quidquid in me erat frigidum, incaluit, ita ut nihil jam libeat nisi in lacrymas resolvi. Loquitur enim sponsus, cum interna sui inspiratione Christus sanctam animam inspirat, eique cœlestis desiderium suggerit, et ita eo loquente liquefit: quia quo magis cœlestibus afflatur desideris, eo amplius terrenis emoritur et quasi insensibilis mundo efficitur, solumque cœlesti desiderio vivit. Hoc est quod etiam per prophetam dicitur: *Quis cæcus nisi servus meus? Quis surdus, nisi ad quem nuntios meos misi?* (Isai. xlii, 19).

Quæsi, et non inveni illum: vocavi, et non respondit mihi. Ingeminat iterum causam doloris sui. Omnibus quidem se pie quærentibus adest Dominus semper: se invocantibus respondet, id est, ad salutem exaudit; sed plerumque fidelem animam se desiderantem, et ad se venire cupientem non exaudit, ad hoc ut ita se ei præsentem ostendat, sicut se in fu-

turam ostensurum promittit: vel etiam non respondet, id est, non exaudit, ad hoc ut libito suo sanctus quisque vinculis corporis exuatur et liber amplexibus sponsi sui demulceatur. Nam quando Apostolus dicebat: *Cupio dissolvi et esse cum Christo* (Philip. i, 23), quasi quærebat inhærere sponso suo, et vocabat illum desiderio mentis; sed tamen non respondebat illi, quia non statim de corpore eum liberabat, sed adhuc laboribus exerceri, et utilitatibus Ecclesiæ insudare permittebat.

Vers. 7. *Invenere custodes qui circumveant civitatem; percusserunt me et vulneraverunt me.* Vigiles qui custodiunt civitatem, sancti sunt doctores, qui civitatem Dei (d est Ecclesiam) circumveant, pervigilem ejus curam agentes, quo illam et ab adversariis tueantur, et verbo suo vel exemplo ad cœlestia desideria accendant. Inveniunt ergo sponsam dilectum quærentem, cum sancti doctores animam cœlestibus desideris intentam, et præsentem verbo vel absentes, sacris Scripturis suis instituunt et informant. *Percusserunt* (inquit) *et vulneraverunt me.* Verbum Dei gladius est, dicente Apostolo: *Vicus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et peringens usque ad divisionem animæ ac spiritus* (Hebr. iv, 12). Hoc gladio sponsa percussitur et vulneratur, quando prædicatoris sermo de Deo loquitur, et auditores veluti quodam piculo compunctionis et amoris transfodit.

522 *Tulerunt pallium meum illi custodes murorum.* Hoc hic pallium, quod superius tunica intelligitur, ubi dicitur: *Exspoliavi me tunica mea,* tegmine videlicet sæcularium desideriorum, quod custodes afeerunt: quia quidquid de amore præsentis sæculi in mente alicujus remanserit, totum sancti doctores afeerunt, et eam solummodo sponsum suum Christum diligere faciunt. Illi tales possunt dicere cum Apostolo: *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (Gal. vi, 14). *Custodes murorum.* Muri civitatis sunt sancti doctores Ecclesiæ. *Custodes autem murorum illi sunt* qui etiam eos instruunt qui aliis quoque præesse possunt, qualis erat Paulus, qui Timotheum et Titum, muros istius hujus civitatis, instruebat et custodiebat, hoc est, exhortabatur ad perfectionem boni operis.

Vers. 8. *Adjuro vos, filiæ Jerusalem, si inveneritis dilectum meum, ut nuntietis ei quia amore languet.* *Filiæ Jerusalem* sunt animæ fideles, quæ vel adhuc in præsentis peregrinatione, vel etiam Christo fruuntur, vel quæ quandoque facie ad faciem contemplaturæ sunt Christum. Vel *filiæ Jerusalem* sunt cives illius supernæ civitatis, in qua est summa pax et felicitas divinæ contemplationis. Sed hoc loco *filiæ Jerusalem,* animas debemus accipere Deum desiderantes, sed adhuc in hac peregrinatione versantes. *Adjurat* ergo sponsa filias Jerusalem ut nuntient sponso quia amore languet, cum anima fidelis fideles alios Deum desiderantes adjurat et Christo insinuat, eique nuntient suo illam amore teneri. Bene autem se amore languere dicit. Quanto enim magis superna desiderare cœperit, tanto erga ea quæ mundi sunt, languescit. Nec mirum si tales languere dicuntur, cum Apostolus eos mortuos dicat: *Mortui, inquit, estis, et vita vestra abscondita est cum Christo* (Colos. iii, 3). Ita ergo adjuranti sponsæ respondent filie Jerusalem.

Vers. 9. *Qualis est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum? qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adjurasti nos? Ille tunc fit, quando quis fidelis fratrem fidelem alloquitur, et invicem sibi cœlestium desideriorum verba suggerunt, quibus se ad supernorum amorem accendunt. Indica mihi, inquit, jam desideranti, jam ad visionem Conditoris mei pervenire cupienti, qualis est dilectus tuus, hoc est, qualiter Christus amari debeat. Jam dudum, inquit, illum timere cœpi; sed jam charitate timorem expellente, opto audire verba quibus ad amorem illius accendar. Tu ergo quæ illum jam amore quæ-*

ris, ejusque amore langues, dic mihi : *Qualis est dilectus tuus ex dilecto. Dilectus ex dilecto*, Filius est ex Patre, sicut est Deus de Deo, lumen de lumine. Vel etiam, *dilectus tuus ex dilecto*, Christus est ex ea parte qua diligendus est, non ex ea qua timendus. Nam timere magis imperfectorum est, quos timor a peccatis revocat : amarum vero perfectiorum. Jam ergo interrogat, *Qualis sit dilectus ex dilecto*, id est, qualiter Christus amari debeat, vel qualis sit erga illos qui illum tantum amare noverunt.

Vers. 10. *Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex millibus*. Vox respondentis Ecclesiae : *Dilectus meus candidus et rubicundus : candidus* virginitate, *rubicundus* passione, *Candidus*, qui sine peccato ; nam sine peccato est conversatus : *Peccatum enim non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus* (1 Petr. II, 22). *Rubicundus*, quia *lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo* (Apoc. I, 5). *Electus ex millibus*. Singulari enim gratia homo Jesus Christus (1 Tim. II, 5) ; de quo Psalmista : *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum* (Psal. XIII, 3) ; et Salomon : *Virum de mille unum reperi* (Eccl. VII, 29), id est Christum ; et ipse in psalmo : *Singulariter sum ego donec transeam* (Psal. CXL, 10). *Electus ergo ex millibus*, quia ex omni multitudine sanctorum solus dignus fuit audire : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui* (Matth. III, 17).

Vers. 11. *Caput ejus aurum optimum*. Caput sponsi Deus est, juxta quod Apostolus dicit : *Caput Christi Deus* (1 Cor. XI, 5) ; quod auro optimo comparatur, quia sicut aurum omnibus metallis pretiosius est, ita Deus omnipotens a se factis bonis præcellit et supereminet ; unde Dominus : *Nemo bonus, nisi solus Deus* (Morc. X, 18). *Caput ergo sponsi aurum optimum est*, quia Dei bonitas est ineffabilis, omnium rerum bonitatem transcendens : quia nihil bonum nisi participatione hujus summi boni.

Comæ ejus sicut elatæ palmarum. Comæ sponsi sunt multi udines fidelium, per fidem et dilectionem Deo adherentes, quæ elatæ palmarum comparantur. *Elatæ palmarum* sunt rami productiores et excellentiores, interdum aurei coloris, crispantes et semper ad excelsa tendentes, et nunquam virorem summam amittentes. Tales ergo dicit comas sponsi sui Ecclesia, crispas videlicet et rutilas. Nonnulli dicunt elatas palmarum speciem arboris esse aromaticæ, quam Laïne abietem sive spatam vocant ; nam Græce abies *δάρα* dicitur. Est autem species hæc apta conficiendis unguentis. Abietem vero hic non magnam illam arborem quæ est navigiis et domibus apta, sed (ut diximus) speciem aromaticæ arboris debemus accipere. Hæc juxta litteram de elatis palmarum. *Comæ ergo sponsi elatis palmarum* comparantur : quia fidelium multitudines et virore fidei gaudent, et ad æterna desideranda extolluntur, atque dulcedinem supernæ suavitalis degustant ; quam quanto magis percipiunt, tanto magis in oculis suis peccatores sibi et corruptibiles esse videntur ; unde sequitur :

Nigræ quasi corvus. Comæ enim sponsi *nigræ* sunt quasi *corvus*, quia fidelium multitudines suæ fragilitatis sibi conscie sunt, et nihil se boni ex se habere noverunt ; vel etiam, elatæ palmarum sunt in spe et victoria, *nigræ* vero quasi *corvus*, quasi despecti et contemptibiles sunt pressuris hujus sæculi. *Elatæ palmarum* sunt sancti, quia per gratiam Dei ad celestis victoriae palmam tendunt ; *nigræ* vero quasi *corvus*, quia per se infirmos et peccatores se esse cognoscunt. Possunt etiam comæ sponsi angelicæ virtutes accipi, quæ Deo specialiter inhærent, sicut comæ capiti, eumque a vicino contemplantur. Quæ bene *elatæ palmarum* comparantur : quia nunquam a status sui rectitudine inclinantur, sed in dignitate officii sui immaculatæ permanet ; quæ quanto magis claritate sui Conditoris contemplantur, eo

A amplius quam vile sit omne creatum, in ejus comparatione aspiciunt, et ideo *nigræ quasi corvus* esse dicuntur.

523 Vers. 12. *Oculi ejus sicut columbæ super rivulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ*. Oculi ejus dona sunt Spiritus sancti ; quod ostendit Joannes in Apocalypsi, dicens : *Vidi agnum tanquam occisum, habentem cornua septem, et oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram* (Apoc. V, 6). Unde et bene columbis super rivulos aquarum comparantur, quia Spiritus sanctus puris et sinceris mentibus delectatur. Non enim super stagna vel paludes, sed super rivulos aquarum columbæ resident : quia (ut dictum est) Spiritus sanctus castas et mundas mentes sibi habitaculum facit. *Quæ lacte sunt lotæ* : quia (ut dictum est) Spiritus sanctus lactis nomine, id est Dei gratiâ intelligitur, quæ per Spiritum sanctum Ecclesie tribuitur, et qua veluti lacte parvuli, ita Ecclesia nutritur. Possumus et per oculos sponsi doctores Ecclesie accipere, qui columbis comparantur propter innocentiam et implicitatem. Hæc columbæ super rivulos resident, ut adventum accipitris a longe prospiciant et præcaveant : sic et sancti doctores aqua baptismatis perfusi, nitore castitatis et sanctorum testimoniæ dealbati sunt.

Et resident juxta fluentia plenissima, hoc est, juxta Scripturarum exuberantem scientiam. Si quid vero putamus distare inter rivulos et fluentia plenissima, dicendum est per rivulos, Veteris Testamenti scripturas designari ; per fluentia plenissima, copiosam sancti Evangelii doctrinam accipi. Istæ ergo columbæ et super rivulos aquarum sunt, et juxta fluentia plenissima resident : quia sancti doctores assidue tam Veteris Testamenti quam Novi mysteria perscrutantur.

Vers. 13. *Genæ illius sicut areolæ aromatum consistit a pigmentariis*. Genæ sponsi, modesta Christi pietas, vel severitas, sive habitus vultus illius accipitur ; nam in genis viri lætitia, vel modestia, severitas quoque et pietas deprehenditur. Ideoque in genis sponsi juste habitus vultus Redemptoris nostri accipitur. *Genæ* enim illius erant, cum exsultaret in spiritu, ut Evangelium dicit, vel cum fletet super mortuum Lazarum (Joan. XI, 3), vel cum doleret super perituram Jerusalem (Luc. XIX, 41), et plura id genus. Hæc genæ sponsi areolis aromatum comparantur ; sicut enim areolæ aromatum optime compositæ et ordinatæ, aspectum intuentium delectant, eisque odoris sui gratiam propinant : ita Christi mansuetudo et absentes firma, et præsentem ipsa delectabat, et ad sui dilectionem provocabat. Hæc *areolæ a pigmentariis consistit*. *Pigmentarii* sunt prophætæ vel apostoli, quorum alteri hæc omnia futura, alteri jam facta descripserunt.

Labia illius lilia distillantia myrrham primam. Per labia sponsi, verba Domini nostri Jesu Christi accipiuntur, quæ liliis comparantur : quia candoris æterni præmia annuntiant. *Distillant myrrham primam*, quia per carnis mortificationem ad hæc perveniendum docent. Vel etiam *liliis labia Domini* comparantur, quia castitatis illa et munditiæ opera docent. *Distillant primam myrrham*, quia quæcumque adversa patienter perferendæ insuunt. *Labia Domini lilia* erant, cum docens in monte diceret : *Beati pauperes spiritu, beati misericordes, beati mundo corde* (Matth. V, 3, 4, 7, 8, 10). *Distillant myrrham primam*, cum post hæc subjungeret : *Beati qui persecutionem patienter propter justitiam*.

Vers. 14. *Manus ejus tornatiles aureæ*. In manibus namque sponsi digne operatio Salvatoris accipitur. Sicut enim quis torno facile operatur, nec regula ulla indiget, sic operatio Salvatoris facilis erat ; quidquid enim volebat, illico perficiebat : *quia dixit, et facta sunt* (Psal. XXXII, 9), et de quo evangelista (Matth. VII, 29) : *Erat quasi in potestate habens sermonem. Aureæ enim erant, quia operatio illius divinitatis peragebatur potentia ; nam in auro Divi-*

nitas figuratur : quia sicut aurum cætera metalla antecellit et pretiosius est, ita Divinitas suis omnibus operibus ineffabili modo præcellit.

Plena hyacinthis. Hyacinthus lapis est aerii coloris. Quid ergo in hyacinthis, nisi spes et desiderium cælestis accipitur? Et manus Domini plenæ sunt hyacinthis, quia omnis ejus operatio nos ad spem et desiderium superiorum excitat. Hyacinthus est etiam flos aromaticus, coloris purpurei, bonique odoris. Manus Domini plenæ sunt hyacinthis, quia in cruce clavis perforatæ, et rubore sui sanguinis quasi colore purpureo respersæ sunt. Sed superior expositio de hyacintho lapide melius hic convenit. In alia translatione lapis habetur. Dicuntur enim manus ejus tortiles, plenæ Tharsis. Tharsis lapis est quem nos chalcedonium dicimus.

Venter ejus eburneus. In membris humani corporis nihil ventre fragilius, nihil tenerius; ideoque per ventrem fragilitas assumptæ humanitatis in Christo accipitur. Ebur autem est os elephantis, quod animal dicunt esse castissimum, et naturæ frigidissimæ: unde et a dracone, qui calidæ naturæ est, vehementer appetitur. Venter ergo sponsi eburneus est, quia assumpta humanitas Redemptoris nullam corruptionem, nullam labem admisit; peccatum enim non fecit, nec dolus inventus est in eo ullus (Isaï. lxxv, 9). Fragilitatem quidem carnis assumpsit; sed tamen totius peccati immunis fuit; sicut serpens æneus a Moÿse in deserto exaltatus (Num. xxi, 9), figuram quidem serpentis habuit, sed malitia veneni caruit.

Distinctus sapphiris. Sapphirus lapis est cæli sereni habens colorem. Unde in visione Domini dicitur: *Et viderunt Deum Israel, sub pedibus ejus quasi opus lapidis sapphiri, et quasi cælum cum serenum est* (Exod. xxiv, 10). Per sapphirus ergo opera divinæ Majestatis intelliguntur, quæ in carne perficiantur. Venter ergo sponsi distinctus erat sapphiris: quia humanitas Christi cælestibus virtutibus refulgebat. Nec plenus dicitur esse sapphiris, sed distinctus; ita videlicet, ut inter sapphirus appareret eboris candor: quia sic Dominus operabatur ea quæ divinitatis erant, ut nihilominus perficeret ea quæ erant humanitatis, et non relinqueret ea quæ erant divinitatis.

Distincta est enim operatio in Christo, divinitatis et humanitatis. Nam quod esset ebor, quod sitiebat, quod fiebat, quod lassabatur, quod ad ultimum crucifigi et mori poterat, humanitatis opera erant; quod vero in mortuis suscitabat, quod omnibus infirmantibus succurrebat, quod seipsum a mortuis resuscitabat, ebor dentis inna erant opera divinitatis.

Vers. 15. Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatae sunt super bases aureas. Crura sponsi itinera sunt Salvatoris, quibus homo fieri et ad nos venire dignatus est; quæ recte columnis marmoreis comparantur, quia nihil marmore fortius, nihil columna rectius. Et crura sponsi columnæ marmoreæ sunt: quia omnia itinera Domini et fortia et recta sunt. De ejus fortitudine **524** dicit Psalmista: *Exsultavit ut gigas ad currendam viam, a summo cælo egresso ejus* (Psal. xviii, 6). De rectitudine alibi: *Justus Dominus et justitias dilexit; æquitatem vidit vultus ejus* (Psal. x, 8); et, *Universe viæ Domini misericordia et veritas* (Psal. cxiv, 10). Hæc crura super bases aureas fundatae sunt, quia omnia quæ per Christum vel in Christo agenda erant, divinitatis consilio ante mundi constitutionem præordinata et præfinita sunt. Aurum enim, quod (ut sæpe dictum est) splendidius et pretiosius est cæteris metallis, divini consilii sincerissimum secretum significat. De basibus ergo aureis columnæ marmoreæ procedant, quia ab initio sæculi præordinata est incarnatio, nativitas, passio et resurrectio Salvatoris, cæteraque mysteria quibus humanum genus redimeretur. Unde et propheta laudans Deum, dicebat: *Domine Deus meus, honorificabote, laudes dicam nomini tuo, qui facis mirabiles res: consilium tuum verum fecit* (Isaï. xlv, 4).

Species ejus ut Libani, electus ut cedri. Libanus

A Phœnicis est mons, terminus Judææ contra septentrionem, et est excelisior cæteris montibus. Arborea etiam illius montis et proceritate et specie ac robore cætera: ruin silvarum ligna præcellunt. Sicut (inquit) Libanus cæteris montibus Judææ terræ præcellior est: ita Redemptor noster speciosior est omnibus cæcis: quia *speciosus est forma præ filiis hominum* (Psal. cxlv, 3). Et sicut cedrus pulchrior est et procerior cæteris arboribus, ita et ille gratia divinitatis præcellit omnes ab initio sæculi sanctos.

Vers. 16. Guttur illius suavissimum. Superius per labia sponsi verba illius intellecta sunt, nunc per guttur, ipsorum verborum interior dulcedo significatur, qua intellectus noster reficitur; unde et Psalmista: *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus* (Psal. cxviii, 9.) Et multi quidem verba Domini facile intelligere possunt; sed pauci sunt qui dulcedinem illorum valeant penetrare, hoc est, qui præcepta Dei ex amore et desiderio studeant adimplere.

Et totus desiderabilis. Ac si diceret: Quid per singula membra ejus describendo immoror? Totus est desiderabilis sponsus meus. Totus (inquit), quia perfectus Deus, perfectus homo. Totus ergo desiderabilis est, quia angelos et electos quoque ad se invocant desiderium, juxta quod Apostolus dicit: *In quem desiderant angeli prospicere* (I Petr. i, 12); et quo vicinius aspiciunt, hoc majori desiderio ad se aspiciendum provocat intuentem.

Talis est dilectus meus, et ipse est amicus meus, filie Jerusalem. *Dilectus*, quia per fidem et charitatem illi inhæreo; *amicus* vero, quia me de vinculo peccati redemptam, amicam suam, et secretorum suorum consociam facere dignatus est; quem quanto plus quisque diligit, tanto amicitia ejus dignior efficitur.

Vers. 17. Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum? Vox est filiarum Jerusalem, id est Ecclesiarum, sive etiam animarum sanctarum. Nam sponsa Christi Ecclesia est, filie Jerusalem ipsa Ecclesia est, quæ ex singulis fidelium animabus constat. Ajunt ergo: *Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum?*

Quo declinavit dilectus tuus? et quaeremus eum tecum. Adjuraverat enim superius ipsa sponsa filias Jerusalem, ut nunquidnter sponso quod amore ejus langueret; interrogaverant eandem filie Jerusalem, qualis esset sponsus, et illa consequenter formam sponsi sui exposuerat; nunc interrogant ipsæ filie Jerusalem, quo abiit sponsus ille, ut quaerant eum cum ea. Hoc faciunt sanctæ animæ, quando adinvicem de æterna salute colloquuntur: flagrantes amore Christi, et ejus aspectum desiderantes; sive cum diligenter investigant in quorum maxime cordibus Christus requiescat; ut eorum exemplo et conversatione ædificentur. Notandum autem quod dicitur, *Quo abiit, vel, Quo declinavit dilectus tuus?* Quasi enim ad tempus declinat dum quaeritur; ut majus ad se quaerendum desiderium excitet. Ad hoc enim plerumque differt vota et orationes sanctarum, ut ardentius eum desiderare incipiant; sicut et quando Mariæ se quaerenti non statim se ostendit, sed in specie hortulani apprensus (Joan. xx, 15), tandem quod ipse qui quaerebatur esset, ostendit. Exaudit ergo Christus semper electos suos, sed semper quasi declinat, cum non statim postulata concedit. Bene autem dicitur: *quaeremus tecum*; nam qui sine Ecclesia Christum quaerit, errare et fatigari potest, proficere non potest.

CAPUT VI.

Vers. 1. Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatis, ut pasceatur in hortis, et lilia colligat. Jam supra docti sumus quis sit hortus Christi, sancta videlicet Ecclesia, de qua sæpe facta dictam est: *Hortus conclusus soror mea sponsa. Descendit* (inquit) *Christus in hortum suum ad areolam, quem ipse præparavit et excoluit, quem virtutum germinibus consecravit, quem sua gratia illustravit, quem*

muro suæ custodiæ ab incurso malignarum spirituum defendit. Et hinc in *hortum suum descendisse* dicitur; nam in horto sepeliri voluit (*Joan. xix, 41*), et primum Mariæ Magdalene in horto apparuit (*Joan. xx, 15*), ibique quodammodo primitias Ecclesiæ consecravit. *Descendisse* dicitur, quando de superioribus et celestibus se libit in hortum descendit, quem ipse humili loco plantavit, sed ad hoc ipse descendit, ut hortus (id est Ecclesia) ejus ad ipsum ascenderet. Unde et in sequentibus de horto, id est Ecclesia sua, dicit: *Quæ est ista quæ ascendit per desertum? Ad areolam* (inquit) *aromatis*. Per areolam, animi ejusque fidelis intelligitur, quæ discipula celesti excusa et diligenter composita, ac laterum paritate exquadrata est. *Ut pascatur* (inquit) *in hortis*, id est, ex piis sanctorum laboribus deleatur. Ipse enim bonis nostris pascitur, in tantum, ut in paupere ipse relictaur. *Et lilia* (inquit) *colligat*, hoc est, ut sanctas animas virtutis maturitate ad perfectum candorem perductas, ab hoc mundo ad se colligat, et secum in æterna beatitudine gaudere faciat. *Lilia* enim sanctæ sunt animæ, virtutum studiis et bonis operibus candida:æ.

Vers. 2. *Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia*. *Ego dilecto meo*, subauditur, gratiam passionem præparo; et *dilectus meus mihi* gratiam perfectionis, vel præmium æternæ remunerationis præstabit. Sive, *Ego dilecto meo* in me ipsa mansionem paro; et *dilectus meus mihi*, quia ipse in me habitat, et me in se habitare facit; sicut ipse in Evangelio dicit: *Ego in vobis, et vos in me* (*Joan. xiv, 20*).

Vers. 3. *Pulchra es, amica mea, suavis et decora sicut Jerusalem*. Quærebat Ecclesia sponsum suum tanquam absentem; sed ille ut se semper præsentem ostendit, eique de se colloquanti, seque desideranti semper adesse demonstraret, cito respondet: *Pulchra es, amica mea, suavis et decora sicut Jerusalem*. *Pulchra es*, quia maculam et rugam non habes peccati, sed omni nitore virtutum vernas. *Amica mea*, Ecclesia vel anima quæque fidelis. *Suavis et decora sicut Jerusalem*. Jerusalem, quæ visio pacis interpretatur, illam supernam civitatem designat in qua est vera pax et felicitas: quia ibi sic gaudent sancti de munere; ut non sit quod doleant de corruptione. Ergo Ecclesia, quæ adhuc in terris est, vel anima quæque fidelis, ad similitudinem illius Jerusalem suavis est et decora: quia illam pacem in quantum potest imitatur. Sequitur:

Terribilis ut castrorum acies ordinata. *Terribilis est* Ecclesia malignis spiritibus, et est *ordinata ut castrorum acies*; cum videlicet unusquisque fidelis ordinem suum et vocationem suam recte custodit. Tres enim sunt ordines Ecclesiæ, doctorum, continentium, et conjugatorum, quæ species in tribus viris illis demonstratæ sunt, Noe, Daniel et Job. Noe enim, qui inter hunc usum arcam rexit, sanctos doctores significat; Daniel cælestis et castus, continentium ordinem significat; Job, qui uxorem habuit et filios, ordinem conjugatorum exprimit. Ergo Ecclesia ordinata est sicut acies castrorum, quia unusquisque ordo Ecclesiæ velut in acie contra hostes malignorum spirituum consistit, dum sancti doctores prædicationi et doctrinæ operam impendunt. Continentes quæ mundi sunt contententes, tantum quæ Dei sunt cogitant, et libera a terrenis occupationibus mente, soli Deo vacant. Conjugati elemosynis et cæteris actualis vitæ operibus bonis insistent; sicque utuntur mundo, ut quæ Dei sunt, non deserant. Hæc ergo ordinatissima dispositio Ecclesiæ *terribilis est* immundis spiritibus, *velut acies castrorum ad bellum ordinata*. Sive pulchra est Ecclesia et decora sicut Jerusalem in virtutibus: *terribilis vero ut castrorum acies ordinata*: quia imperium suum et potestatem proferre non cessat usque ad terminos totius orbis. Sive *terribilis est ut castrorum acies ordinata*: quia sic unitate charitatis conexa est et conjuncta, ut nulla vi maligni hostis,

nulla peste discordiæ possit penetrari; nihil enim sic terret malignos spiritus quomodo charitas.

Vers. 4. *Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare fecerunt*. Ac si diceret: Ego quidem dedi tibi oculos columbinos, quibus me intueri et arcana Scripturarum acutissime penetrare valeres; sed cave ne illos ad me videndum modo intendere velis: quia dum in præsentem vivis, non potes; *Non enim videbit me homo, et vivet* (*Exod. xxxiii, 20*). Cum autem vinctus oculis carnis absoluta ad me perveneris, tunc me aperta visione videbis, et implebitur quod in Evangelio promittitur: *Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum* (*Joan. xiv, 21*). Quod autem dicitur, *quia ipsi me avolare fecerunt*, non est putandum quod Deus quærentes se deserat, et ab illi recedat, cum ipse præcipiat: *Quærite et invenietis* (*Luc. xi, 9*); sed ita potius accipiendum, quia quanto amplius quisque divinitatem majestatis Dei perscrutari voluerit, eo amplius intelligit, quam imperscrutabilis atque incomprehensibilis sit. Et hoc est quod Psalmista dicit: *Accedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus* (*Psal. lxxiii, 7*). Ac si diceret: Licet homo ad videndum Deum cor sublevet, exaltabitur Deus, quia quantum sit comprehendi non potest.

Capilli tui sicut grex caprarum quæ apparuerunt de Galaad. Hi versiculi sæpius expositi sunt; sed non pigeat iterato exponere, quos non piguit Spiritum sanctum repetere. Ideo enim bis istos versiculos præmit, ut certissimum et stabile teneremus, quod sub repetitione confirmari audiremus. Capilli Ecclesiæ sanctæ, multiplices sunt subtilium cogitationum varietates. Et bene comparantur gregi caprarum; nam capra peccatoris figura est; unde et in lege præcipitur, ut quicumque per ignorantiam peccaverit et egnoverit reatum suum, offerat pro delicto suo capram in holocaustum (*Lev. iv, 28*). Capilli ergo Ecclesiæ gregi caprarum comparantur, quia sancti, qui sunt membra Ecclesiæ, omnes reatus cogitationis suæ per dignam penitentiam et per lacrymas justæ compunctionis delere satagunt. Bene autem de monte *Galaad apparuisse* dicuntur. *Galaad* interpretatur acervus testimonii: ideoque per *Galaad* mens sanctorum designatur, qui sunt acervus testimonii quoniam quæ sæculi sunt negligere, et solum Deum desiderare evidentissimis attestatur indicibus. Potest etiam per *Galaad* ipse Dominus et Redemptor noster intelligi. *Galaad* enim et montis et civitatis nomen est. De monte ergo *Galaad grex caprarum apparuit*, quia Ecclesia super Christum est fundata, sicut ipse dicit: *Non potest civitas abscondi supra montem posita* (*Matth. v, 15*). Ipse est acervus testimonii: quia multitudo prophetarum et patriarcharum gestis et scriptis ei testimonium perhibent.

Vers. 5. *Dentes tui sicut greges orium, quæ ascenderunt de lavacro, omnes gemellis fetibus, et sterilis non est in eis*. Per dentes Ecclesiæ firma sermonum ejus stabilitas intelligitur. Qui bene gregi ovium comparantur quæ de lavacro ascenderunt, quia verba Ecclesiæ nihil nisi innocentiam et mansuetudinem sonant, nihilque in se sædum, nihilque turpe vel immundum retinent; sed lavacro sinceritatis et puritatis lavantur, audientes sicut Apostolo: *Sermo malus ab ore vestro non procedat* (*Ephes. iv, 29*). Bene autem *omnes gemellis fetibus* esse dicuntur, quia sermo sanctorum nihil aliud sonat nec loquitur, nisi quod ad dilectionem Dei et proximi pertinet. Siquidem enim ea sancti loqui debent, quæ ad perpetuam corporum et animarum pertineant sanitatem.

Vers. 6. *Sicut cortex mali punici, sic genus tuæ absque occultis tuis*. In genis diximus superius sanctorum castam verecundiam figurari; in *cortice mali punici*, mysterium passionis Christi, audientes sicut Paulo apostolo: *Noli erubescere crucem Christi, neque me vinctum ejus* (*1 Tim. i, 8*). Et hæc quidem magna sunt, quæ in aperto sunt: maxima vero sunt illa quæ sunt intrinsecus, hoc est, quæ in futuro sanctis reservantur.

Vers. 7. *Sexaginta sunt reginæ, et octoginta concubinæ, et adolescentularum non est numerus.* Reginæ sunt doctores sanctæ Ecclesiæ, qui merito fidei et scientiæ thoro Regis æterni propinquunt, et spirituales Deo filios pariunt. Sexagenarius numerus ex denario et senario perficitur. Denarius enim per senarium multiplicatus **526** in sexagenarium consurgit. Et denario significantur divina præcepta propter Decalogum legis; senarius vero pro perfectione ponitur, quia sex diebus perfecit Deus opera sua. Reginæ ergo sexaginta esse dicuntur, quia eos significant, ut diximus, qui perfectione scientiæ et operis pollent, et propter solum amorem Conditoris sui, et intuitum supernæ remunerationis prædicant. Hic etiam numerus, id est sexagenarius ex duodeenario quinquies ducto conficitur; nam quinquies duodeni, vel duodecies quini sexaginta sunt. Reginæ ergo sexaginta esse dicuntur, quia i los significant qui in Ecclesia constituti, quinque sui corporis sensus iuxta institutionem duodecim apostolorum casu disponere noverunt. *Concubinæ* eos significant qui non sincere Christum prædicant, sed propter lucra temporalia, vel propter laudes populares. Nam et istæ sicut reginæ ad thorum Regis per scientiam accedunt, et filios spirituales generant; sed a corona æterni regni alienæ existunt. Et bene octogenario numero comprehenduntur; nam hic numerus ex denario et octonario conficitur. Octogenarius vero in malo accipitur aliquando propter quaternarium, quo multiplicato consistit. Quaternarius enim temporalia quæque et præsentia significat propter quatuor mundi climata vel quatuor anni tempora. Recte ergo *concupinæ* istæ octoginta esse dicuntur: quia (ut dictum est) propter sola temporalia et visibilia prædicant, et spiritualia minus curant. De talibus Apostolus dicebat: *Sunt quidam Christum annuntiantes non sincere*, etc. (Philip. 1, 17, 18); donec dicit: *in hoc gaudeo, sed et gaudebo. Adolescentularum non est numerus.* Adolescentulæ sunt animæ jam in Christo regeneratæ, quæ deposita primi hominis vetustate in Christo renovatæ sunt, necdum tamen sunt nubiles, necdum thoro Regis aptæ; quia necdum ad perfectionem Christum prædicandi pervenerant. Quarum non est numerus, quia infinitus est numerus animarum in Christo credentium, nec ab ullo homine comprehendi potest. Cæterum Deo numerati sunt omnes electi; nam apud quem etiam stellarum numerus comprehensus est (Psal. cxlvi, 4), ignorari non potest electorum numerus.

Vers. 8. *Una est columba mea, perfecta mea.* Hoc est, una est catholica per uniuersum mundum diffusa Ecclesia, quæ ex reginis et adolescentulis, sive adolescentibus constans, etiam concubinas habet, hoc est, quosdam qui nomine tenus Christiani vel doctores dicuntur. *Una est ergo Ecclesia*, quia scissuram et schismata non recipit; sed sicut *unus est Deus, una fides, unum baptisma* (Ephes. iv, 5), ita una est generalis Ecclesia, quæ recte et columba vocatur: quia Spiritus sancti dote, qui in specie colombe apparuit, Christo sponsata et sanctificata est.

Una est matri suæ, electa genitricis suæ. Mater nostra illa est cœlestis Jerusalem, de qua Apostolus dicit: *Illam autem quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra.* Hæc ergo Ecclesia una est matri suæ, quia ad exemplum illius Ecclesiæ, quæ jam Christo fruatur, ipsa in hac peregrinatione instituitur et informat, at iue ad illam beatitudinem in qua cum Christo conregnat, pervenire nititur.

Viderunt illam filie Sion, et beatissimam prædicaverunt reginæ, et concubinæ laudaverunt eam. Quas superius adolescentulas, hic filias appellat. Reginas vero et concubinas in hoc loco, ut superius, intelligamus. Filie ergo, reginæ et concubinæ prædicant Ecclesiam et laudant, quia universitas fidelium catholicam admiratur Ecclesiam. Ipsa enim Ecclesia, quæ ex multis fidelium constat personis, catholicam, id est universalem Ecclesiam conficit.

Vers. 9. *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens? Vox est Synagogæ.* In fine siquidem sæculi cum plebs Judaica ad prædicationem Eliæ et Enoch conversa fuerit ad Christum, ipsa quoque Ecclesiam admirabitur, dicens: *Quæ est ista? id est, quanta et qualis est Ecclesia, quæ progreditur? hoc est, proficit de virtute in virtutem.* Non enim stare, sed progredi dicitur Ecclesia: quia non in uno loco contenta, sed totum mundum cœlesti prædicatione occupavit. *Quæ i aurora progreditur*, quia transactis tenebris infidelitatis, lumen veritatis habere ostendit.

Pulchra ut luna. Lunam ferunt physici a sole illuminari. Et ecce Ecclesia pulchra est ut luna: quia claritate sponsi sui Christi illuminatur, et ejus gratia resplendet. Sive *pulchra est ut luna* in præsentī vita, ubi aliquando concessa sibi pax et tranquillitate sive securitate crescit, aliquando adversitatibus obtrita decrescit.

Electa ut sol. In alia vita, ubi perpetuo replebitur gaudio de visione Conditoris sui. Sive *electa est ut sol*: quia illum iterum Solem imitari nititur, de quo scriptum est: *Vobis timentibus nomen meum orietur sol justitiæ* (Malach. iv, 2). Hunc Solem imitatur vivendo in humilitate, et justitia, et pietate.

Terribilis ut castrorum acies ordinata. Terribilia aeris potestatibus, ordinata ut castrorum acies, id est charitatis unitate unita, ut nullis tentationibus retrahi valeat.

Vers. 10. *Descendi ad hortum nucum.* Laudata Ecclesia a Synagoga respondet: *Descendi ad hortum nucum.* Hortus nucum est vita præsens. Nam sicut in nucis tegmen quidem durissimum videtur, sed nucleus latet: ita in præsentī vita nostræ conscientiæ clausæ sunt, et non apparent, donec fracta testa corporis manifestentur. *Descendit ergo ad hortum nucum Ecclesia*, quando per doctores suos vitam singulorum considerat; unde sequitur:

Ut viderem poma convallium. Poma convallium sunt virtutes quæ humilitate condiuntur. *Descendi ad hortum* (inquit) *ad hortum*, ut viderem poma convallium, id est ut considerarem sanctos, excellentia quidem virtutum præditos, sed humilitate depressos.

Et inspicerem si florisset vinea. Hoc est, ut considerarem qui in studio sanctorum virtutum proficerent.

Et germinasset mala punica, hoc est, ut eas quoque perquirerem qui jam apti sunt ad imitandam passionem Christi. Nam mala punica (ut sæpe dictum est) mysterium passionis Christi significant. Considerat ergo Ecclesia per prælatos suos, qui in virtutibus crescunt, vel qui jam ita perfecti sunt, ut imitantes passionem Christi, pro illo quoque idonei sint sanguinem fundere, quales erant illi quibus Apostolus dicebat: *Vobis datum est non solum ut credatis in Christum, sed ut pro illo patiamini* (Philip. 1, 29).

527 Vers. 11. *Nescivi.* Vox est Synagogæ, quæ videns tantam Ecclesiæ gratiam, inspecta veritate Evangelii, dolet quod antea non cognoverit fidem Christi; et quasi excusans se quod tam tarde conversa sit, dicit: *Nescivi*, o sponsi Christi Ecclesia. *Nescivi*, id est non cognovi tantam gratiam, et tanta dona spiritualium virtutum tibi a sponso tuo collata.

Anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab. Conturbata (inquit) sum nimia animi sollicitudine propter tam subitam Evangelii prædicationem. Sciebam enim legem et prophetas divinitus datas, et ideo cum subito vidiissem prædicari Evangelium, conturbata sum propter quadrigas Aminadab. Aminadab, abnepos fuit Judæ, per quem generatio Christi contexitur. Interpretatur autem Aminadab, populi mei spontaneus; ideoque significat Christum, qui spontaneus fuit populi sui: quia ipse cum esset Deus, sponte factus est homo: cum esset Conditor et Creator, sola benignitate sua facius est portio populi sui. Et est sensus: Conturbata (inquit) sum propter subitam Evangelii prædicationem, quæ vel-

uti velocissima quadriga totum subito mundum per-
volavit. Et bene haec prædicationem non currus,
sed quadrigas appellat: quia Evangelii prædicatio
quatuor evangelistarum auctoritate con-istit, et
quatuor Evangelia quasi quatuor quadrigæ sunt
Novi Testamenti, cui præsidet auriga ipse Christus,
temperans et disponens ipse currum Evangelio-
rum.

Vers. 12. *Revertere, revertere Sunamitis.* Vox est
Ecclesie Synagogam ad fidem inviantis: *Revertere,*
revertere Sunamitis. *Revertere,* o Synagoga, ab infide-
litate ad fidem, *revertere* ab odio ad dilectionem. *Su-*
namitis interpretatur captiva vel despecta. Talis erat
Synagoga ante adventum Christi, captiva videlicet
vinculo diaboli, et despecta a Deo: quia Christum
ad salutem suam missum non cognovit.

Revertere, revertere, ut intueamur te, id est, ut pul-
chritudinem tuæ castitatis aspiciamus.

CAPUT VII.

Vers. 1. *Quid videbis in Sunamite, nisi chorus ca-*
strorum? Vox est sponsi, qui audiens invitari Syna-
gogam a sponsa sua Ecclesia ad fidem, dicit: *Quid*
videbis in Sunamite, nisi chorus castrorum? ac si diceret:
Tu quidem, o sponsa, doles de perditione
Synagoge, et quod tarde ad fidem veniat; sed adest
tempus quo convertitur, et tunc nihil *videbis in ea*
nisi chorus castrorum, id est, nisi charitatis concor-
diam et stabile robur fidei, quo pro defensione mæ
fidei pugnabit. Nam chori, canentium sunt: castra
vero, militum pugnantium. *In Sunamite* ergo chori
castrorum videbuntur, quia conversa Synagoga et
concorditer Christum prædicabit cum Ecclesia, et
pro fide Christi usque ad mortem pugnabit.

Quam pulchri sunt gressus tui! Ab hoc loco incipit
sponsus exponere laudes sponsæ suæ. Et notandum
quod a gressibus incipit ejus pulchritudinem texere,
et in ore laudes ejus finit, sicut superius ab oculis
cœperat. Hoc autem fecit vel ad pulchritudinem car-
minis variandam, vel etiam quia sic mysteriis ap-
tissimum est. *Quam pulchri* (inquit) *sunt gressus tui!*
Vidit Ecclesiam non otiose in uno loco stantem, sed
veloci prædicatione totum mundum peragrante,
ideoque a gressibus cœpit eam laudare. *Gressus*
enim Ecclesie sunt velox prædicatio apostolorum,
per quos in omnem terram Evangelium in-
sonuit.

In calceamentis, id est in patrum præcedentium
exemplis. *Calceamenta* enim ex mortuis fiunt anima-
libus. Et *calceamenta* Ecclesie sunt patrum præce-
dentium exempla, quibus gressus habet munitos; ut
securius eum imitando, et sine offensione gra-
datur.

Filia principis. Alia translatio, *filia Aminadab* di-
cit. Aminadab (ut superius dictum est) populi mei
spontaneus dicitur, qui recte figuram Christi tenet.
Nam Ecclesia et filia est, et sponsa: filia, quia ejus
sanguine redempta, ejus baptisate regenerata;
sponsa, quia dote Spiritus sancti illi est con-
juncta.

Juncturæ femorum tuorum sicut monilia quæ fabri-
cata sunt manu artificis. In feminibus, vel in femo-
ribus solet sacra Scriptura generationis propagin-
m designare. Unde de Jacob legitur: *Omnes animæ*
quæ egressæ sunt de femore Jacob (Exod. 1, 5). *Fe-*
mina ergo Ecclesie sunt spiritualis generatio cre-
dentis populi per verbum prædicationis et lavacrum
regenerationis. *Juncturæ femorum* est conjunctio duo-
rum populorum in una fide, Judaici et gentilis. Et
bene hæc *junctura monilibus* comparatur: quia fides
utriusque populi maxime in operibus manifesta ur;
nam *fides sine operibus mortua est* (Jac. 2, 26). *Fa-*
bricata autem sunt manu artificis, hoc est, Dei omni-
potentis, cujus munere virius boni operis credentibus
tribuitur. Ille est ille artifex de quo Paulus dicebat,
quando memoriam Abraham patriarchæ faciebat:

A *Expectabat enim manentem civitatem, cujus conditor*
et artifex Deus est (Hebr. xi, 10).

Vers. 2. *Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam*
indigens poculis. *Umbilicus,* fragilissima est pars
corporis, et ideo per umbilicum fragilitatem nostræ
mortalitatis debemus accipere. *Crater* vero est calix
major ansas hinc inde habens. *Umbilicus* ergo Ec-
clesie, *crater* est tornatilis: quia quanto magis do-
ctores Ecclesie suæ fragilitatis meminerint, tanto
magis verbo prædicationis insistunt; ut eleemosy-
nam verbi Dei præbentes, ipsi misericordiam a Deo
consequantur. Et bene *crater tornatilis* dicitur: torno
enim facilius operamur; per quod significatur faci-
litas erogandi verbum, vel eleemosynam dandi. Non
enim morose, nec hæsitando eleemosyna danda est;
juxta quod Salomon dicit: *Ne dixeris amico tuo:*
Vade et revertere, cras dabo tibi, cum statim possis
dare (Prov. 11, 26). Quod etiam torno fit, non eget
exteriori adhibita regula vel linea: sed inerrate ex
seipso perficitur. *Umbilicus* ergo Ecclesie *crater* est
B *tornatilis,* quia quicumque vel prædicat, vel eleemo-
synam dat, pro sola dilectione et supernæ ne cedis
expectatione hoc facere debet. Nam quicumque vel
prædicat, vel proximis miseretur pro remuneratione
temporali vel laude, *crater* est, sed non *tornatilis*.
Et hic *crater nunquam indiget poculis,* quia prædica-
toribus nunquam deest prædicatio verbi Dei: quia
ipse quem prædicant, pocula scientiæ, et virtutem
constantie illis subministrat; unde et Psalmista:
Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa
(Psal. LXXII, 12).

528 *Venter tuus sicut acervus tritici, valla us li-*
lilis. Eadem fragilitas quæ per *umbilicum* designata
est, ostenditur hoc loco per *ventrem,* quia *venter*
nulla ossium firmitate præmunitur. Bene ergo *venter*
Ecclesie *acervo tritici* comparatur, quia sancti qui-
que quanto magis memores sunt suæ fragilitati, eo
studiosius ad proferendos honorum operum fructus
insistunt. Et recte non copiam tritici, sed *acervum*
C *tritici* dicit, ut per hoc significet incrementa virtu-
tum, quæ veluti *acervus,* ab inferioribus ad superi-
ora crescendo ascendunt. Nam a cut *acervus* in
inferioribus lata amplitudine spatatur, superius vero
quadam brevitate contrahitur et acuminatur: ita
in Ecclesia multi sunt qui indulgentius vivunt,
pauci vero qui summæ perfectioni insistunt. Plu-
res enim inveniuntur qui de bonis suis eleemo-
synam faciunt, quam qui sua pro Deo relinquunt.
Hic *acervus lilis vallatus* dicitur, quia sancti bona
quæ faciunt, pro desiderio supernæ claritatis et
candoris agunt. Nam per *lilia* cœlestis illa claritas
designatur. Potest etiam per *ventrem* Ecclesie divi-
nus fons baptismatis accipi, quo fideles in novam
creaturam regenerantur. Hic ergo *venter acervo tri-*
tici vallatus lilis comparatur, quia regenerati fonte
baptismatis docentur bonis insudare operibus, et
ad intuendam supernæ claritatis gloriam imper-
liniare.

Vers. 3. *Duo ubera tua sicut duo hinnuli gemelli*
capræ. *Ubera* Ecclesie (sicut jam superius dictum
est) sanctos doctores significant, qui parvulos quos-
que (hoc est, nuper in Christo regeneratos) lacte
apertioris et facilioris doctrinæ instruunt. Bene autem
duo ubera dicuntur, quia de duobus populis, Judaico
videlicet et gentili fideles congregantur, et lacte spi-
ritualis doctrinæ aluntur. *Hæc duo ubera, sicut duo*
hinnuli capræ gemelli esse dicuntur. *Duo hinnuli*
sunt duo Testamenta, quibus eorumdem doctorum
omnis prædicatio subsistit, quorum Testamentorum
unus est auctor et promulgator Christus, juxta quod
Solomon dicit: *Verba sapientium quasi stimuli, et*
quasi clavi in altum defixi, quæ data sunt a pastore
uno (Eccli. xii, 11), Christo videlicet. *Capræ* enim
recte Christum significat, quia et intuitu et veloci-
tate cæteris animantibus præeminet, et mundum
est animal, unquam dividens et ruminans. Tales
enim sunt membra Christi, doctores videlicet, in-

D *capræ.* *Ubera* Ecclesie (sicut jam superius dictum
est) sanctos doctores significant, qui parvulos quos-
que (hoc est, nuper in Christo regeneratos) lacte
apertioris et facilioris doctrinæ instruunt. Bene autem
duo ubera dicuntur, quia de duobus populis, Judaico
videlicet et gentili fideles congregantur, et lacte spi-
ritualis doctrinæ aluntur. *Hæc duo ubera, sicut duo*
hinnuli capræ gemelli esse dicuntur. *Duo hinnuli*
sunt duo Testamenta, quibus eorumdem doctorum
omnis prædicatio subsistit, quorum Testamentorum
unus est auctor et promulgator Christus, juxta quod
Solomon dicit: *Verba sapientium quasi stimuli, et*
quasi clavi in altum defixi, quæ data sunt a pastore
uno (Eccli. xii, 11), Christo videlicet. *Capræ* enim
recte Christum significat, quia et intuitu et veloci-
tate cæteris animantibus præeminet, et mundum
est animal, unquam dividens et ruminans. Tales
enim sunt membra Christi, doctores videlicet, in-

tutu scientiæ insignes, et ea velocitate terrena deserentes, atque ad cœlestia festinantes. Dividens unguam, id est habens boni et mali discretionem; et ruminans, hoc est sedula memoria præcepta Dei meditans.

Vers. 4. *Collum tuum sicut turris eburnea.* Doctores sancti, qui designantur per ubera, ipsi designantur et per *collum*. Nam et per arterias colli vox egreditur, et *colli* ministerio cæteris membris vitalia alimenta ministrantur: sic et sancti doctores et verba vitæ populis annuntiant, et alimento doctrinæ cœlestis eos nutriunt. *Collum* ergo Ecclesiæ *turri eburneæ* comparatur: quia sancti doctores eidem Ecclesiæ et pulchritudinem et robur præstant; pulchritudinem quidem, quæ per candorem eboris designatur caste et sincere vivendo; robur vero præstant, quod significatur per turrim, quando eandem Ecclesiam contra tentationes diaboli vel impetus hæreticorum muniunt.

Oculi tui sicut piscine in Hesebon, quæ sunt in porta filiarum multitudinis. Id est ipsi doctores, qui per *collum* designati sunt, designantur et per *oculos*. Ipsi enim quasi *oculi* universo corpori Ecclesiæ provident, et iter quod ingredi debeant ostendunt. Hi *oculi* Ecclesiæ comparantur *piscinis* ædificatis in porta civitatis *Hesebon*, quia sancti doctores populos in Christum credentes, vitali lavacro abluunt, et salutaris doctrinæ potu reficiunt. *Filia* autem *multitudinis* vocatur *Hesebon* juxta litteram, ob multitudinem confluentium inibi populorum. Sic et sancta Ecclesia recte dicitur *filia multitudinis*, quia numerositatem quotidie colligit gentium. *Hesebon* autem interpretatur cingulum mœroris. *Oculi* ergo Ecclesiæ *piscinis Hesebon* comparantur, quia sancti doctores, neglectis caducis sæculi gaudiis, cingulo mœroris se constringunt: quia *caste et sobrie vivunt in hoc sæculo* (Tit. ii, 12), et pro suis erratibus deflent; quatenus in præsentis sæculo lugentes, ad vera æternaque possint pervenire gaudia. In *porta* autem *Hesebon* hæc *piscinæ* esse dicuntur: quia nullus Ecclesiam ingredi valet, nisi prius aqua baptismatis abluatur, et nisi fonte salutaris doctrinæ potetur. Hoc etiam significabat labrum æneum quod Salomon in porticu templi posuerat, ut sacerdotes ingressuri tempus, et hostias immolaturi, ibi corpora abluerent (III Reg. vii, 23).

Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascus. Quia *naso* fetores et bonos odores discernimus, recte per *nasum* Ecclesiæ iidem sancti doctores intelliguntur. Ipsi enim sagaciter discernere noverunt fragrantem catholicæ fidei doctrinam, et lethiferum hæretici erroris fetorem. Nam et in divinis charismatibus, quæ per Spiritum sanctum distribuuntur, dicitur: *Alii datur per Spiritum discretio spirituum* (I Cor. xii, 10). *Nasus* ergo Ecclesiæ *turri Libani* comparatur, quia sancti doctores et summum locum in Ecclesia tenent, ac veluti in Libano monte consistunt, et defendunt Ecclesiam a malignorum spirituum incursibus. Hæc *turris* contra *Damascum* esse dicitur. *Damascus* metropolis civitas est Syriæ, quæ quondam contra filios Israel, ut pote fortissimos et crudelissimos reges habens, dimicabat. Interpretatur autem *Damascus*, sanguinis potus, vel sanguinis oculus. Ferunt ibi Abel interfectum, ideoque significat potestates hujus sæculi, quæ sanguinis potum sitiunt: quia voluptatibus et illecebris carnis et sanguinis delectantur. Significat etiam aeras potestates, quæ animarum nostrarum cruorem sitiunt. Contra *Damascum* ergo est hæc *turris*: quia hæc Ecclesia semper diabolo et membris illius, adjutorio Christi munita, resistit.

Vers. 5. *Caput tuum ut Carmelus.* *Caput* ergo Ecclesiæ, principalitas mentis fidelium intelligitur; nam sicut capite membra reguntur cætera; ita mente cogitationes disponuntur. Bene autem *caput* Ecclesiæ *Carmelo* comparatur. *Carmelus* enim, qui et *Carmel* dicitur, interpretatur cognitio vel scientia circumci-

sionis. Ergo *caput* Ecclesiæ *Carmelo* assimilatur: quia novit circumcisionem aliquando corporaliter celebratam, nunc se spiritualiter observare debere, juxta quod propheta dicit: *Circumcidimini Domino in cordibus vestris* (Jer. iv, 2). Hanc sententiam iam circumcisionis non habuerunt Judæi, ideoque reprehenduntur a beato Stephano protomartyre 529 dicente: *Dura cervice et incircumcisi coribus et auribus, semper Spiritui sancto restitistis* (Act. vii, 51). In libro quoque Regum legitur (III Reg. xviii, 45) quod *Elias* in montem *Carmeli* ascenderit, et ibi orando a *idola* terram cœlestibus pluviis irrigaverit post longam trium annorum et semis siccitatem. Quæ historia pulchram redolet allegoriam; nam *Elias*, qui interpretatur *Deus meus Dominus*, Christum significat, qui cum sit *Deus* et *Dominus* omnium et totius creaturæ, specialiter *suus*, id est proprius est *Deus* et *Dominus* Ecclesiæ. Hic in *Carmelo* ascendit, quando per gratiam suam mentes fidei suorum conscendit, et per eos aenti mundo gratiarum suarum pluvias tribuit. Recte ergo (ut dictum est) *caput* Ecclesiæ *Carmelo* monti comparatur: quia mens sanctuorum quædam conversatione sublimis est, et Christo in se ascensum præbet per profectum virtutum.

Et comæ capitis tui ut purpura regis vincula canalibus. Si per *caput* Ecclesiæ mens accipitur, per *comas* capitis cogitationes mentis debemus accipere, quæ assidue de illa procedunt. *Purpureus* vero color, qui sanguinis habet speciem, mysterium dominicæ passionis significat. Juxta litteram quod dicitur, *purpura regis vincula canalibus*, significat lanam jam purpureo colore confectam, et necdum in *filia* deductam, sed adhuc in *canalibus* constitutam, quas Græci *βάρβα* vocant, in quibus sanguis conchyliorum solet defluere, et lanam in purpureum colorem vertere. Mystice canales isti humilitatem sanctorum significant, in quibus æterni Regis purpura tingitur, cum sancti quique humilitatem sui Redemptoris imitando, passionum illius conformes fieri satagunt; quatenus in purpuræ dignitatem venturum, id est laborantes pro Christo, mereantur coronari et regnare cum Christo. *Vincta* autem hæc purpura esse dicitur, quia sanctorum præcordia fixa sunt et stabilita in timore et amore Redemptoris sui, nec unquam a charitate ejus separari possunt.

Vers. 6. *Quam pulchra es, et quam decora, charissima, in deliciis! Quam pulchra es, scilicet in fide, et decora in operatione, charissima, in deliciis.* Supra dictum est de eadem Ecclesia: *Pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata*; hic vera dicitur, *pulchra et decora, charissima, in deliciis*. Quæ quasi contraria esse videntur; nam ordinatam esse velut castrorum aciem, et esse in deliciis, repugnat, quia deliciæ fortitudinem militum solent enervare. Sed sancta Ecclesia utrumque agit; ordinata est velut castrorum acies, quia infidelibus hæreticis resistit, et malignos spiritus sua sanctitate et perfectione terret; in deliciis etiam est, quia suavitatem supernæ dulcedinis assidue palato mentis degustat, et inter pressuras hujus sæculi illas adipisci desiderat, et continue illis satiari. Unde merito illa quæ talis est, sponso suo Christo *charissima* esse dicitur.

Vers. 7. *Statura tua assimilata est palmæ.* *Statura* Ecclesiæ est perfecta ejus rectitudo; neque enim ad vitia incurvat, sed recta et immobilis persistit. Unde Psalmista ex persona peccantium dicebat: *Incurvatus sum et humiliatus æquequaque* (Psal. cxviii, 107). Et propheta sub specie *Jerusalem*, peccanti animæ de malignis spiritibus dicit: *Quia humiliaverunt te, et dixerunt animæ tuæ: Incurvare ut transeamus* (Isa. li, 23). At contra sancta Ecclesia recta stat, nec unquam incurvari consentit, audiens ab Apostolo: *Vigilate, stete in fide, viriliter agite, et confortamini, et omnia vestra in charitate fiant* (I Cor. xvi, 13). Et Dominus filiis Israel loquitur: *Ego sum Dominus Deus vester, qui eripui vos de ergastulo Egyptiorum, et incederetis recte* (Exod. vi, 8). *Statura*

ergo Ecclesie palmæ assimilantur, quæ in omnibus quæ agit, semper in memoria supernam retinet remunerationem. Palma enim victricem ornât manum, et ideo significat præmiûm illud quod victoribus sanctis in cœlestibus est dandum.

Et ubera tua botris. Ubera Ecclesie (ut superius dictum est) sunt doctores sancti, qui lacte simplicis doctrinæ regeneratos in Christo nutriunt. Sed hæc ubera botris assimilantur, quando lidem doctores perfectis perfectiora denuntiant, sicut Apostolus loquens simplicioribus dicebat: *Non potui vobis loqui tanquam spiritualibus, sed tanquam carnalibus; tanquam parvulis in Christo lac potum vobis dedi, non escam (I Cor. iii, 1).* Ecce ubera lactis plena; quæ ubera in botros sunt versa, cum diceret: *Nos prædicamus Christum Dei virtutem et Dei sapientiam, et loquimur sapientiam inter perfectos.*

Vers. 8. *Dixi: Ascendam in palmam, et apprehendam fructus ejus.* Ut ostenderetur omnis hæc excellentia et magnitudo donorum Ecclesie de Dei gratia venire, introducitur idem sponsus dicens: *Ascendam in palmam;* quasi diceret: *Inde habes ubera ad nutriendos parvulos, unde etiam habes botros, quibus perfectioribus perfectiorem propines doctrinam: quia ego mea gratia in te ascendi, et hanc tibi perfectionem concessi. Ascendam (inquit) in palmam.* Palma Ecclesiam significat, vel etiam animam cuiuscunque fidelis, qui memor est Domini Dei sui, qui dicit: *Confidite, ego vici mundum (Joan. xvi, 35).* Ipsa quoque omnium virtutum et iniquitatis victrix esse studet. Bene autem in palmam hic ascendisse dicitur, cum superius in hortum descendisse legatur. Dixit enim Ecclesia: *Dilectus meus descendit in hortum suum.* Idem est hortus quod et palma, videlicet una eademque Ecclesia. Sed in eam Dominus descendit, et ad eam ascendit: descendit in eam, copiam suæ gratiæ illi de cœlestibus mittendo; ascendit ad illam, dona sua in ea incrementando eamque quibusdam profectibus, veluti quibusdam gradibus, ad relictiora sublevando. Sed et hoc de natura palmæ est sciendum, quod in inferioribus aspera est, in superioribus pulcherrima decore foliorum, et pulchritudine fructuum. Sic et sancta Ecclesia in inferioribus asperitatem laborum et passionum sustinet pro Christo: in superioribus vero, hoc est in cœlestibus, pulchritudinem et suavitatem expectat præmiorum. Potest et per palmam arbor dominicæ crucis exprimi, in quam Redemptor noster pro humani generis redemptione ascendit, et in qua hostem humani generis superavit. Ait ergo, *Ascendam in palmam,* id est, per meis prophetas locutus sum, et promisi me ad passionem venturum, et meam Ecclesiam redempturum. *Apprehendam (inquit) fructus ejus,* id est, fructus honorum operum et laborum, quibus Ecclesia desudat, remunerando. Vel etiam secundum meum sensum, quo per palmam crux intelligitur: *Apprehendam fructus 530 ejus,* id est, impleto triumpho passionis, veniam ad gloriam resurrectionis, et apostolis meis spiritualia dona concedam.

Et erunt ubera tua sicut botri vineæ. Hoc superius jam expositum est; nam ubera Ecclesie doctores sunt, cum parvulos simplicis doctrina nutriunt; sed lotri vineæ efficiuntur, cum perfectioribus sublimia quæque annuntiant. Nam beatus Paulus uno eodemque tempore ubera et botros habuit, quando de Christo loquens dixit: *Quorum patres, et ex quibus Christus (Rom. ix, 5);* ecce ubera, id est simplex de Christo prædicatio: sed hæc ubera in suavissimum et fortissimum vinum conversa sunt, cum subiunxit: *Qui est Deus super omnia benedictus in sæcula.*

Vers. 9. *Et odor oris tui sicut malorum. Guttur tuum sicut vinum optimum. Os et odor Ecclesie est præsens ejus prædicatio, quia lama vel scripto ad absentes ejus pervenit; guttur vero est vox ipsa prædicatoris, quæ in presenti auditur. Odor ergo oris Ecclesie odoribus malorum comparatur, quia ipsa lama prædicationis plena est suavitatis et gratiæ. Guttur vero vino optimo assimilatur, quia ipsa*

vox prædicantium magnam in se virtutem auditoribus ostendebat. Quod vero malorum odor in novitate est, vini vero in voluntate, significat prædicationem Ecclesie et in sui novitate, et etiam in sui perfectione omnem habere suavitatem et gratiam.

Dignum dilecto meo ad potandum, labiisque et dentibus illius ad ruminandum. Vox Ecclesie est, quæ audientibus se laudari a sponso, gratulabunda responderet, dicens: *Dignum dilecto meo ad potandum; ac si diceret: Sponsus meus guttur meum vino optimo comparavit, et illud vinum dignum est ad potandum ipsi dilecto meo; hoc est prædicatio evangelica, quam ipse ore meo posuit, per ipsum, et non per alium annuntiare debet in mundo; neque enim per alium decebat mysteria regni cœlestis prædicari mundo, quam per Mediatorem Dei et hominum (I Tim. ii, 5). Et labiis (inquit) et dentibus illius ad ruminandum.* Labia et dentes sponsi, ut supra dictum est, doctores sancti sunt. Illud ergo vinum optimum ruminandum est labiis et dentibus sponsi, quia prædicatio evangelica tradita a Deo, doctoribus tractanda et exponenda est. Nec absurdum est quod cum vinum potetur et non ruminetur, hic tamen dicitur *labiis et dentibus ruminandum,* quod magis ad cibum quam ad potum pertinet; nam sancti doctores vinum spirituale ruminant, quando præcepta evangelica diligenter exquirunt, et crebra meditatione investigant atque invicem conferunt.

Vers. 10. *Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus. Ego dilecto meo, subaudi, obsequium justitiæ et devotionis impendo, illi et non alteri fidem et servitium meam promitto. Et ad me conversio ejus, ut me in presenti inter labores et ærumnas hujus vitæ tueatur, et in futuro ad gaudia vitæ cœlestis introducat. Potest etiam hæc esse vox Sy: agge ex persona sanctorum Patrum, a Inventum Christi desiderantium. Ac si diceret: Scio (inquit) illum spirituali presentia mihi semper adesse, et ideo ego dilecto meo omni devotione famulari cupio; sed tandem ad me conversio ejus, quia opto ut tandem, sicut promisisti, in mea substantia mihi appareat. Nam dixerat supra sponsus: Ascendam in palmam, id est promiserat se in carne venturum, et in mea substantia hominem mundo manifestandum.*

Vers. 11. *Veni, dilecte mi; egrediamur in agrum, commoremur in villis.* Ejusdem Synagoge vox est. *Veni, dilecte mi,* id est appare per assumptum hominem. Tale est et illud Psalmiste: *Excita potentiam tuam, et veni (Psal. lxxix, 3).* Et Isaias: *Utinam dirumperet caelos, et veniret (Isai. lxi, 1).* *Egrediamur in agrum.* Ager mundus iste est. *Egrediamur (inquit) in agrum,* id est prædicemus mundo. *Commoremur in villis,* hoc est et ipsi quoque paganis fidem tuam annuntiemus. Nemo nescit Paganos a villa dictos: quia *παῖος* Græce, villa dicitur Latine; inde Pagani dicti, quia longe sunt a civitate Dei. Potest et vox Ecclesie esse: *Veni, dilecte mi; ac si diceret: Jam mysterio ascensionis assumptum hominem ad caelos sublevasti; sed veni, divinæ majestatis presentia me sæpius visitando. Egrediamur in agrum, eo teni sensu quo et superius: prædicemus tuæ incarnationis fidem mundo. Commoremur in villis, id est etiam ignorantibus te: paganis tuam fidem annuntiemus, nec in transitu tantum, sed commoremur ibi, donec illos ex paganis catholicos, ex alienis tibi proprios faciamus.*

Vers. 12. *Mane surgamus ad vineas. Mane, exortus est novæ gratiæ, quando videlicet transeuntibus tenebris infidelitatis. Evangelium mundo coepit prædicari.*

Videamus si floruit vinea, hoc est, inspiciamus Ecclesiam, si jam prima fidei rudimenta suscepit.

Si flores fructus parturiunt. Inspiciamus etiam si flores parturiunt fructum, id est si illi qui jam in Christum crediderunt, idonei sunt ad bene operandum. Nam flores mittit Ecclesia, cum primum fideles ad fidem veniunt; flores vero fructus parturiunt, cum jam ipsa fide et dilectione bene operantur, ut

ipsa fides otiosa sit, vel mortua sine operibus, nam, ut Jacobus dicit: *Fides sine operibus mortua est* (Jac. II, 26).

Si floruerunt mala punica. Mala punica (ut supra die cum est) rubicundum vel sanguineum habent corticem, et ideo significant passionem Domini, vel membrorum ipsius. Dicit ergo, *Si floruerunt mala punica*, hoc est si sancti qui jam fide et opere perfecti sunt, id est neque etiam sint imitari passionem Christi, et pati pro illo. *Mala punica* erant illi quibus Apostolus dicebat: *Vobis datum est non solum ut in illum credatis, verum etiam ut pro illo patiamini* (Philipp. I, 29).

Ibi dabo tibi ubera mea. Ubra Ecclesie doctores sunt, qui fideles primum ad fidem erudiunt. Cum (inquit) ad vineas exierimus, *ibi dabo tibi*, o sponse, *ubera mea*, hoc est, spirituales tibi filios generabo. Unde adhuc subditur.

Vers. 13. *Mandragora dederunt odorem in portis nostris.* Mandragora herba est aromatica, cujus radix similitudinem habet humani corporis. Poma ejus optima sunt odoris in similitudinem pomi Matiani, quod nostri terrae malum vocant. Hæc herba rebus medicinalibus aptissima est. Nam ferunt eos qui incommodo vigiliarum laborant, haustu hujus pomi reterari, et posse dormire. Item ferunt eos qui ob curam secandi sunt, si exteriorem hujus pomi corticem liberant, non sentire sectionem vel adustionem; **531** quæ omnia si quis mystice disquirere voluerit, spirituales sensus et Ecclesie virtutes ibi inveniet. Dicit ergo, *Mandragora dederunt odorem in portis nostris.* Portæ Ecclesie sunt apostoli et eorum successores: quia nemo civitatem Dei (id est Ecclesiam) intrat, nisi per sanctos doctores aqua baptismatis regeneratus et vitali doctrina instructus fuerit. De his portis Psalmista dicebat: *Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob* (Psal. LXXXVI, 2). *Mandragora* autem fragrantiam virtutum designant. In portis ergo Ecclesie mandragora odorem dederunt, quando apostoli vel successores eorum famam suavissimæ opinionis, et odorem virtutum longe lateque sparserunt. Ideoque invitat sponsum suum Ecclesia ut veniat, quia jam nomen ejus longe lateque per apostolos annuntiat, et odor prædicationis Christi longe lateque dispergitur.

Omnia poma nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi, id est præcepta vel promissa Veteris Testamenti et Novi servavi tibi, o dilecte mi. Sciebat enim omnia quæ in Veteri Testamento annuntiata sunt, non nisi per Christum et in Christo posse compleri, id est dicebat: *Servavi tibi poma nova et vetera*, hoc est te exspecto, ut per te impleantur in Novo Testamento quæ prædicta sunt in Veteri. Unde et in passione sua jam p. uens in cruce, *Cum gustasset acetum, dixit, Consummatum est* (Joan. XIX, 30); Et post resurrectionem apostolis: *Neesse est impleri omnia quæ scripta sunt in Lege, et Prophetis, et Psalmis de me* (Luc. XXIV, 44). Possunt etiam poma nova et vetera justorum personæ intelligi, qui vel in Veteri vel in Novo Testamento fuerunt. Dicit ergo Ecclesia, *Servavi tibi nova et vetera*, id est, justos qui in Veteri Testamento præcesserunt, vel in Novo subsecuti sunt, tibi servavi; ut per te laborum suorum præmia perciperent. Nullus enim justorum regnum caelorum intrare valuit, nisi per Christum: quia ipse primus ascendit, et sequentibus suis membris caelum aperuit.

CAPUT VIII.

Vers. 1. *Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ?* Ex his verbis intelligitur totum hoc carmen divinum esse et spirituale, et nihil in se quod juxta litteram intelligi possit, habere. Quis enim unquam amatrix hoc optavit, ut is quem diligit parvulus efficiatur, et ejus frater; et in infantem versus, sugat ubera matris suæ? Est ergo vox illius Ecclesie, quæ adventum Christi præcessit, quam Synagogam, id est congregationem appellamus. *Quis* (inquit) *mihi det te fratrem meum sugentem ubera ma-*

tris meæ? Et est sensus: Tu qui modo es in sinu Patris (Joan. I, 18), quis det ut homo efficiaris, et particeps ac consors meæ naturæ existens, frater meus appelleris? Nam ipse se fratrem apostolorum vocare dignatus est, dicens per Psalmistam: *Narrabo nomen tuum fratribus meis* (Psal. XXI, 23); et post resurrectionem mulieribus: *Ite* (inquit), *navitate fratribus meis* (Matth. XXVIII, 10). *Sugentem ubera matris meæ*, inquit, hoc est impletem omnia quæ naturæ humanæ conveniunt, excepto peccato. Nam mater Synagoga in hoc loco ipsa natura humana intelligitur, de qua ipsa Synagoga exorta est. *Sugentem* (inquit) *ubera matris meæ*, id est sustinentem omnia quæ humanæ fragilitati competunt.

Ut inveniam te foris, hoc est ut hominem factam in aperto videam. Quasi enim intus erat Deus, cum jam in sinu majestatis paternæ lateret; sed foris inventus est, quando homo factus visibilem se hominibus præbuit, et incomprehensibilis voluit comprehendere.

Et osculer te foris, hoc est ut hominem factam in aperto videam. Quasi enim intus erat Deus, cum jam in sinu majestatis paternæ lateret; sed foris inventus est, quando homo factus visibilem se hominibus præbuit, et incomprehensibilis voluit comprehendere. **B** *Et osculer te*, inquit, id est manifesta te aspiciam visione, quam nunc tantum in fidei teneo osculo; quod initio hujus carminis optavit, dicens: *Osculetur me osculo oris sui* (Cant. I, 1), id est per semetipsum jam veniat, ut in hi appareat. Quasi enim per prophetas osculabatur Ecclesiam dilectus, cum adventum suum per eos repromitteret. Optat ergo ut per seipsum veniens illam osculetur, hoc est, ut in carne sua præsentiam exhibeat.

Et jam me nemo despiciat. Quasi enim despecta erat ante Synagogam quam Christus veniret: quia jam legalibus observationibus dedita, sub typo et figura, et non in veritate adventum Christi prædicavit. At postquam Jesus apparuit, et adventus sui gratia mundum illustravit, *Jam nemo despexit eam*; quinimo *terribilis ut castrorum acies* hostibus suis fuit: quia per universum mundum Christum prædicavit, et mundanum imperium sibi subdidit. Nec mirum videri debet, si nunc Ecclesiam Synagogam dicimus; una est enim Ecclesia in præcedentibus et in sequentibus partibus.

Vers. 2. *Apprehendam te, et ducam te in domum matris meæ.* O dilecte! per fidem et charitatem tibi adherendo, *ducam te in domum matris meæ.* Mater Ecclesie, hoc in loco caelestis illa Jerusalem intelligitur de qua Paulus dicit: *Illa autem quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra* (Gal. IV, 26). *Ducam te* (inquit) *in domum matris meæ*, id est, prosequar te revertentem in caelum, post actum incarnationis tuæ et passionis mysterium. *Ducam autem te*, inquit, pro eo quod est, deducam et prosequar: quia ascendentem Dominum in caelos apostoli oculis deduxerunt, et quousque eum nubes suscepit, pro aspectu prosequenti sunt, donec angeli assistentes dixerunt: *Viri Galilae, quid statis aspicientes in caelum? Hic Jesus qui assumptus est a vobis in caelum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in caelum* (Act. I, 11).

Ibi me docebis. Hoc ad superiora refertur, ubi dicitur, *inveniam te foris.* Cum (inquit) te foris invenero, hoc est, cum te in assumpta carne aspexero, *ibi docebis me*: quia ad omnia quæ interrogare voluero, respondebis. Nam sæpe etiam volentes interrogare apostolos Dominus præveniebat, eisque instruebat (Marc. IX). Potest et ad hunc locum jungi, ubi dicit, *Ducam te in domum matris meæ, ibi me docebis.* Cum (inquit) caelo receptus fueris, et me quoque in caelum tecum assumpseris, *ibi me docebis*, et in omnem veritatem induces, quod impossibile est homini in presenti vita posse consequi. Hinc est quod Dominus repromittit apostolis dicens: *Venit hora cum jam non in proverbis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis* (Joan. XVI, 25). Ergo *ibi me docebis*, hoc est, te et Patrem mihi aperta visione revelabis, hoc est divinitatem tuam mihi facie ad faciem ostendes.

Et dabo tibi poculum ex vino condito. Per ritum fervor charitatis et dilectionis intelligitur. **532** *Dabo* (inquit) *tibi ritum*, hoc est ostendam quam terribilissimam charitatem te diligam. Et hoc vinum non sicut

plex erit, sed conditum, bonis videlicet operibus et virtutibus. Nam amor Dei, sicut beatus Gregorius dicit (S. Gregorius, homil. 30 in Evang.), nunquam est otiosus, operatur magna si est; si enim operari renuit, amor non est. Vinum enim conditum est dilectio cum operatione. Unde et Dominus in Evangelio: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit* (Joan. xiv, 23). Probatio ergo dilectionis exhibitio est operis.

Et mustum malorum granatorum meorum. Malum granatum idem est quod et malum punicum. Dicitur autem malum granatum, eo quod multitudine granorum sit plenum; malum punicum, eo quod in Africa plurimum abundat. *Punica* enim ipsa est Africa. Habet autem corticem sanguinei coloris, et ideo (ut saepe dictum est) figuram tenet dominicæ passionis. *Mustum* enim malorum granatorum est dilectio sanctorum martyrum, qui in tantum Deum dilexerunt, ut pro illo mori non dubitarent. Et bene mustum dicitur, non aliud quodlibet poculum, quia mustum fervens simum est, ita ut in nimio fervore omnem sordem ex se excoquat et purget. Dabit ergo Ecclesia dilectio mustum malorum granatorum suorum, id est, ostendit in passionibus sanctorum martyrum quanta charitate Christus diligatur.

Vers. 3. *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me.* Per *lævam* (ut beatus Gregorius dicit) omnia prospera presentis vite accipiuntur (S. Greg. in cap. 11 Cant. cant.); per *dexteram* vero futura beata vita in cælis accipitur. *Lævam* ergo sponsi Ecclesia sub capite habet, et *dextera* illam amplexatur: quia quæcumque prospera presentis sæculi blanditur, pro nihilo deputat: cuncta quæ temporaliter arident, despicit; et dum ad solam supernæ beatitudinis visionem tendit, illam solummodo amplecti desiderat.

Vers. 4. *Adjuro vos, filiæ Jerusalem, ne nascit t'is neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.* Habet Ecclesia quosdam in se, qui baptismo Christi sunt renati, et nomine christianitatis titulati moribus tamen et conversatione sæculo servant, et Ecclesiam suavissima sol, itam quæ et inquietare, atque ad perturbandos tumultus excitare nituntur. Illi ergo propter gratiam mysteriorum Christi, quæ perceperunt, *filiæ Jerusalem* appellantur in hoc loco, cum tamen moribus contraria agant. Et *adjurat* eos sponsus *ne suscitent vel evigilare faciant dilectam*, hoc est, ne illam in somno dulcissimæ quietis positam, hoc est in contemplatione sui Conditoris, sua inquietudine excitent, et ad sollicitudines et curas sæculi *evigilare* compellant. *Donec ipsa velit*, hoc est donec peracto officio debitæ servitutis, qua in psalmis, hymnis et canticis spiritualibus Deo famulantur, admonentur hærum cura corporeæ fragilitatis ad usum sæculi redire.

Vers. 5. *Quæ est ista quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, in qua super dilectum suum? Vox Synagoga admiranti. Ecclesiam de gentibus congregatam. Quæ est, inquit, i ta, id est qualis est, quanti meriti, quæ ascendit de deserto? Derelicta enim fuerat a Deo per idololatriam et veritatis ignorantiam. Ascendebat ergo virtutum gradibus de deserto, hoc est de errore invidiositatis, in quo ad tempus derelicta fuerat. *Deliciis affluens*, id est virtutibus abundans. *Innixa*, inquit, *super dilectum suum*, id est, fiducia alter agens in Christo, et omnes virtutes suas et cuncta bona ad ejus gratiam referens. Sciebat se nihil suis viribus boni implere posse, ideoque enim Apostolo dicit: *Gratia Dei sum id quod sum* (1 Cor. xv, 10). Et notandum quod dicit, *super dilectum suum*: nam Synagoga sola putabat se habere cognitionem Dei, cæteris gentibus in ignorantia desitutis. *Notus* enim, ut ait Psalmista, in *Judæa Deus, in Israël magnum nomen ejus* (Psal. lxxv, 2). Sed ita miranti respondet Synagoga ipse sponsus et dilectus quod sequitur.*

Sub arbore mala suscitavi te. *Arborem malum*, crucem dominicam debemus accipere, sub qua arbore *suscitata est* Synagoga: quia ipsa a prævaricatione originalis peccati, et a potestate diaboli per crucem

A Christi redempta est: ibi *suscitata est* quæ peccatis mortua erat. Et bene arborem mali dicit; nam et supra dilectum huic arbore Christum comparavit, dicens: *Sicut malum inter ligna silvarum, sic dilectus meus inter filios.*

Ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua. Matrem et genitricem Synagoga, majorem et principalem Judicæ plebem partem dicit, quales erant scribæ et pharisæi, qui Christum Pilato traderunt (Matth. xxvii, 2), qui reliquam plebem tanquam mater et genitrix regere debebant et erudire; et quales erant illi qui suadentibus illis principibus improbe acclamabant: *Crucifige, crucifige eum* (Joan. xix, 6). Hæc ergo *mater Synagoga sub arbore mala corrupta est et violata*, quando e suosque posteris crudeli maledictione constrinxit, dicens: *Sanguis ejus super nos et super filios nostros* (Matth. xxvii, 25). Nam et ipsi sub cruce Christi erant, licet non fide et devotione, tamen crudelis vim factæ sibi et suis posteris imprecatione.

B Vers. 6. *Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum.* Quia (inquit) *sub arbore malo suscitavi te*, hoc est quia in passione mea in cruce te redemi, *Pone me ut signaculum super cor tuum*, hoc est habeto me semper in memoria, et ne obliviscaris mei, quanta pro tua salute pertulerim. *Pone me* (inquit) *ut signaculum super cor tuum* per fidem, *pone me ut signaculum super brachium tuum* per dignam operationem. Nam et nos quando aliquid in memoria habere volumus, signaculum digito vel brachio imponere solemus; ut illo admoniti, illius rei, cujus curam habemus, recordemur. Et nos ut signaculum super cor et brachium Christum ponere debemus, ut ejus memoriam semper habeamus, et ut recte in illum credentes, fidem ipsam bonis operibus exornemus. Quod si fecerimus, ipse quoque nos velut signaculum assumet, et nostri recordabitur, juxta quod Zorobabel duci Judææ reponitur: *In die illa suscipiam te, Zorobabel serve meus, et ponam te sicut signaculum in conspectu meo* (Aggei ii, 24). Nam si nos beneficiorum ejus oblitii fuerimus, nec ei dignas gratiarum actiones retulerimus, ipse quoque nostri obliviscetur, sicut de impio rege Jechonia dicitur: *Si fuerit Jechonia filius Joachim regis Juda, annulus in manu dextera mea, inde evellam eum* (Jer. xxii, 24).

Quia fortis est ut mors dilectio, dura ut infernus æmulatio. Dilectio Christi fortis est ut mors. Sicut enim mors animam a corpore separat, et jam nihil concupiscere, nihil in presenti vita licet anhibere: ita dilectio Christi quem vere pervaserit, totum hunc sæculo mortificat, et quasi insensibilem reddit, solamque pro Christo vivens, mundo mortuus est. Idem sensus est cum dicit, *dura ut infernus æmulatio*. Nam sicut infernus eos quos semel recipit, nunquam restituit, sed semper retinet: ita verus Christi amor quem semel acceperit, nunquam dimittit; unde Apostolus dicit: *Quis nos separabit a charitate Christi, tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius* (Rom. viii, 35)? Sed et dilectio Christi hoc loco potest accipi, cujus dilectio fortis fuit: ut mors: quia in tantum dilexit nos, ut pro nobis immortalis mortem susceperet. *Dura fuit æmulatio ejus ut infernus*, quia infernus nescit misereri, aut a pœnis miserum mitigari: sic et Christi dilectio non potest a misericordia cessare, aut illis improbitalibus persecutorum removeri ab amore humani generis. Quidam hoc quod dicitur, *dura est ut infernus æmulatio*, ad Synagoga proprie referunt, quæ gentes æmulabatur, et invidabat salutem eorum. Monet ergo Christus hoc dicens, ut ab invidia cesset, et salutem Ecclesie congaudeat.

Lampades ejus, lampades ignis atque flammarum. Id est, dilectionis lampades sunt lampades ignis atque flammarum. Lampades dilectioni sunt præcordia sanctorum, in quibus veluti in vasis dilectio habitat. Hæc ergo *lampades* sunt ignis et flammarum: lampades quidem sunt ignis, quia in corde ardeat

per amorem : lampades vero flammarum, quia exterius lucent per operationem.

Vers. 7. *Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.* Aquæ et flumina sunt violentæ persecutorum minæ, vel etiam blandimenta, quibus sanctos a charitate Dei separare nituntur. De quibus Dominus in Evangelio dicit, de viro qui edificavit domum suam supra petram : *Venerunt flumina, flaverunt venti, et impegerunt in domum illam, et non cecidit ; sicut enim edificata supra petram (Math. vii, 25). Aquæ ergo multæ non poterunt extinguere charitatem, quia nulla tribulatio, nulla angustia sanctos a charitate Dei separare valebit.*

Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eum. Hæc versiculus non eget expositione ; nam nullius invid. substantiæ, nullæ opes comparatione dilectionis aliquid sunt. Legimus quidem sanctos sua dimisisse pro amore Christi, sed tamen nihil sibi videbantur dimittere in comparatione charitatis Christi, quem amabant. Unde Apostolus cum non solum terrenam substantiam, sed et paternas traditiones dimittit pro Christo, dicebat : *Hæc omnia contemno et arboror ut stercora, ut Christum lucrifaciam (Philip. iii, 8), id est, ut amorem illius acquiram.*

Vers. 8. *Soror nostra parva est, et ubera non habet. Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est ?* Vox dilecti Synagogæ alloquens pro Ecclesia gentium. *Soror nostra*, inquit, id est gentium Ecclesia, *parva est, et ubera non habet* ; et magna dignatione communicato cum Synagoga nomine, dicit, *Soror nostra* ; quia enim ex Judæis carnem assumpsit, ideo se quasi Synagogæ contemperat et exæquat. *Parva est* (inquit) *soror nostra*. Sicut alicujus hominis ætas describitur, sic et ætas describitur Ecclesie. *Parva enim erat Ecclesia* adhuc de gentibus congregata sub ipsis Domini et apostolorum temporibus : quia et parvitate credentium *parva* existebat ; et ubera necdum habebat, id est, nequaquam prædicando spirituales Deo filios generare valebat. Dicit ergo quasi consilium Synagogæ requirens : *Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est ?* Allocutio Ecclesie est, vel cum intrinsecus occulta inspiratione, vel exterius aperta prædicatione admonet Deus animam cujusque fidelis. Et est consensus, quando per apostolos meos alloquitur Ecclesiam de gentibus congregatam, *quid faciemus ?* quomodo illi præcepta cœlestia commitemus ? Utrum videlicet minima quæque præcepta illi commitemus, an quo major efficiatur, perfectiora illi secretorum cœlestium mysteria trademus ? Nam Deus omnipotens pro mensura et capacitate mentis humanæ temperat verbum prædicationis, considerans vires et capacitatem auditoris. Sed Synagoga taceente, ipse sponsus pro ea respondit.

Vers. 9. *Si murus est, edificemus super eum propugnacula argentea ; si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis.* Si (inquit) soror nostra est murus, edificemus super eum propugnacula argentea. Ac si dicat : Cum cusp. rint apostoli mei prædicare Ecclesie de gentibus congregatæ, si tales fuerint auditores, qui merito perfectionis murus appellari possint, dum videlicet vel naturali ingenio præditi, vel philosophica eruditione præstantes, quasi alios defendere et munire possint vice muri, edificemus super hunc talem murum propugnacula argentea, id est, addamus illis eloquia divinarum Scripturarum. Nam, ut Psalmista dicit : *Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum (Psal. xi, 7)*. Si vero tales fuerint auditores qui nequaquam hostibus resistere possint, nec tela contra venientia repellere, sed fuerint velut ostium, ut simplicia auvantiantes, possint aliquos in Ecclesiam et ad fidem adducere, quales sunt sacerdotes minoris gradus, qui baptizando in Ecclesiam, et divinis mysteriis initiando homines in Ecclesiam introducunt, compingamus illud ostium tabulis cedrinis, id est, proponamus eis exempla præ-

A cedentium Patrum, qui veluti cedri, impubertibus videlicet ligna, id est immarcescibile opera habent, et veluti tabule scientiæ et charitatis latitudine diffusus sunt. Latitudo enim tabularum latitudinem cordis (in quo de et esse latitudo charitatis vel scientiæ) significat, dicente Psalmista : *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum (Psal. cxviii, 32)*. His ergo cedrinis tabulis (id est sanctorum exemplis) compingamus illud ostium ; ut videlicet illorum imitando exempla, aliis Ecclesiam introeundi veluti ostium, januam aperiant.

Vers. 10. *Ego murus, et ubera mea sicut turris.* Vox Ecclesie. Quæ cum audisset pro sua simile evasulentem dilectum suum, ipsa læta respondit : *Ego sum murus, et ubera mea sicut turris.* Ego (inquit) murus : quia ego super firmam petram **534** *condita sum (Math. xvi, 18)*, et glutine divinis charitatis solidata. Sive murus sum, quia de viris et ecclesiis lapidibus (hoc est sanctis) edificata sum. *Et ubera mea sicut turris*, quia tales intra me contineo, qui vice uberum alios nutrire possunt spirituali doctrina, et vice turris possunt alios defendere et munire ; quique, sicut turres in muro eminenti, sic ipsi merito doctrinæ et conversatorum inter reliquas membra mea præcellunt. Hæc autem non meis meritis, neque libertate mei arbitri habeo, sed dono et gratia sponsi mei.

Ex quo facta sum coram eo quasi parem reperire. Id est, ex quo illi sanguinem suum pro me sudavit, et reprobatione mihi Deum Patrem, dissolutis inimicitias quæ erant inter Deum et hominem, nisi que cœlestia pacificavit. *Ex quo ergo hanc parem reperi*, murus esse et ubera habere vice turris merui.

Vers. 11. *Ego sicut pacificus, id est dilectio meo, qui est verus pacificus : quia per eum pacificata sunt omnia quæ sunt in cœli, et in terra.* Unde et a propheta : *Pater futuri sæculi, Princeps pacis (Isai. ix, 6)* appellatur : in ejus veri pacifici typo Salomon, id est pacificus, auctor hujus carnis præcessit. *Haec ergo sicut vinea, id est sancta Ecclesia.*

In ea quæ habet populos. Hoc dicit, ut se de Ecclesia gentium, non de Synagoga ostenderet cœtere. Nam Synagoga unius gentis tunc tantum, Ecclesia vero habet populos : quia omnes gentes in a capaximum suum gremium capere et recipit.

Tradidit eam custodibus. Custodes hujus vineæ (id est sanctæ Ecclesie) sunt propheta, apostoli, apostolorumque successores. Sive etiam ecclesie hujus sæculi sunt angelicæ virtutes, quæ ab incurribus tentationum et demonum Ecclesiam custodiunt.

Vir offert pro fructu ejus mille argenteos. Vires fortes dicit et perfectos, nam vir a virtute dicitur. Fructus Ecclesie est cœlestis vitæ remuneratio, pro qua sancta Ecclesia in præsentia vita laborare non cessat. *Mille autem argentei quos pro fructu vir offert*, significant omnia quæ in hoc mundo possideri possunt. Millenarius enim numerus pro summa perfectione et plenitudine ponitur. *Vir ergo pro fructu hujus vineæ mille argenteos offert* : quia sancti omnia sua relinquunt, et pauperibus erogant ; ut fructum hujus vineæ (hoc est supernæ mercedem) consequantur. Tale est et illud quod Dominus in Evangelii parabola dicit : *Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo, abscondit, et pro gaudio illius vadit, et vendit omnia quæ habet, et emit agrum illum (Math. xiii, 44)*.

Vers. 12. *Vinea mea coram me est.* Vox sponsi. Tu (inquit) dicis quod vineam meam tradidi custodibus : tamen vinea semper coram me est ; quia licet eam custodibus meis commiserim, ego tamen semper curam illius habeo, nec pro illa semper sollicitus esse desisto, sed sum cum illa usque ad consummationem sæculi.

Mille tui pacifici, et dacenti his qui custodiunt fructus ejus. Mille subdud tur argentei, quos pro vinea dedisti fructu, pacifici tui sunt ; quasi dicere : O anima fidelis, noli dubia esse pro æterna mercede, pro qua omnia tua dedisti : quia mille argentei pa-

*sed tui sunt, id est, manet te certa illa remuneratio, et verum inde fructum consecutura ea. Et ducenti, subaudi, argentei pacifici sunt, his qui custodiunt fructus ejus. Sicut per millenarium plenitudo perfectionis, sic et per centenarium summa perfectio designatur: quia centenarius de læva in dexteram transferitur. Ducenti ergo argentei, qui est duplicatus centenarius, significant eos qui doctrina et sancta operatione perfecti sunt, qui juste et pie vivendo semetipsos custodiunt, et etiam prædicando allos convertunt. His ergo isibus ducenti argentei sunt pacifici: quia duplicata in cælis eos manet remuneratio; de quibus per Danielem dicitur: *Et qui ad justitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates* (Dan. xii, 3). Nos enim Apostolus dupliciter jubet honorari, dicens: *Presbyteri qui in vobis sunt, duplici honore digni habeantur, maxime qui præsent vobis et laborant in verbo* (I Tim. v, 17).*

Vers. 13. *Quæ habitas in hortis, amici auscultant: fac me audire vocem tuam.* Vox dilecti sponsam, id est Ecclesiam alloquitur: O Ecclesia quæ habitas in hortis, id est quæ excolendis virtutum germinibus insists. Hortus etenim sponsi ipsa Ecclesia est, quam (ut superius dictum est) crebro se promittit lavisere. Ecclesia ergo in hortis habitat: quia planctoria virtutum assidue nutrit; nec transitorie quasi post modicum recessura, ibi tugurium ponit, sed fixa statione ibi habitat. *Fac me* (inquit) *audire vocem tuam*, id est, prædica quibus vales Evangelium, præcepta mæ legis, simul et promissum cælestium præmiorum annuntia. Hoc enim mihi jucundum et delectabile est, ut audiam vocem tuam, hoc est, ut audiam te verba salutis æternæ annuntiantem. Sed *amici auscultant te*, id est, angelici spiritus vocem tuam audire delectant, quos tibi amicos feci effusione sanguinis mei, quosque adjutores et protectores contra malignos spiritus institui. Sive amici, id est, justorum spiritus auscultant, quos de tuo coetu ad me in cælestia assumpsi. Ipsi enim de tua prædicatione et fratrum salute congaudent. Respondet confestim ipse sponsus dilecto suo.

Vers. 14. *Fuge, dilecte mi, et assimila caprea: hinnuloque cervorum super montes aromatum.* Mira responsio. Invitatur ad prædicandum, et ut sponsus audiat vocem ejus; illa vero hortatur sponsum suum

ut fugiat. Sed magna est mysterii consequentia. Nam quia superius prædicta fuerat Christi nativitas cum dixit: *Quis det te fratrem meum sugentem ubera: prædicta enim fuerat ejus passio, ubi dictum est: Sub arbore malo suscitavi te; nunc consequenter hortatur sponsum ut fugiat, hoc est, velocissime per ascensionem ad Patrem redeat. Et est sensus: jubes me prædicare, vis vocem meam audire, fuge, dilecte mi, id est, impleto incarnationis tuæ et passionis mysterio, revertere ad cælum; ut non jam te sicut hominem, sed sicut Deum super omnia cogitare incipiam. Tunc enim audies vocem meam, quia tunc te liberius omni mundo prædicabo. Et hoc est quod Dominus in Evangelio dicit: *Ego veritatem dico vobis, expedit vobis ut ego vadam* (Joan. xvi, 7). Expediebat enim apostolis et omni Ecclesie ut Christus rediret, et præsentiam corporalem absentaret: quia dum in corpore præsens erat, non poterant eum spiritualiter amare, nec poterant eum, quem hominem creabant, ut Deum invisibilem et ubique præsentem cogitare. 535 At postquam ipse cælos ascendit, cepit eum Ecclesia spiritualiter diligere, et sic jam Deum cogitare et prædicare. Et hoc est quod Apostolus dicit: *Etsi noveramus Christum secundum carnem, sed nunc jam eum non norimus* (II Cor. v, 16). Ergo, *dilecte mi, si vis ita me te prædicare, fuge*, id est, recede ad cælestia; et qui fuisti comprehensibilis per humanitatem, efficere incomprehensibilis per divinitatem. Verumtamen ne me in presenti sine tua visitatione deseras, sed dignare me crebra tua visitatione requirere, mihique te sæpius videndum præbere. Et hoc est quod dicit: *Similis esto capream hinnuloque cervorum super montes aromatum.* Sicut (inquit) capreae et hinnuli cervorum, indomita animalia, humanum consortium refugunt, et tamen crebrius in montibus videntur: sic et tu post tuam ascensionem, licet invisibilis sis, dignare mihi tamen sæpius dono tuæ gratiæ apparere, et hoc super montes aromatum. *Montes aromatum* sancti Dei sunt, excellentia sanctæ conversationis cælo proximi, et odore ac fama virtutum longo lateque fragrantis; hinc Apostolus de se sui que similibus dicit: *Nostra conversatio in cælis est* (Philip. iii, 20); et alibi: *Christi bonus odor sumus Deo in omni loco* (II Cor. ii, 1).*

M. AURELII CASSIODORI DE INSTITUTIONE DIVINARUM LITTERARUM.

PRÆFATIO.

537 Cum studia sæcularium litterarum magno desiderio fervere cognoscerem, ita ut multa pars hominum per ipsa se mundi prudentiam crederet adipisci, gravissimo sum (lateor) dolore percutus, quod Scripturis divinis magistri publici deessent, cum mundani auctores celeberrima procul dubio traditione pollerent. Nisus sum ergo cum beatissimo Agapito papa urbis Romæ, et, sicut apud Alexandriam multo tempore fuisse traditur institutum, nunc etiam in Nisibi civitate a Syrorum ab Hebræis sedulo fertur exponi, collatis expensis in urbe Romana profesos

Floujce scholæ Syrorum in Nisibi nominavit etiam Junilium episcopum Africanus in epistola quam præstiti duobus suis libris de Partibus diviniæ legis ad Primasium episcopum. Tu autem (ait) more illo tuo nihil ante quæxisti, quam si quis esset inter Græcos quæ divinarum librorum studio intelligentiæ flagra-

ret. Ad hæc ego respondi vidisse me quemdam Paulum nomine, Persam genere, qui in Syrorum schola, in Nisibi urbe est doctus: ubi divina lex per magistros publicos, sicut apud nos in mundanis studiis grammatica et rhetorica, ordine regulariter traditur, etc. Tom. I Bibl. Patr. pag. 2.

D doctores scholæ potius acciperent Christianæ, unde et anima susciperet æternam salutem, et casto atque perissimo eloquio fidelium lingua comeratur. Sed cum per [ed., prop. r.] bella ferventia et turbulenta nimis in Italico regno certamina, desiderium meum nullatenus valuiisset impleri, quoniam non habet locum res pacis temporibus inquisitis; ad hoc divina charitate debitor esse compulsus, ut ad vicem magistri introductorios vobis libros istos, Dominus præstante, confererem; per quos (sicut æstimo) et Scripturarum divinarum series, et sæcularium litte-

ret. Ad hæc ego respondi vidisse me quemdam Paulum nomine, Persam genere, qui in Syrorum schola, in Nisibi urbe est doctus: ubi divina lex per magistros publicos, sicut apud nos in mundanis studiis grammatica et rhetorica, ordine regulariter traditur, etc. Tom. I Bibl. Patr. pag. 2.